MEHATXATUTAKO HERRIAK

ANTROPOLOGIA

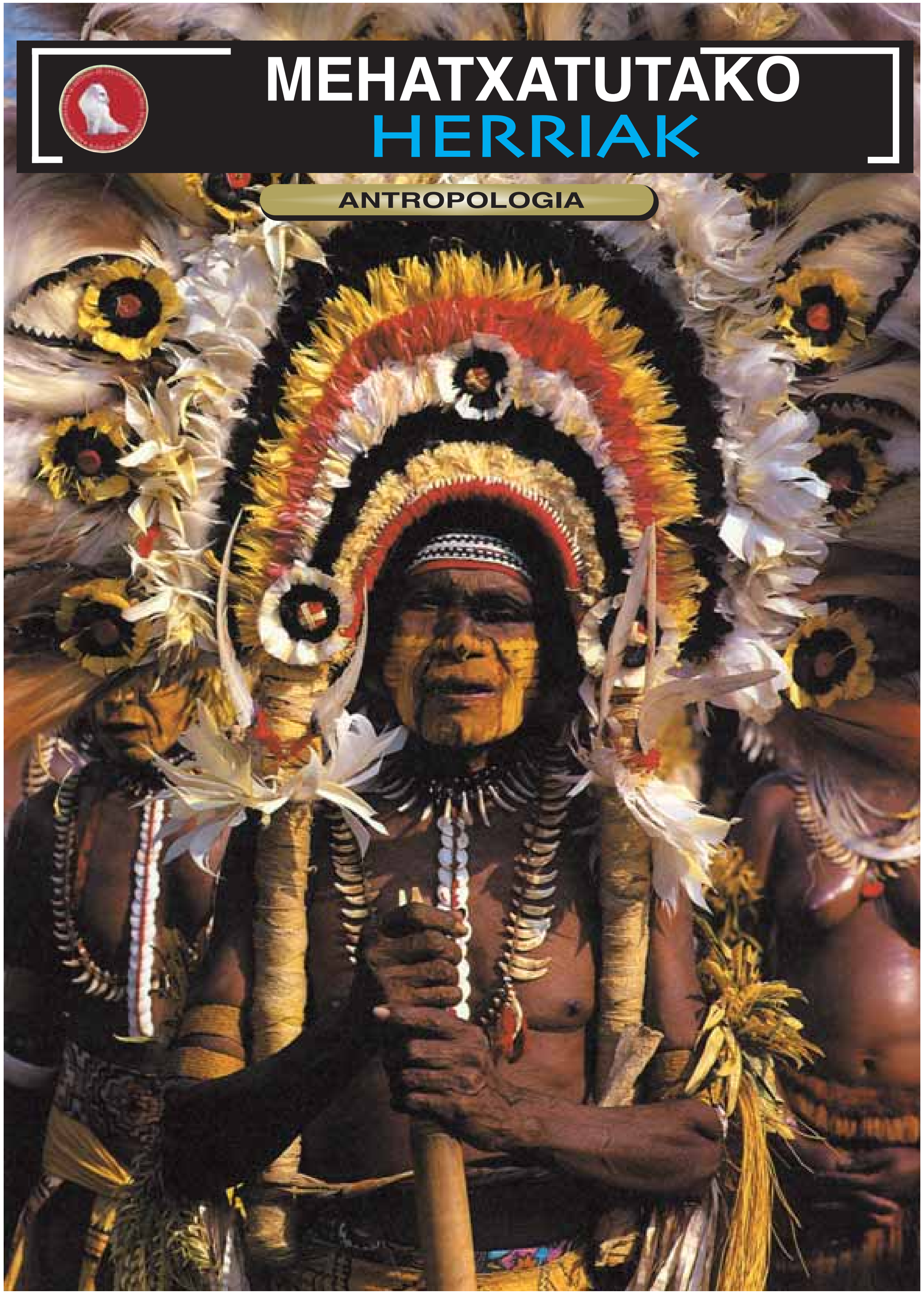

A.D.E.V.E.

MEHATXATUTAKO
HERRIAK

IRAUNGITZEKO ZORIAN DAUDEN ESPEZIEAK
DEFENDATZEKO ELKARTEA

Egilea: **Fernando Pedro Pérez**

Egilea: Fernando Pedro Pérez.
Argitaratzailea: ADEVE
Lehen argitaraldia: 2022ko maiatza.
ISBN: 978-84-92401-25-3. **Legezko gordailua:** BI-852-22.

HERRI INDIGENEN ESKUBIDEEN GARAIPENA

XX. mendearen hasieran herri indigenen defentsarako mugimendua egituratzen hasi zen, beren lurrak eta eskubideak nola kendu zizkieten, gisa pasiboz begiratu ondoren, Mendebaldeko zibilizazioarekin lehenego kontaktua gertatu ondoren.

OIT (Lanaren Nazioarteko Organizazioa) nazioarteko organismo lehenengoetariko bat izan zen, zeinek eskubide indigenen aldeko arauak egin baitzuen. 1921 urtetik Organismo honek "Langile indigenei" buruzko ikasketak egiteari hasi zizkion, eta gero hitzarmen batzuk berretsi zituen, adibidez *"50 Hitzarmen"* zeinek, 1936 urtean *"Langile indigenen erreklutatzearen sistema bereziei buruz*" kontua baitu, *"64 Hitzarmen"*, 1936 urtean,*"Langile indigenen lanaren kontratu zehatzei buruz"* eta *"65 Hitzarmen"*, zeinek "*Langile indigenen kontrako zehapen penalei buruz"* lanaren kontratua ez betetzeagatik kontua baitu. Beste agindutako hitzarmen batzuk 86 izan ziren, 1955 urtean, honek "*Langile indigenen lanaren kontratuen gehienezko iraunpena*" arautu zuen.

1956ko ekainaren 26an, OIT-ek "*107 Hitzarmen ospetsua"* erredaktatu zuen *" Menpekotasun gabeko Herrialdeetako*

MEHATXATUTAKO HERRIAK

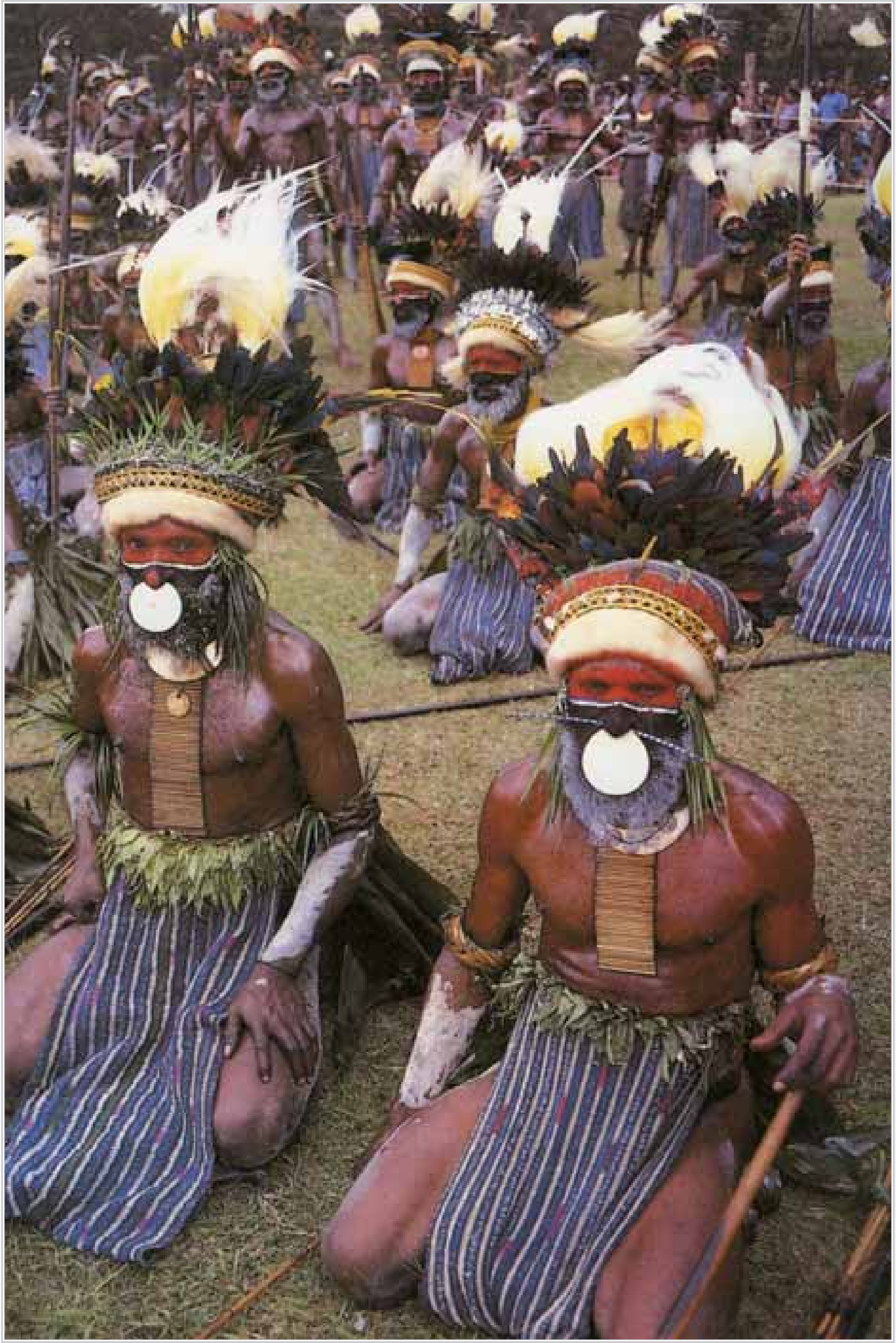

HERRI INDIGENEN ESKUBIDEEN GARAIPENA

Populazio indigenen babesa eta integrazioari buruzkoa" eta 1989 urtean, "*196 Hitzarmen" erredaktatu zuen,"* Menpekotasunik gabeko Herrietan indigenei eta tribalei buruz, gaur egun internazionalki onartuena da.
ONU sortu ondoren, 1945 urtean herrialde batzuek herri indigenen eztabaida sartu nahi zuten, Boliviaren kasuan bezala 1948 urtean, baina 1969 urte arte ONU-k herri hauetan interesatzeari ez zion eman. Urte honetan, azpibatzordeak txosten bat ezagutu zuen (arrazagatiko diskriminazioa ikasi zuen ikasle bereziak esan zion) txosten honetan hartu behar izango genituzkeen herri indigenak babesteko neurriak agertu ziren.
1975 urtean ONU-k lanaren talde bat sortu zuen Txileko giza eskubideen egoera ikertzeko, talde honek populazio indigenen egoera aztertu zuen.
Arrazismo eta arrazagatiko diskriminazioaren kontrako Munduko Konferentzian, Ginebran 1978 urtean ospatua, deklarazio bat hartu zuen zeinek nazional etniko gutxienen buruzko aipamenak baitauzka. Hurrengo urtean, Ginebran Konferentziarik garrantzitsuenetariko bat egon zen, han herri indigenek parte hartu zuten eta "Herrien eta Jende Indigenen Defentsarako Printzipioen Deklarazio Laburra" ONU-ren barruan lehenengo konferentzia izan zen zeinek indigenen gaiei lehentasuna eman baitzien eta ONU-ren barruan indigenen sartzearen hasiera markatu baitzuen. Bere ospakisuna eginez geroztik, nazioarteko parean, Herri Indigenen Munduko Batzordea sortu zen eta Amerika Latindarraren parean, Herri Indigenen Eskualdeko Koordinatzailea eta Hego Amerikako Batzordea.

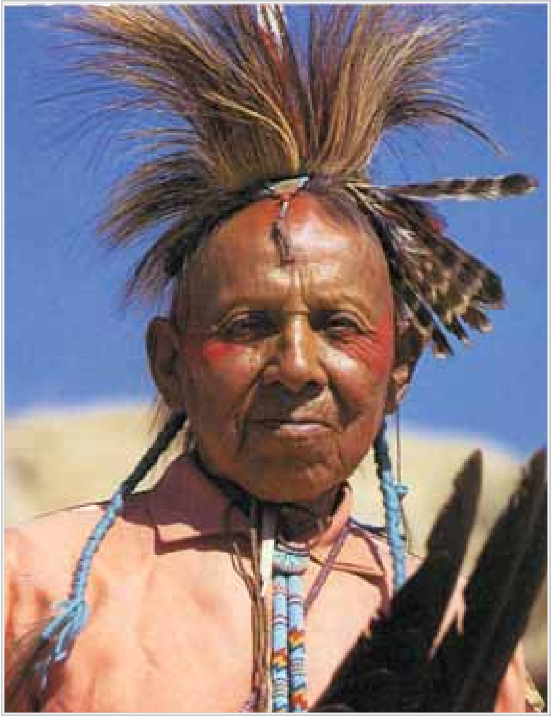

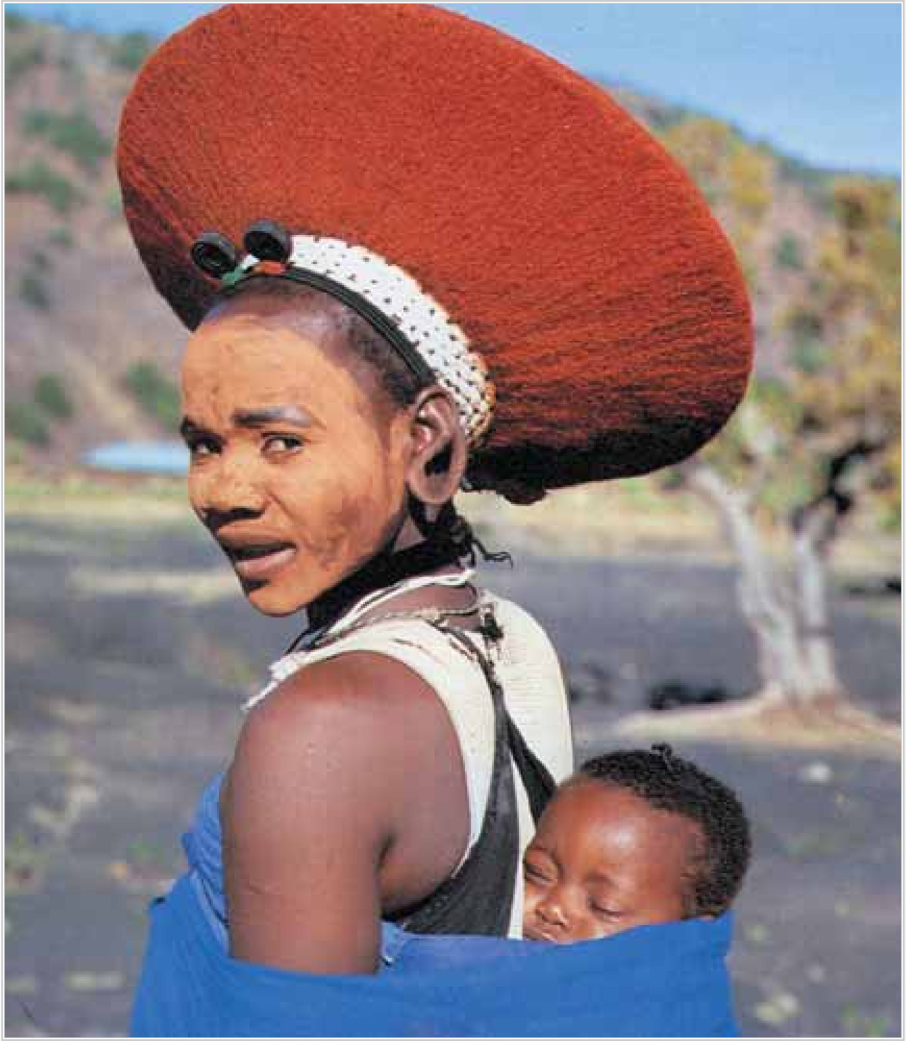

Herri indigenen alde adierazpenak

Baina mugimendu indigenaren benetako jaiotzea azken hiru hamarkadan egon da eta bere indarra gero eta handiagoa da. Urte hauetan adierazpen asko egin dira herri indigenen onarpenaren alde, Barbados-eko Adierazpen bezala (haietariko lehengoa, 1971 urtean gertatu zela), Kari Oka-ko Adierazpena, 1992 urtean, Herri Indigenen Eskubide Intelektual eta Kulturalen Mattatua-ko Adierazpena, 1993 urtean, Copenhae-ko Adierazpena, 1996 urtean, Kuna Kala-ko Adierazpena, 1998-an.
Herri indigenen eskubideen mugimen-

HERRI INDIGENEN ESKUBIDEEN GARAIPENA

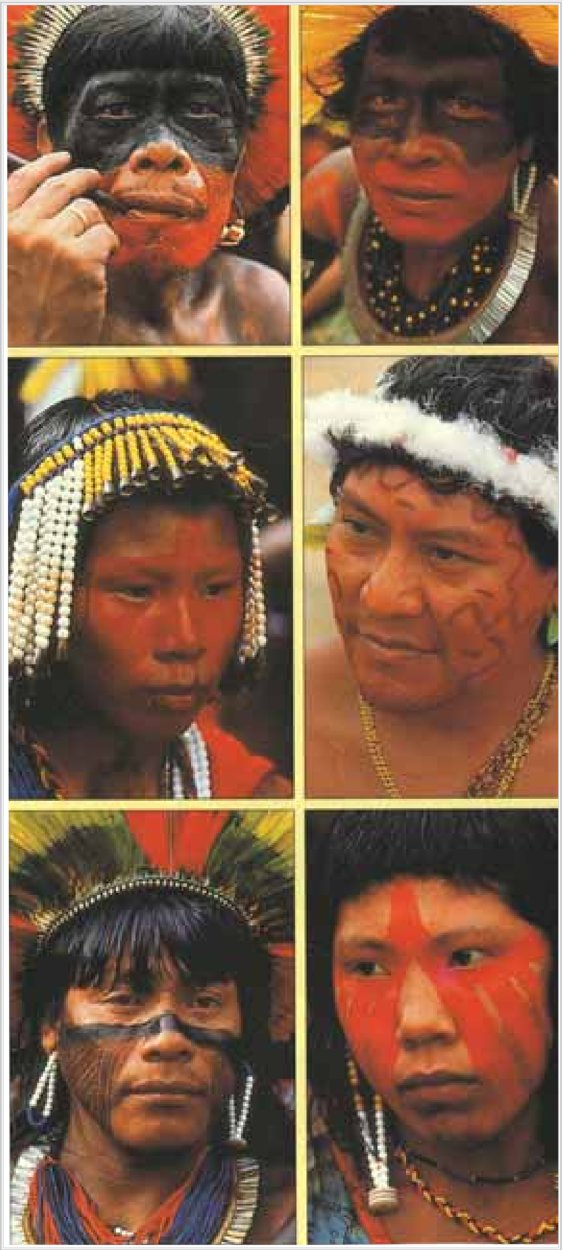

duaren aldeko aurreratze geldiezinaren ondorioz, 1993 ko abenduaren 21 ean, ONU-ren Batzorde Nagusiak Munduko Herri Indigenen hamarkada adierazi zuen, 1993 ko abenduaren 10 tik 2004 ko abenduaren 10 era indarrekoa izango zela, eta modu berean, Mundialaren parean “Munduko Populazio Indigenen Nazioarteko Egunaren ospakizuna, abuztuaren 9 an ezarrita geratu zela.

Eztabaidagai Indigenetarako Nazio Batuetako Foro Iraunkor baten Eraikuntza

1998 Urtean, ONU-ren Giza eskubideen Batzordeak lanaren talde bat ezartzea erabaki zuen, Nazio Batuetako sisteman proposamen berriak egiteko Nazio Indigenentzako foro iraunkorraren ezarpen posibleari buruz. Urte batzuk lan egin ondoren, 2001eko Maiatzaren 28 an, ONU-k eztabaida indigenentzako foru iraunkor baten sorkuntza aprobatzen zuen, ia-ia urte bat pasa ondoren, 2002 ko maiatzaren 13 an, New York-eko ONU-ren egoitzan ospatu

MEHATXATUTAKO HERRIAK

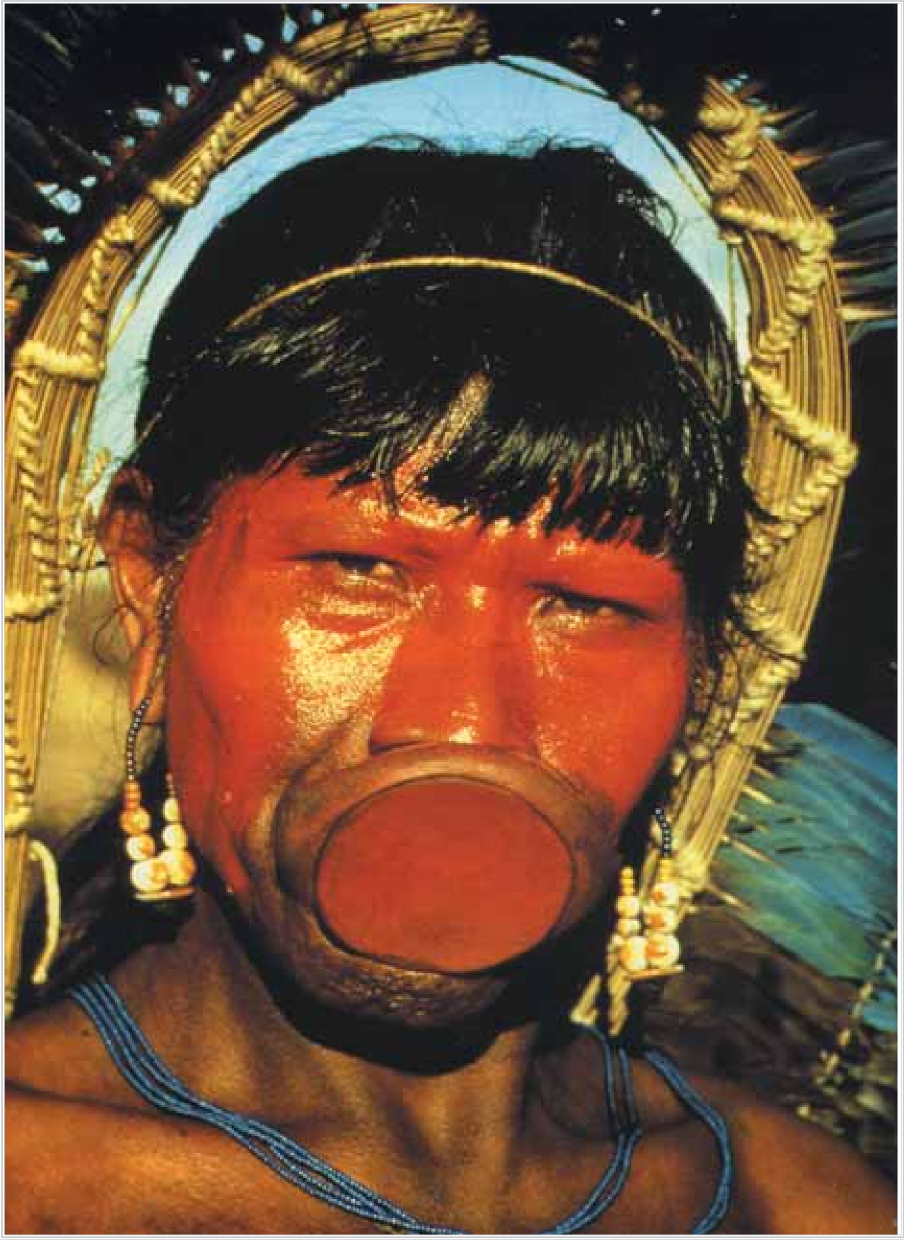

zen bilera batean ofizialki inauguratua geratu zen. Herri indigenen gura handienetariko bat errealitatea zen jadanik.

Dena den, paperetan bildurik ez dauden herri hauen bidezko eskubide historikoen onarpenerako bide luzea ibilteke dago.

DESAGERTZEKO ZORIAN DAUDEN ETNIAK

Nahiz eta esperientzia gabeko pertsona baten begietan herri indigenak eta gutxien etnikoak gutxi direla iruditu, egia da bere kopurua garrantzitsua dela: 300 milioi pertsona baino gehiago dira, Munduko populazioaren %6 a gutxi gora-behera. Dena den, garrantzitsuena iruditu behar zaiguna da praktikatzen dituzten sistema politiko, ekonomiko eta sozialen ugaritasuna: Antropologoen ustez 5000 kultura desberdin, bost kontinenteetako 105 herrialdetan banaturik. Adituen ustez, honek geure planetaren kultura-aniztasunaren %90 erakusten du. Badaude herri ehiztariak eta biltzaileak, Brasileko Kapaioak bezala, eta artzaintza praktikatzen duten herriak, Etiopiako Iparraldeko Afarrek bezala. Beste batzuek txandakako laborantza egiten dute, Filipinetako Kalingek bezala, edo nekazari sedentarioak, Andeaetako Ketxuak bezala. Sherpa familia batzuengan, emakume bakar batek senar batzuk dauzka, ordea, tuaregek egitura ia-ia feudalak erabiltzen dute. Kanadako inuiten ohituraren arabera ez zituzten beren hilak lurperatzen, harriekin estaltzen zituzten baino. Aitzitik Amazoniako Janomami indiarrek hildakoen hausterreak jan nahi dituzte.

Herri indigenenei finkatzen zaizkien ororen elementuak

Antropologoei hain desberdin herri hauek guztiak saku berberan sartzen uzten dizkien izendatzaile komunak, izan ere arau komun bezala, Estatu atzerritarrengandik konkistatua izan baino lehen, lurralde batean bizi zen komunitateari, indigenaren kalifikatzailea ematen zaio. Modu honetan talde etniko batzuk bazterturik geratzen dira: Europan ijitoak, eta Asia Txikian kurduak, izan ere berezko ohiturak zituzten, baina ez ziren eskualde bateko biztanle bakarrak.

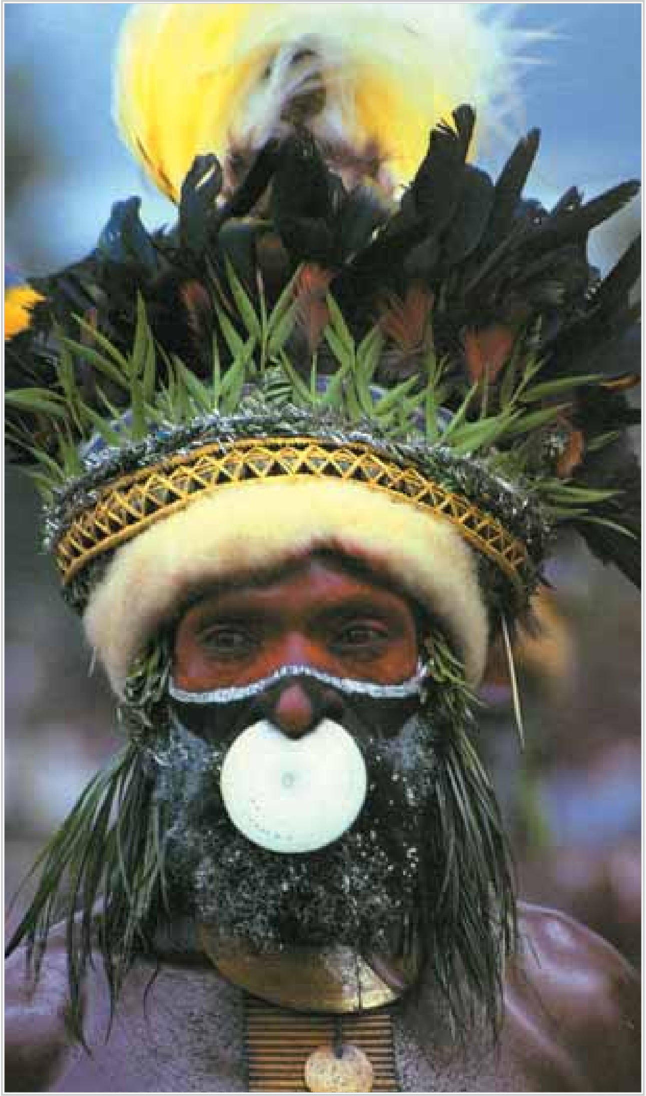

Herri indigenek ere amankomunean dituzte: naturarekin kontaktua eta ondasun komunari gorentasuna ematen diotela. Azken honek azalpena oso erraza du, ohianan, basamortuan edo Artikoan bizi diren taldeentzat batez ere, izan ere loturik badaude beren biziraupena bakarrik berma dezakete. Eta elkartasuna ez da bakarrik elkarrekin ehiza egitea, elkarrekin lursail bat laboratzea edo gaixotasun bat egotekotan elkarrekin laguntzea, baizik eta eguneroko bizitzaren gauza guztietara eramaten da: jaietan edo erlijio-erritoetan.

Naturarekin bere harremanari dagokionez, urrezko araua berbera izan ohi da: aprobetxatu baina ez ustiatu.

Egia biribila da, non bizi diren ingurunearen menpean dauden gizarteek badakiela (belaunaldiz poderioz) zenbat jenderi lurralde batek janaria eman diezaion.

DESAGERTZEKO ZORIAN DAUDEN ETNIAK

Larreak, baratzeak edo ehizarako aldeak agortzen direnean, haiek alde egiten dute aldeak berez berreskuratzeko eta beste lurralde emankor bat bilatzen dute.

Edo txandakako nekazaritza dabiltza, Birmaniako eta Thailandiako karenek egiten duten bezala. Herri honek basikoki lehorreko arroza jaten du, urtero lursail desberdin batean landu ohi duela, eta ez dute berriro lantzen zazpi urte pasa arte. Beste adibide bat nola ohiturak taldearen onerako diren, Brasileko turkanoengan ikus daiteke, haiek funtsezkoki arrantzaz bizi dira. Haientzat errekako alde batzuk tabu dira izan ere hantxe beren arbasoak deskantsatzen dira. Kondairak esaten du bizirik daudenek debekatutako lekuak ez badituzten errespetatzen, hildakoek arrainak eramango dituzte. Ondorio praktikoa da, arrainek beti erruntzeko leku lasaiak edukitzea, honela arrantza inoiz ez da eskas izango.

Nolanahi ere, herri indigenei definitzen zaien elementu komun hauek, malgutasunez interpretatu behar da. Adibidez, indigenentzat hartzen jarraitzen zaien Iparraldeko indioei edo Australiako aborigen hiritarrei, nahiz eta haietariko batzuk naturan edo naturaz bizi ez, eta beren arbasoen izpiritu solidarioaren partea galdu.

Bizi diren lekuetan beren kopuruari dagokionez esan daiteke, ia-ia kasu guztietan indigenak gutxienak direla. Normalean populazioaren %1 eta %10 ren artean daude.

Kanadan, adibidez, %4 dira, Australian %2, Brasilean eta Bangladeshen %1, eta Indian %7.

AEBan gutxienagoak dira, hementxe indioak, lehenengo sortzaileak, bakarrik

DESAGERTZEKO ZORIAN DAUDEN ETNIAK

%0´5 dira, edo Suedian, non bakarrik Laponiarren %0´1 baitaude.
Hego eta Ertamerikako herrialde batzuetan, egoerak beste itxura bat dauka. Honela, salvadortarren % 21 indigenak dira, eta Guatemalan proportzioak %50 hartzen du. Ekuadorren ere %21 representatzen dira, Perun %40, eta Bolivian %65 arte, Groenlandia kopuru hau handitzen da, %90. Eta Asiako herrialde batzuetan indigenen kopurua harrigarria da, Txinan adibidez, 55 talde daude eta haien barruan 96 milioi pertsona, Txinako populazio osoaren %8, edo Indian, non 51 milioi baitira.

Afrikako kontinentea

Afrikako kontinentean zifrak kalkulatzea oso zaila da. Garai koloniala bukatu zenean, 1950 urtean gutxi gora behera, Europako potentziek kontinentea zatitu zuten, eta Estatu subiranoak eratu zituzten (mendebaldeko era bezala). Eskuarki, herrialde jaio berri hauetan, zenbaki-gehiengoa ziren etnia indigenek poterea hartu zuten eta ordurako beren Europako administratzaileen bizimodua eta ohiturak hartutak zituzten jadanik. Honek talde haiekin (beti gutxienak) istiluak sortu zituen, izan ere haiek betiko bizimodua nahi zuten, Hego Afrikako boskimanoen kasuan bezala, Zaireko

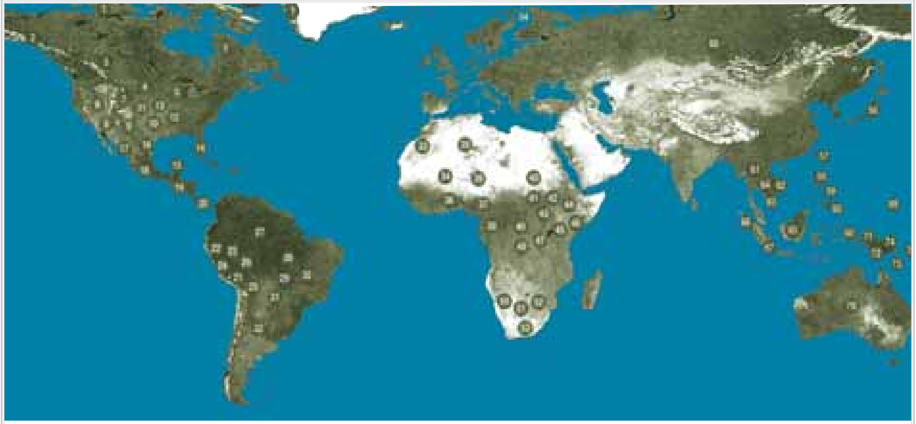

IPAR AMERIKA: Inuita(1), Atapaskoa(2), Slabea(3), Siouxa(4), Stonia(5), Navajoa(6), Hopia(7), Apatxea(8), Indioak-herria(9), Tiwa(10), Cheyenne Delakoa(11), Komantxea (12), Kiowa(13) Seminola(14).
ERTAMERIKA: Lakandona(15), Tarahumara(16), Otomia(17), Totonakoa(18), Maia(19), Kuna(20),
HEGO AMERIKA: Ketxua(21), Otobaloa(22), Jibaroa(23), Urua(24), Tarabukenoa(25), Nihamwoa(26), Anomamia(27), Kapaioa(28), Kamaiura(29), Txukarramea (30), Mekorontirea(31), Maka(32).
AFRIKA: Bereberea(33), Dogona(34), Tuarega(35), Ashantia(36), Joruba(37), Ougila(38), Fulbea(39), Nuba(40), Dinka(41), Afarra(42), Girama(43), Pokota(44), Masaia(45), Turkana(46), Karamojonga(47), Twa(48), Banbutia(49), Himba(50), Boskimanoa (51), Ndebelea (52), Zulia(53).
EUROPA: Samia(54).
ASIA: Tuwinea(55), Ainua(56), Amia(57), Barame Hugaroa(58), Igorota(59), Kalinga(60), Akha(61), Meoa(62), Jaoa(63), Padaung(64), Ibana(65), Punana(66), Yalia(67), Asmat (68), Gagila(69), Ponapea(70), Dania(71), Hulia(73), Trobianda(75), Aborigena(76), Maoria(77), Una(78), Zoea(79), Awa(80).

pigmeoak, edo Saharako basamortuaren nomadak. Horregatik Nazioarteko Organizazioek, Herri Indigenen Batzorde Mundialek bezala (World Council of indigenous Peoples) herri autoktonoen zerrendan sartzea erabaki zuten, bakarrik betiko eskema politikoa, soziala,eta ekonomikoak bizi izaten jarraitzen duten herriei (bazeudenak kolonizazioa baino lehen). Ñabardura hau eginda, gaur egun Indigenaren kopuruak Afrikan 46 milioi pertsona du.
Julian Burger-ren sailkapenaren arabera (Nazio Batuetako aholkularia gai hauetan eta Filosofian doktorea) bere liburuan -"*Aborigenes*"-, laugarren mundukoa dira aborigenak, mundu hau beste mundueta-tik (industrializatua, sozialista-ohia eta garapen-bidean dagoena) desberdintzen da gauza batean: haientzako lurra herriarena da, aitzitik indigenentzat herria lurrarena da.

DESAGERTZEKO ZORIAN DAUDEN ETNIAK

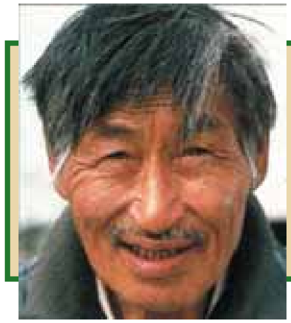

INUITA (KANADA)

Populazioa: 100000
Bizimodua: arrantzaileak, ehiztariak, tranpa-jartzai-leak.
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa, meatzaritza, maniobra militarrak.

ATAPASKOA (Kanada / AEB)

Populazioa: 326 000 Kanadako indiarrak.
Bizimodua: biltzaileak, tranpa-jartzaileak, ehiztariak.
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa.

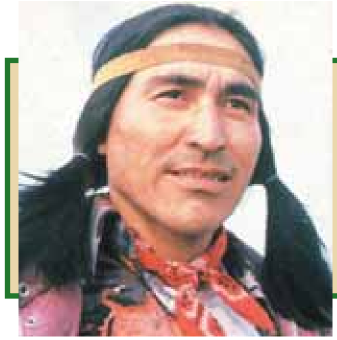

SALBEA (Kanada / AEB)

Populazioa: 326 000 Kanadako Indiarren zati bat eta 1´5 milioiren.
Estatubatuarren zati bat.
Bizimodua: ehiztariak eta biltzaileak.
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa.

SIOUXA (AEB)

Populazioa: Beren jatorrizko lurraldeetan 50 000.
Bizimodua: lehen ehiztariak eta biltzaikeak, orain baserritarrak edo hiritarrak.
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa.

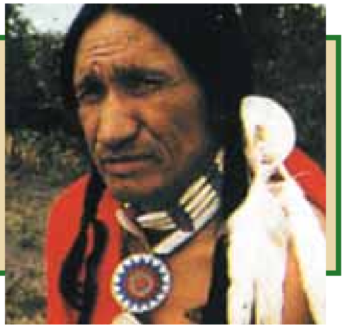

STONIA (AEB)

Populazioa: Herrialdeko indigenen 1,5 milioiren zati bat.
Bizimodua: hiritarrak, baserritarrak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, arrazakeria, ingurune-degradazioa.

NAVAJOA (AEB)

Populazioa: 160 000
Bizimodua: lehen ehiztariak eta biltzaileak, orain baserritarrak eta nekazariak.
Mehatxatuak: meatze-proiektuak uranioa ateratzeko.

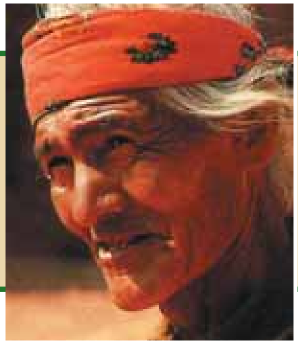

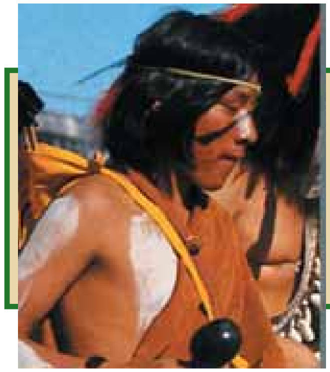

HOPIA (AEB)

Populazioa: 10 000.
Bizimodua: lehen ehiztariak eta biltzaileak, orain hiritarrak, nekazariak edo baserritarrak.
Mehatxatuak: langabezia, delinkuentzia, meatze-proiektuak.

APATXEA (AEB)

Populazioa: 25 000
Bizimodua: lehen ehiztariak eta biltzaileak orain hiritarrak edo ganaduzaleak.
Mehatxatuak: arrazakeria, kultura-hondamena, turismoa.

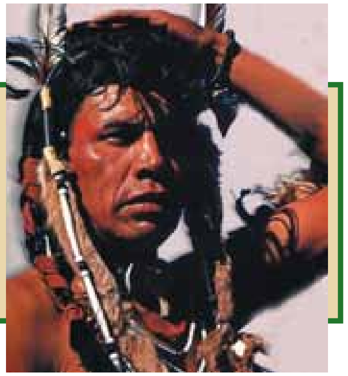

HERRIA (AEB)

Populazioa: Herrialdeko 1,5 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarrak, nekazariak, hiritarrak.
Mehatxatuak: turismoa, langabezia, meatze-proiektuak.

TIWA (AEB)

Populazioa: Herrialdeko 1´5 milioi indigenen zati bat
Bizimodua: hiritarrak, baserritarrak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, arrazakeria, kutsadura.

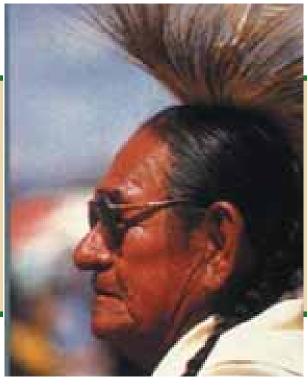

CHEYENNE (AEB)

Populazioa: Herrialdeko 1,5 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: hiritarrak, baserrritarrak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, turismoa, langabezia, delinkuentzia.

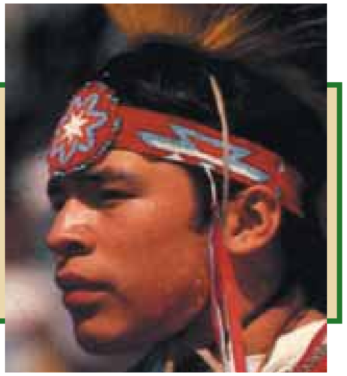

KOMANTXEA (AEB)

Populazioa: Herrialdeko 1´5 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: herritarrak eta baseritarrak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, turismoa, langabezia eta delinkuentzia.

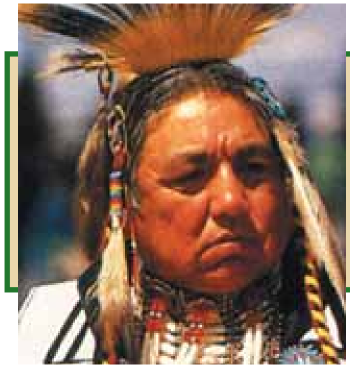

KIOWA (AEB)

Populazioa: Herrialdeko 1´5 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: herritarrak eta baseritarrak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, turismoa, langabezia.

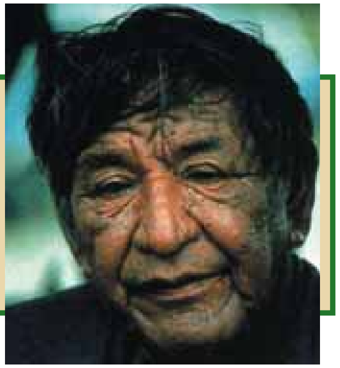

SEMINOLA (AEB)

Populazioa: Herrialdeko 1´5 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua:hiritarrak, baserritarrak eta nekazariak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, meatze-proiektuak.

LAKANDONA (MEXIKO)

Populazioa: 400.
Bizimodua: baserritarrak eta nekazariak.
Mehatxatuak: turismoa, arrazakeria, nazio-biziTzaren kanporatzea, lur-galtzapena.

TARAHUMARA (MEXIKO)

Populazioa: 1200.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, baserritar nomadak.
Mehatxatuak: errepideeen eraikuntza, lurraldeetako inbasioak, desnutrizioa.

OTOMIA (MEXIKO)

Populazioa: Herrialdeko 8 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baseritarrak, nekazariak, txanda-kako laborariak.
Mehatxatuak: arrazakeria, nazio-bizitzaren kanporatzea., lur-galtzapena.

TOTONAKOA (MEXIKO)

Populazioa: Herrialdeko 8 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarrak, nekazariak, txandakako laborariak.
Mehatxatuak: arrazakeria, nazio-bizitzaren kanpora-tzea, lur-galtzapena.

MAIA (GUATEMALA / MEXIKO)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: baserritarrak, nekazaritzak, labora-riak.
Mehatxatuak: lur-galtzapena, nazio-bizitzaren kanporatzea, kultura-hondamena.

KUNA (PANAMA)

Populazioa: 50000
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, arrantzaleak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: esplotazioa, arrazakeria, kultura-hondamena.

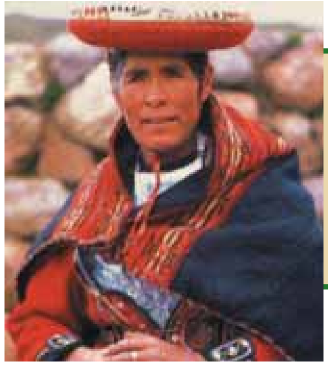

KETXUA (BOLIVIA, PERU)

Populazioa: milioi batzuk.
Bizimodua: nekazariak, baserritarrek, labora-riak, artzainak.
Mehatxatuak: turismoa, langabezia, meatze-proiektuak.

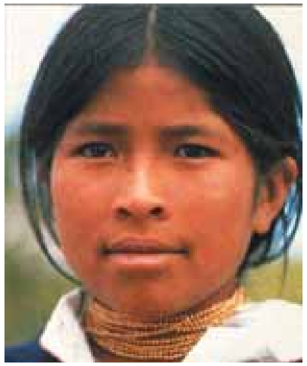

OTABALOA (EKUADOR)

Populazioa: Herrialdeko 3 070 000 milioi indige-nen zati bat.
Bizimodua: nekazariak eta baserritarrak.
Mehatxatuak: beren lurreetako inbasioak, kultura-hondamena.

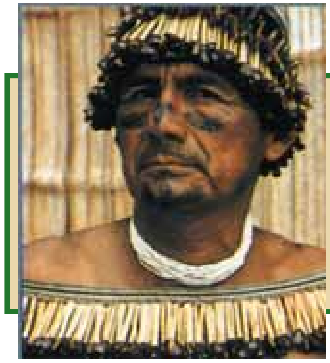

JIBAROA (EKUADOR)

Populazioa: Herrialdeko 70 000 mila indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarrak.
Mehatxatuak: Kolonoek eta Petrolio konpainiek egin duten lurreetako inbasioa.

URUA (PERU)

Populazioa: Herrialdeko 8 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarrak, nekazariak eta artzainak.
Mehatxatuak: lurrik eza, giza-eskubideen haus-tea.

TARABUKENOA (BOLIVIA)

Populazioa: Herrialdeko 4 150 000 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: txandakako laborariak, artzainak, baserritarrak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, txirotasuna, esplotazioa.

NIHAMWOA (PERU)

Populazioa: Herrialdeko 8 600 000 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarrak, nekazariak, biltzaileak, ehiztariak.
Mehatxatuak: giza-eskubideen haustea, gerrilla.

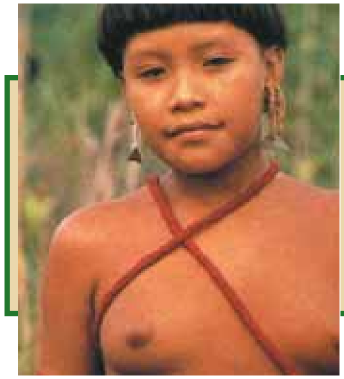

JANOMAMIA (BRASIL / VENEZUELA)

Populazioa: 21 000
Bizimodua: nekazariak, biltzaileak eta ehizatariak
Mehatxatuak: militarizazioa, desforestazioa, garimpeiroak.

KAIAPOA (BRASIL)

Populazioa: 4000.
Bizimodua: baserritarrak, biltzaileak eta ehiztariak.
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa, desforestazioa, meatze-proiektuak, urtegiak.

KAMAIURA (BRASIL)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, nekazariak, arrantzaleak eta tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: Beren lurreetako inbasioak kolonoengatik.

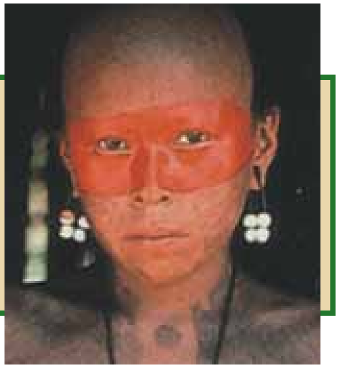

TXUKARRAMAEA (BRASIL)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: baserritarrak, biltzaileak, eta ehiztariak.
Mehatxatuak: desforestazioa, meatzaritza, urtegiak, lurraldeetako liskarrak.

MEKRONOTIREA (BRASIL)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: baserritarrak, biltzaileak, eta ehiztariak.
Mehatxatuak: desforestazioa, urtegiak, meatzaritza, lurraldeetako liskarrak.

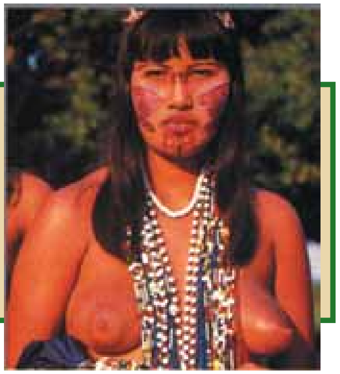

MAKAIA (PARAGUAY)

Populazioa: Herrialdeko 100 000 indigenen zati bat.
Bizimodua: nekazariak eta baserritarrak.
Mehatxatuak: Erlijio-sektak, kolonizazio-prioiektuak.

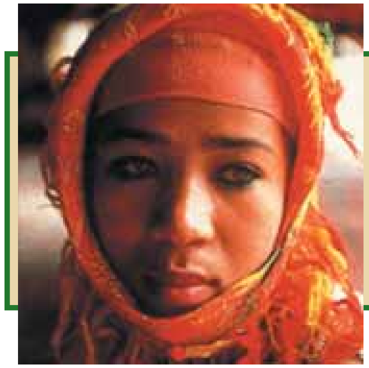

BERBEREA (MAROKO)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: artzain nomadak.
Mehatxatuak: idortea, mugak gurutzatzeko burokrazia, egonetarako gobernu-proiektuak.

DOGONA (MALI)

Populazioa: zehaztugabea
Bizimodua: artzainak, biltzaileak, ehiztariak.
Mehatxatuak: idortea, ingurune-degradazioa, ezegonkortasun politikoa.

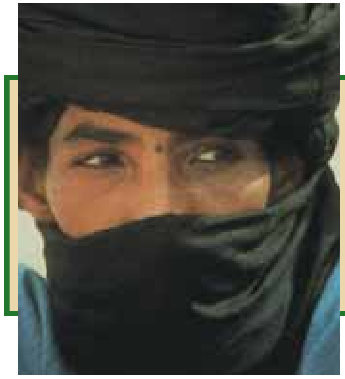

TUAREGA

(MALI /ARGELIA / LIBIA/NIGER / BURKINA FASO)

Populazioa: 1 000 000.
Bizimodua: artzain nomadak.
Mehatxatuak: idortea, gerrillak, egonetarako programak.

ASHANTIA (GHANA)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: biltzaileak, ehiztariak, tranpa-jartzaileak, arrantzaleak.
Mehatxatuak: esplotazioa, nekazaritza estentsiboa, deforestazioa.

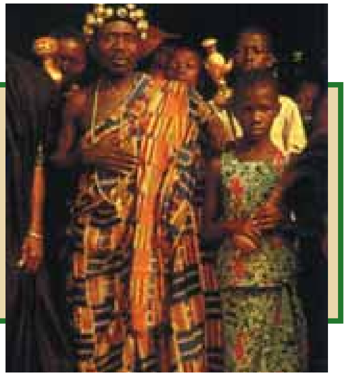

JORUBA (NIGERIA)

Populazioa: Herrialdeko 6 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: artzainak (baina orain ez dira nomadak).
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa, kultura-hondamena.

OUGILA (KAMERUN)

Populazioa: 150 000.
Bizimodua: ehiztariak,biltzaileak, arrantzaleak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, turismoa, desforestazioa.

FULBEA (NIGER)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: artzainak, biltzaileak eta ehiztariak.
Mehatxatuak: idortea, ingurune-degradazioa (desertifikazioa), militarizazioa, kultura-hondamena.

NUBA (SUDAN)

Populazioa: 1. 000.000.
Bizimodua: baserritarrak, ehiztariak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: gobernuak egiten duen garbitasun etnikoa, gosete, gerra zibila.

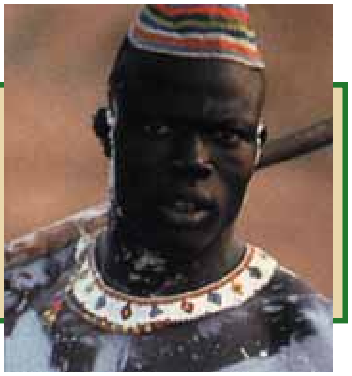

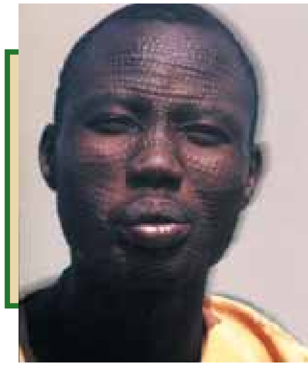

DINKA (SUDAN)

Populazioa: 500. 000.
Bizimodua: artzain erdi-nomadak.
Mehatxatuak: militarizazioa, herrialdean gerra zibila, egonetarako goberno-programak.

AFARRA (ETIOPIA)

Populazioa: 110 000.
Bizimodua: artzainak.
Mehatxatuak: eskualdeko liskarra belikoak, idortea, gosetea, giza-eskubideen haustea.

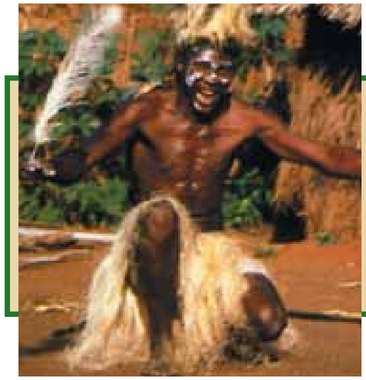

GIRAMA (KENIA)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: artzainak, ehiztariak, biltzaileak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: turismoa, kultura-hondamena, militarizazioa, beren lurraldeetako kolonizazioa.

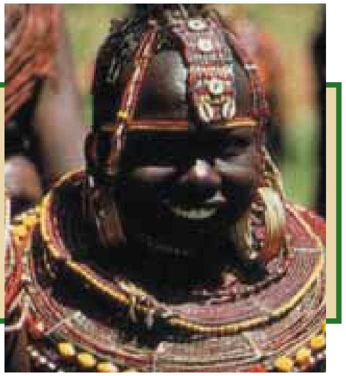

POKOTA (KENYA)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: artzainak, ehiztariak, biltzaileak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: turismoa, lurraldeetako inbasioak, militarizazioa, kultura-hondamena.

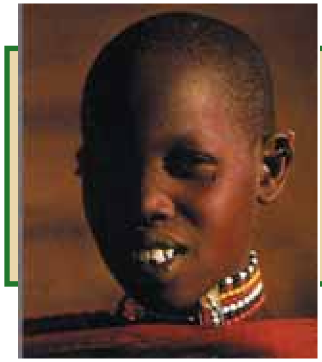

MASAIA (KENYA / TANZANIA)

Populazioa: 200 000.
Bizimodua: artzainak, baserritarrak eta ganadu-zaleak.
Mehatxatuak: lur galdutak, animalientzarako erreserba bihurturik, turismoa.

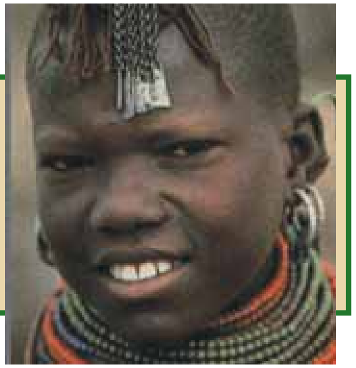

TURKANA (KENYA)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: artzainak, ehiztariak, biltzaileak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: turismoa, militarizazioa, kultura-hondamena.

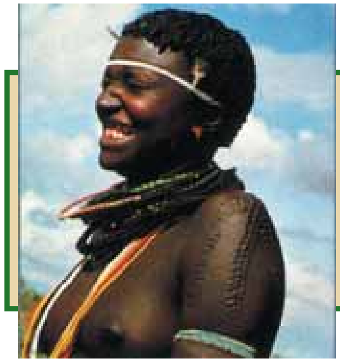

KARAMOJONGA (UGANDA)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, tranpa-jartzaileak, arrantzaleak, baserritarrak.
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa, gerrilla, maniobra militarrak.

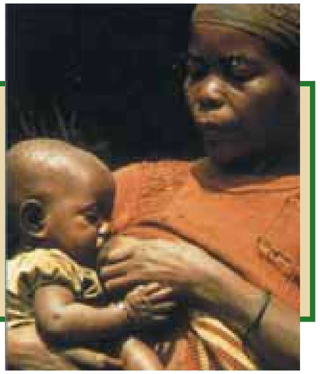

TWA (RUANDA/ ZAIRE / KAMERUN / GABON)

Populazioa: eskualdeko 150 000 pigmeo indigenen zati bat.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, artzain nomadak.
Mehatxatuak: lurraldeetako inbasioak.

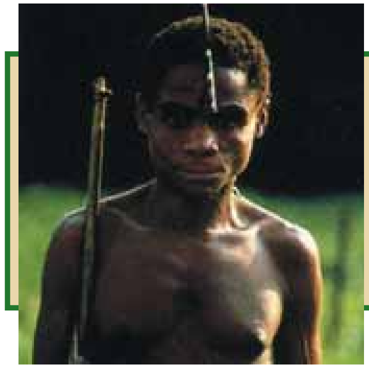

BANBUTIA (ZAIRE)

Populazioa: 150 000 tribu bakoitzean banaturik.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, artzain nomadak.
Mehatxatuak: esplotazioa, lurraldeetako inbasioak, deforestazioa.

HIMBA (NAMIBIA)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: artzaintzak, biltzaileak eta ehiztariak.
Mehatxatuak: lurraldeetako inbasioak, eskualdeko militarizazioa, meatze-proiektua.

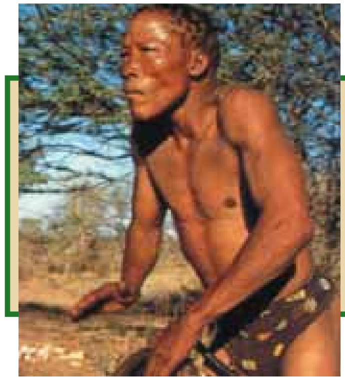

BOSKIMANOA
(BOSTWANA / NAMIBIA / HEGOAFRIKA)

Populazioa: 60 000.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, arrantzaleak.
Mehatxatuak: lurraldeetako inbasioak, gerra zibilak, meatzaritza.

NDEBELEA (ZIMBABWE)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: ehiztariak, arrantzaleak, biltzaileak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: deforestazioa, militarizazioa, lurraldeetako inbasioak.

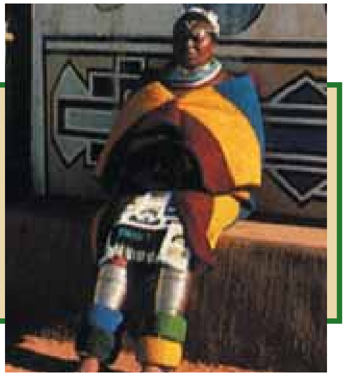

MEHATXATUTAKO HERRIAK

ZULUA (HEGOAFRIKA)

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: hiritarrak, ehiztariak eta biltzaileak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, tribuen gerrak, giza-eskubideen haustea, txirotasuna.

SAAMIA
(LAPONIAKOA) (FINLANDIA/ SUEDIA / NORUEGA)

Populazioa: 60 000
Bizimodua: elur-oreinen ehiztari eta artzain hiritarrak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, turismo, base militarrak.

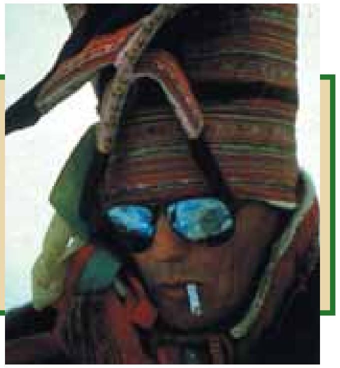

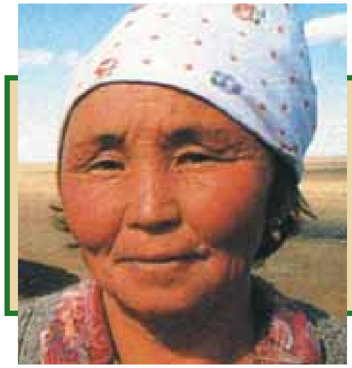

TUWINE (SIBERIA)

Populazioa: CEI-ko 1´4 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: artzainak, baserritar hiritarrak, arrantzaleak.
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa, nuklear-armen entseiuak.

AINUA (JAPONIA)

Populazioa: 55 000.
Bizimodua: hiritarrak , industri-ekonomia nagusiaren menpean daude.
Mehatxatuak: arrazakeria, kultura-hondamena.

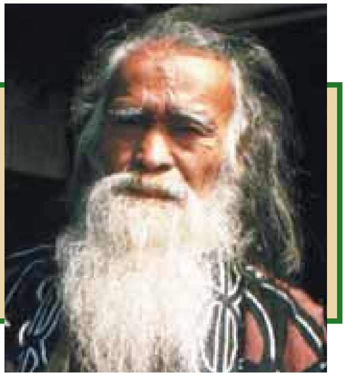

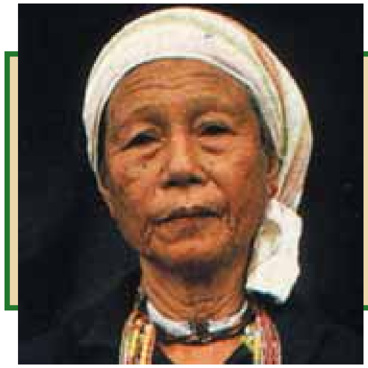

AMIA (TAIWAN)

Populazioa: Herrialdeko 300 000 indigenen zati bat.
Bizimodua: nekazariak eta baserritarrak.
Mehatxatuak: txirotasuna, langabezia, esplotazioa.

BARAME HUGAROA (FILIPINAK)

Populazioa: Herrialdeko 6´5 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: arrantzaleak, txandakako laborariak, baserritarrak.
Mehatxatuak: deforestazioa, meatze-proiektuak, urtegiak.

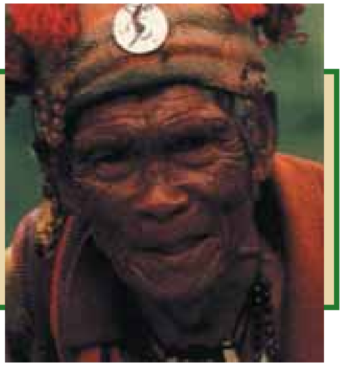

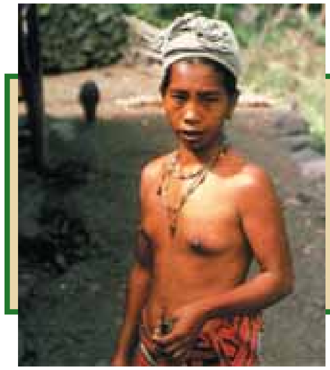

IGORROTEA (FILIPINAK)

Populazioa: 750 000.
Bizimodua: ehiztatiak, biltzaileak, arrozezko laboreak.
Mehatxatuak: mehatze-proiektuak, urtegiak, turismoa, baso-ustiapenak.

KALINGA (FILIPINAK)

Populazioa: Herrialdeko 6´5milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: arrantzaleak, txandakako laborariak, baserritarrak.
Mehatxatuak: urtegiak, deforestazioa, meatze-proiektuak.

AKHA (THAILANDIA)

Populazioa: 110 000.
Bizimodua: nekazariak (opio-belarrezko laborantzak).
Mehatxatuak: eskualdeko militarizazioa, deforestazioa, kultura-hondamena.

MEOA (KANBODIA / LAOS / VIETNAM)

Populazioa: 1 000 000.
Bizimodua: nekazariak, txandakako laborariak, baserritarrak.
Mehatxatuak: lurrik eza, gerra zibila, deforestazioa, giza-eskubideen haustea.

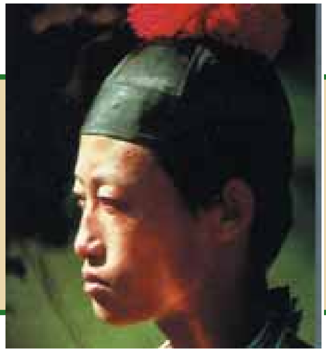

JAOA (THAILANDIA)

Populazioa: Herrialdeko 500 000 indigenen zati bat.
Bizimodua: nekazariak eta baserritarrak.
Mehatxatuak: deforestazioa eta eskualdeko militarizazioa.

PADAUNGA (BIRMANIA)

Populazioa: Herrialdeko 10 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: txandakako laborariak.
Mehatxatuak: militarizazioa, giza-eskubideen haustea.

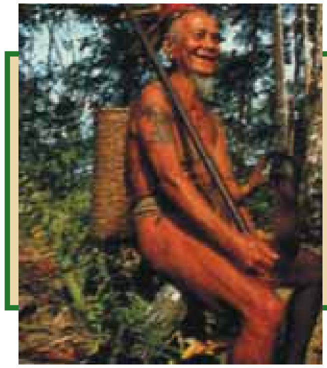

IBANA (MALAYSIA)

Populazioa: 10 000.
Bizimodua: ehiztariak, arrantzaleak, artzainak.
Mehatxatuak: deforestazioa, kultura-hondamena.

PUNANA (INDONESIA)

Populazioa: Herrialdeko 1´5 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: txandakako laborariak, biltzaileak.
Mehatxatuak: turismoa, meatzaritza, giza-eskubideen haustea.

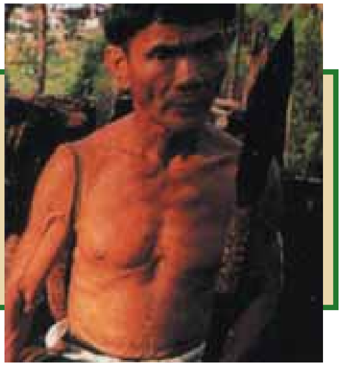

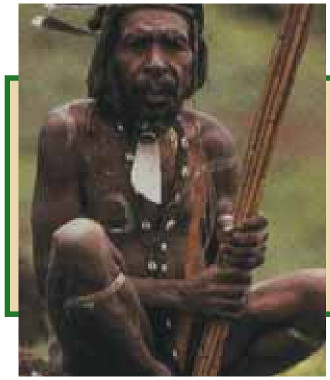

JALIA (INDONESIA)

Populazioa: Herrialdeko 1´5 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak eta arrantzaileak.
Mehatxatuak: deforestazioa, giza-eskubideen haustea.

ASMATA (INDONESIA)

Populazioa: Herrialdeko 1´5 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: txandakako laborariak, arrantzaleak, ehiztariak.
Mehatxatuak: deforestaziao, giza-eskubideen haustea.

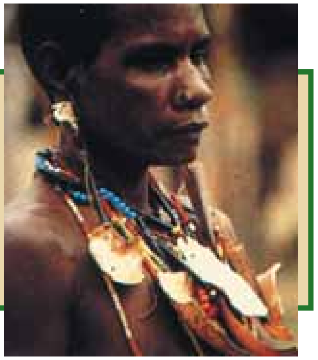

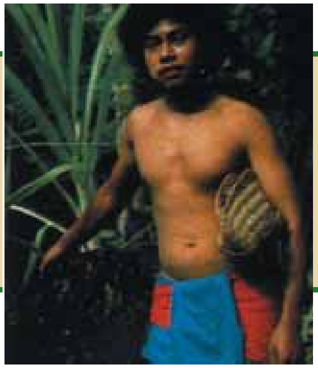

GAGILA (MIKRONESIA)

Populazioa: Herrialdeko 140 000 indigenen zati bat.
Bizimodua: arrantzaleak, baserritarrak eta biltzaileak.
Mehatxatuak: turismoa, kultura-hondamena.

PONAPEA (MIKRONESIA)

Populazioa: Herrialdeko 140 000 indigenen zati bat.
Bizimodua: arrantzaleak, biltzaileak, baserritarrak.
Mehatxatuak: turismoa, kultura-hondamena.

DANIA (PAPUA /GINEA BERRIA)

Populazioa: mila batzuk.
Bizimodua: arrantzaleak, tranpa- jartzaileak, ehiztariak, biltzaileak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, giza-eskubideen haustea.

JALIBA (PAPUA / GINEA BERRIA)

Populazioa: 5 Herrialdeko 3 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarrak, ehiztariak eta biltzaileak.
Mehatxatuak: esplotazioa, giza-eskubideen haustea.

HULIA (PAPUA / GINEA BERRIA)

Populazioa: Herrialdeko 3 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarrak, ehiztariak eta biltzaile-ak.
Mehatxatuak: giza-eskubideen haustea, kultura-hondamena.

MELPA (PAPUA /GINEA BERRIA)

Populazioa: Herrialdeko 3 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarrak, ehiztariak, eta biltzaileak.
Mehatxatuak: esplotazioa, giza-eskubiden haus-tea.

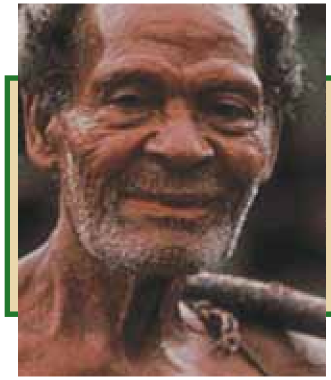

TROBIANOA (PAPUA / GINEA BERRIA)

Populazioa: 16 000 lau irlatan banaturik.
Bizimodua: baserritarrak, arrantzaleak eta biltzaile-ak.
Mehatxatuak: turismoa.

ABORIGENA (AUSTRALIA)

Populazioa: 275 000.
Bizimodua: hiritarrak, ehiztariak eta biltzaileak.
Mehatxatuak: arrazakeria, langabezia, txirotasuna, kul-tura-hondamena.

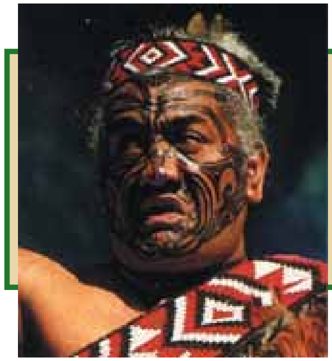

MAORIA (ZEELANDA BERRIA)

Populazioa: 300 000.
Bizimodua: baserritarrak, nekazariak, industri-gizarte nagusian integraturik.
Mehatxatuak: meatzaritza, arrazakeria, kultura-hondamena.

UNA (IRIAN / JAYA)

Populazioa: 4000.
Bizimodua: harrizko aizkorak egiten dituzte.
Mehatxatuak: kultura-hondamena.

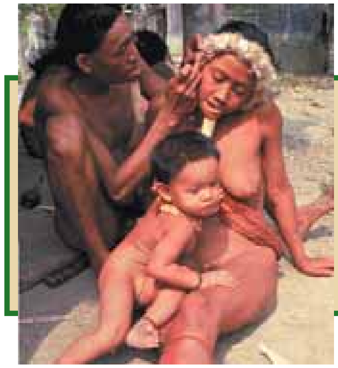

ZOEA (BRASIL)

Populazioa: 134.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, beren eduki-tze bakarrak geziak eta ontziak dira.
Mehatxatuak: kultura-hondamena.

AWA (BRASIL)

Populazioa: 300.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, beti beren bizi-tzetan sua aintzakotzat hartzen dute.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, bere lurraldee-tan trenbidearen eraikuntza.

KARIMOJONGAK

Ugandako bihotza Karimojong herriaren etxea da. Haientzako beren existentziaren oinarria aberea da eta beren bizitza kultural eta sozialaren aspektu guztietan dago. Elikadura izateaz gain, beren moralezko balio eta sentimenduen jatorria da, izan ere ezin dute pertsonengan pentsatzen abereengan ere pentsatu gabe. Pertsonen izena, bizitza helduaren etorria, ezkontza eta beste errito mota batzuk beren animaliekin doaz eta hiltzen direnean behiaren larru batez estalitak dira eta kortaren azpian hilobi batean lurperatuak dira.

Karimojongen herrixkan abereen aztoramenak eta marruek esan nahi dute gaua amaitzear dagoela, nahiz eta oraindik beren etxearen gainetik, heziz eta latesiz inguraturik daudela, iluntasuna nagusi izan. Argiaren izpiek zeru grisa urratzen duten neurrian, etxeen zilueta nahasiak argitzen dira eta umeak (zeinek haien amak esnatu baitzituzten) etxoletatik ateratzen dira, dardarka egunsentiaren hotzagatik, gorputzaren inguruan beren beso luzeak estutuz. Beren oinak orkatiletara arte Kraaleko kaka bero eta hezean sartutak, umeek behiengana korrika egiten dute pixa hartzera. Hau erabiltzen dute: esnea mamitzeko, umeen eskuak garbitzeko eta berotzeko eta tinak eta gurin-ontziak garbitzeko.

Emeengandik behiak eraitsitak izan ondoren, gizonak eta mutilak beren behiekin, ahuntzekin eta ardiekin larre onen bila joaten dira.

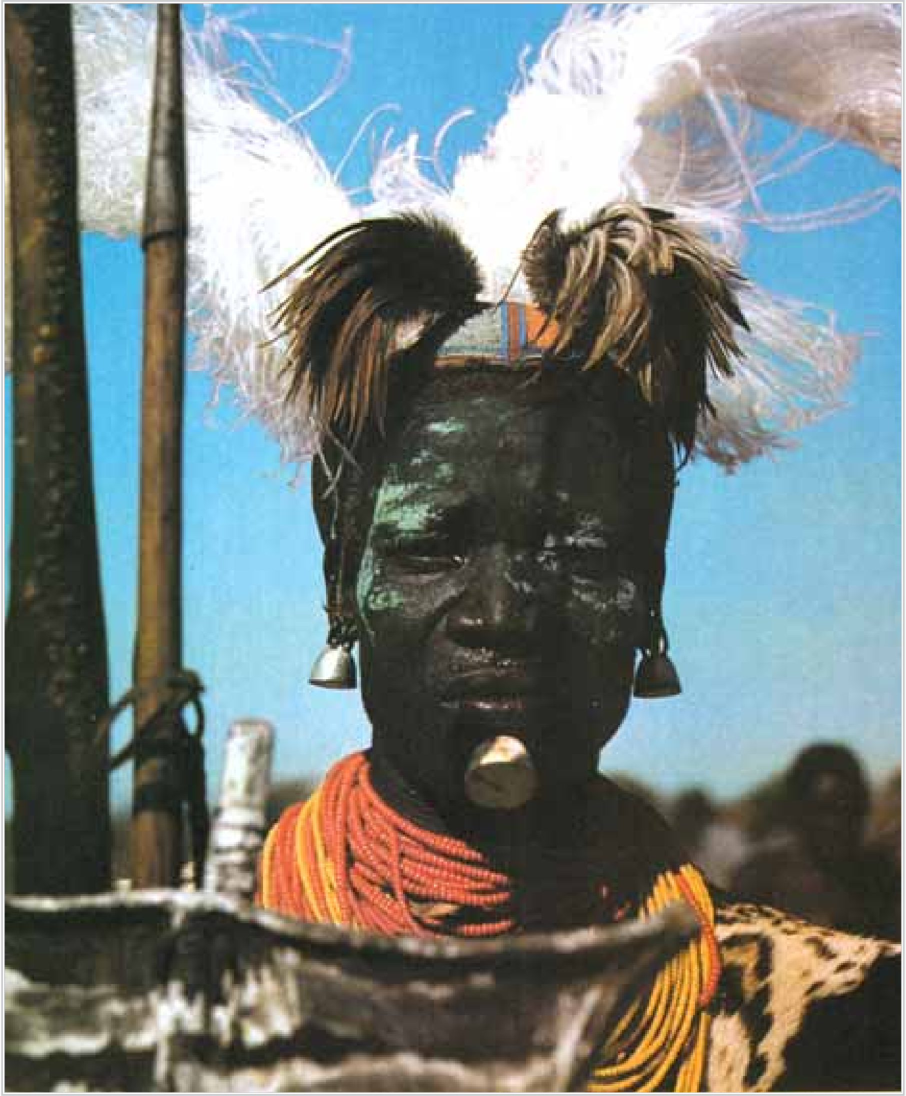

Eguzkiak indarra hartzen duen heinean eta ganaduak bere indarra galtzen duen ahala, gizonak luzerako bidaiak egiteko prestatzen dira, kilometro eta kilometro lautada bakarti, ia-ia gerizperik gabe babesteko. Ugandako lur hauetan larreak oso murriztuak dira eta ganaduak distantzia handiak egin behar ditu jateko.

Eguerdian, mutilek ahuntzak eraisteko atzerenaldi bat hartzen dute, gizonek basoko fruituak biltzera edo edozein

KARIMOJONGAK

eztiorrazetan eztia biltzera joaten diren bitartean, emakumeek, herrixkan daudela, hitz, barre eta errieta egiten denbora ematen dute, haiek etxekolanak egiten dituzte. Sua egiteko egurra biltzen dute, garauak birrintzen dute, uraren bila joaten dira edo hortuak zaintzen dituzte (hauek ia-ia ez dute uztarik, izan ere lurzorua erromesa eta lehorra da).

Arratsaldeko eguzkia, mendien artean ezkutatzen denean, tribua, egun horretan 30 km edo gehiago ibil zitekeela, etxeratzeko prest dago, ohiko afaria jateko: odolez, esnez, eta belarrez eginda. Afaldu ondoren, berriro behiak eraitzi ohi dituzte eta gazteek eskortaren atea izten dute. Horrela 20 gizon eta 300 animalia elkarrekin gaua pasatzera geratzen dira.

Bederatziak inguruan, kanpamentu osoa Afrikako gauaren lasaitasunaren

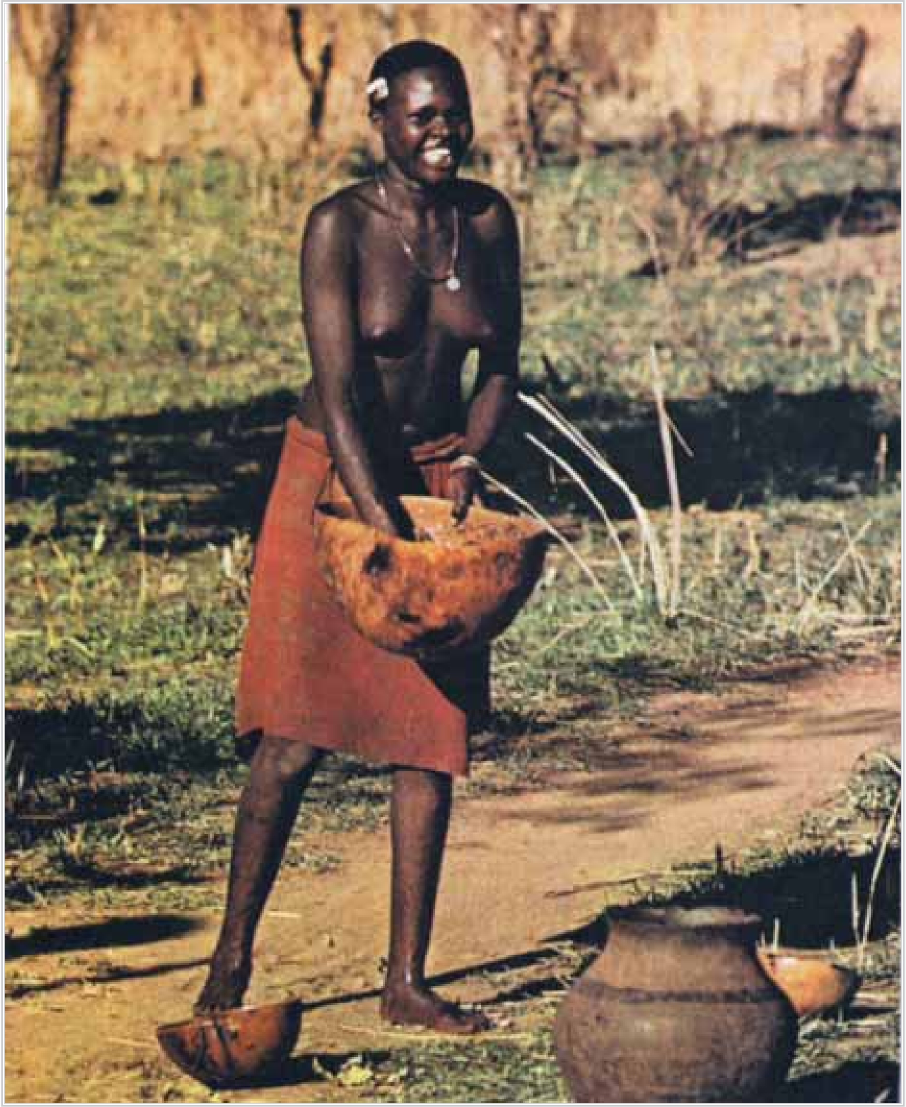

barruan geratzen da. Noizean behin edozein behiren mugimendua, ahuntzen balaka edo umeren negarra entzun ohi da. Bi gizonek etxola batetik beste etxola batera pasatzerakoan isilka-misilka egiten dute. “*Lotananza*” delakoan hienaren barrea entzuten da (Afrikako animalia sarraskijale tipikoa da).

Karimojong gehienentzat argia agertu ondoren lana hasten da eta eguzkia horizontean ezkutatzen denean lana bukatzen da.

KARIMOJONGAK

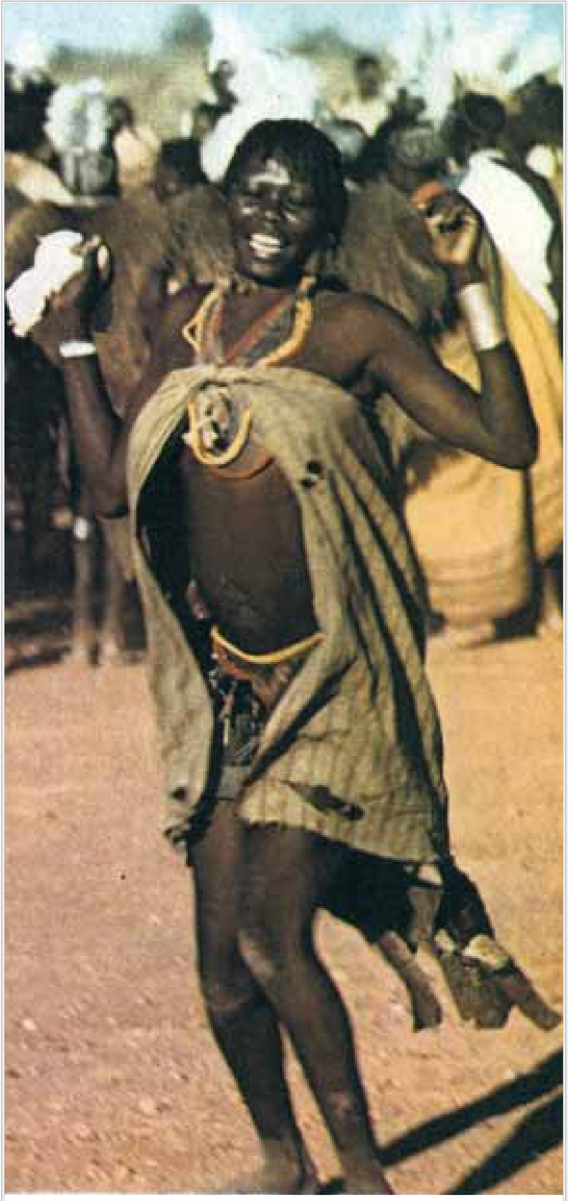

7 tribu

Karimojong herriak 7 tribu osatzen ditu, elkarrekin oso harreman estuak dute: Karimojongak, Dodothak, Tesoak; Toposak, Jieak, Iijeak, eta Turkanak. Azken hauek izan ezik, Keniako Ipar-mendebaldeko aldeetan bizi zirela, besteak Ugandako Ipar-ekialdeko tontorretik hedatzen dira. Hemen aberea oso azkar hazten da, baina nekazaritza gutxi dago. Karimojong mamiarengandik tribu guztiak datoz.

7 Tribuek bizimodu antzekoa dute, baina guztiek harreman onik ez dute. Tribu banak bere janzkera, portaera eta erritoen organizazioa ditu, dena den, guztiek Afrikako bizimodua dute: nekazaritza eta artzaintza egiten dituzte. Baina animalien menpekotasun guztia jasaten dute, honek esan nahi du gaixotasun arriskua pairatzen dutela eta agorraldiak egoten direnean, gosea eta

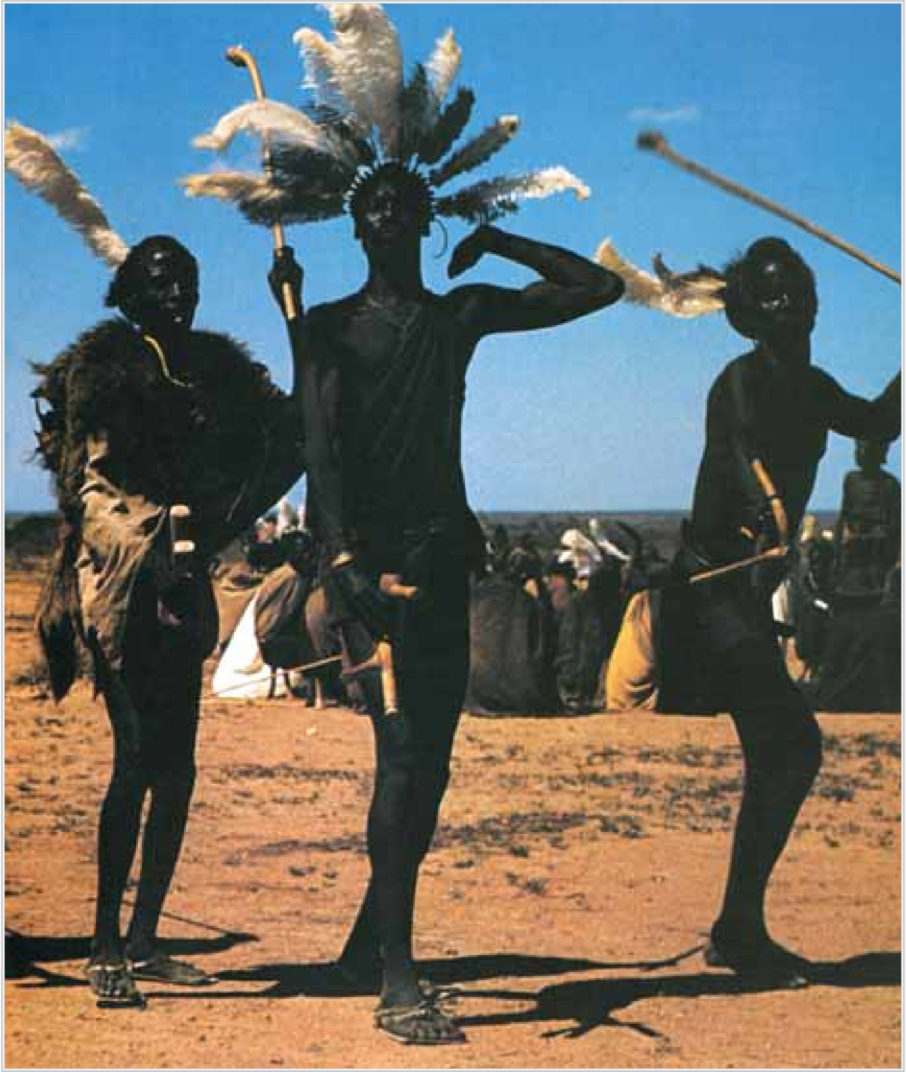

heriotza datorkiekeela.

Jendeak ia-ia urte osoa herrixketan pasatzen du baino agorraldietan, umeen mamua eta animalia gosetiak agertzen dira. Gizonek beren gauza guztiak biltzen dituzte eta eskualdeko bazterretatik larren bila banatzen dira.Ganadua, lana, bizitza eta jende hauen maitasuna da.

Gauza guztiek animaliekin zerikusia edukia badaukate, pertsonen izena, heldutasuna, zahartzaroa, ezkontza, eta beste errito mota.Ganaduaren defentsa eta borroka ganadu gehiago erosteko bere bizitzari dagozkio.

KARIMOJONGAK

Hiltzen direnean behiaren larru batean estalitak dira eta hilobi batean, beren eskortaren azpian lurperatuak izan dira.
Baina behiak bakarrik ez dira beren bizitzaren sostengua baita beren moralezko balioaren jatorria eta sentimenduak ere. Hain barruan daukate sentimendu hau ezen ezin baitute hartzen pertsona animaliarik gabe.
Haurtzarotik gizon banak idi berezia du, honekin bere izena partekatu ohi du. Berarentzat lepokoak eta olerkiak egiten dizkio. Animalia hiltzen bada, gizonak bere buruaz beste bat egin dezake. Gizona hiltzen bada, bere lagun onenak, hildako izena partekazen duen idia, lantza baten bidez hilko du, izan ere, bizirik uzteak bere jabearen oroimen mingarriak ekarriko dizkio.
Bere jatorritik, Karimojong bana klan batean dago, baina hau bakarrik balio gabeko gauzatarako balio zaio : orrazkera, ganadua biltzeko eran.
Beren herrixkan 20 etxolen bat daude, auzokoek dantza egiteko leku berbera partekatu ohi dute, beste leku bat edateko eta jeneralki zuhaitz hostotsua non zaharrek tabako elkarri banatzen baitiote.
Karimojongak, altuak, sendoak eta arinak dira. Gizonek beren orrazkeretan zulo txikiak uzten dituzte ostruken lumak sartzeko, normalean altuagoak iruditzeko, liskarretan eta zeremonietan eramaten dituzte.
Pubertaroa gertatu ondoren mutilek beren ilea hazten utzi ohi dute, gero motoaren antzeko batean biltzen dute eta lotzeko azalaren zati bat erabiltzen dute.
Tribuetan ez daude nagusi espezifikorik, baina edozein gizonek trebetasunagatik edo oso ondo hitz egiteagatik nabari dezake. Lurralde osotik, haiek adinez taldekaturik mantentzen dira. Adinaren talde bakoitzak bere nagusitasuna hurrengo taldearen gainetik lotzen du. Kide guztiek, beren estatusaren arabera jantziko dutela prometatu behar dute. Norbaitek beste goiko talderen baten apaindura eramaten badu, lapurtzat hartuko dute eta jipoitua izango da.
Adinaren talde hauek batera bi talde handitan banatu ohi dira, 30 urteren batetik banaturik. Belaunaldi berriak borroka egiten du eta belaunaldi helduak gobernatu eta administratu ohi du. 30 urte pasa eta gero *"Ondorengotzaren zeremonia"* gertatzen da, hemen zaharrek gazteei potearea ematen diete.Orduan balaunaldi gaztearen promozio guztiak zahartzat hartzen dituzte (nahiz eta bakarrik 5 edo 30 urte eraman). "*Ondorengotzaren zeremonia",* sakratua da eta gutxitan gertatzen da. Tribuaren kide guztiek baita oso urrun bizi direnek ere, joateko ahal duten

guztia egin behar dute, eta etxean emakume eta ume batzuk bakarrik geratzen dira ganadua zaintzeko.
Nahiz eta Karimojong tribu guztiek bizimodu berdina izan, harrigarria da nahiz eta haien artean hain distantzia handia egon, hain berezko identitatearen sentidoa edukitzea. 7 tribuen kide nomadak kaleko autoritatez paso egiten dute, aurre eginez.
Gizon zuriaren heltzeak kezkatu dute, baina ez ziren uzkurtu. Badakite beren kultura mehatxatuta dagoela, eta askok pentsatzen dute kondenatua dagoela; dena den, gogorki elkarrekin loturik daude eta Afrikako gerrari menperaezinak eta artzainak izaten jarraitzen dute.

IGORROTEAK

Luzongo Katea Menditsuan bizi den herrialdea dira, Igorroteak (Filipinak). Antropologoek gauza batengatik ezagutzen dituzte: beren hildakoak kontserbatzeko ohituragatik. Igorroteek, hildakoak beren ohiko bizitzetan badaudela (dimentsio berezi batean) pentsatzen dute. Hau dela kausa, haiekin hitz egiten, aholkuak eskatzen eta beren gauzak negoziatzen dituzte. Uztetan eta gaixotasunetan zerikusia eduki badaukatela pentsatzen dute.

Luzongo Irlako Ipar-ekialdeko mendi handietan- Mendikatea deituta, izan ere 2200 metroko altuera baino gehiago ditu -talde etnikoen multzo bat bizi da (Bontokak, Ibaloiak, Kankanaiak), zeinek nahiz eta haien

Familia lotuta lurperatzen zen. Familia bateko sei kide, kobazuloko atean. Zerraldoek halako itxura dute, beren garraioa mendikateako bide aldapatsuetatik errazago izan dadin.

artean desberdintasun txiki eduki, berezko tankera kulturala dute: Igorroteak dira, hitz honek "*tagaloc*" hizkuntzaz "*menditarra*" esan nahi du.

Lehengo Igorroteen artean ondasun pribatua zegoen, baina bi belaunalditan zelaiak laboratu gabe geratzen ba ziren, zelaiak galdu ohi ziren. Bi maila sozialetan zeuden eta goiko mailak esklaboak zituen, batzuk lortu zituzten zorragatik eta beste batzuk beren ondoko taldeen arteko harrapaketagatik. Oinarrizko batasuna familia nuklearra zen, gazteek hamar urte zituztenean leku desberdinetan lo egin zuten, leku bat mutilentzat eta beste bat neskentzat, gainera zaharrak erne egoten ziren. Ezkontza adostua zen, gizonaren familiak emakumearen familiari ordaindu behar izaten zion, alde batetik lanaren indarragatik eta beste aldetik ugaltzeagatik.

Gaur egungo Igorroteek animalia etxetiarrak dituzte eta nekazaritzaz bizi dira, beren terrazetan laborantzak oso bereziak dira, eta antzinatasunetik bereziak izan ziren, hain ziren bereziak ezen misiolari espaniarrek harriturik deskribatu baitzituzten " Arroza landatzeko, makila arrun baten bidez egiten dute, eta labore-lurrak laboratzen dituzte Filipinetako idia erabiliz…"Antzinatik, beren terrazak ureztatzeko metodo burutsuak asmatu

IGORROTEAK

dituzte. Baina urte askotatik arroza ez zaie nahikoa izaten bizitzeko. Gazteek migratu ohi dute, eta hondamen naturalek *"El Niño"* bezala terrazetako labore original hauekin bukatzen dituzte. Motibo honengatik World Monuments Found-ek, AEBko Fundazio pribatu batek, mehatxuenak dauden Munduko 10 lekuen artean sartu ditu

Harreman handia beren arbasoekin

Beren bizitza materiala, uzten natura-zikloaren menpean dago, eta izpiritua-la, beren arbasoen menpean. Igorroteek pentsatzen dute gauza guztiek arima ikustezina dutela eta ez dela hiltzen ikusgaiarekin. Beren bizitzaren zati handia "*anito*"-aren inguruan ibiltzen da (hildakoaren izpiritua da) eta bai onerako bai txarrerako poterea duela. "*Anito*"- ri zeremonia eta sakrifizio asko egiten dizkiote. Beren erlijioan beren "*Anito*"- ren harremana oso garrantzitsua da. Norbait era naturalez hiltzen denean, bere izpiritua *"Anito"* batetik ateratzen da. Hau errepresentatzeko, egurrezko idolo bat, zakarki tailatua, eta batzuetan oskolekin edo hezurrekin, erabiltzen dute. Normalean etxeetako ateetan edo biltegietan kokatzen dira. *"Anito*"-ekin hitz egiten da eta zeremoniak eskertzen zaizkie. Igorroteen ustez, haiek ofrendak eta sakrifizioak eskatzen dituzte eta batzuetan hain dira zorrotzak ezen

MEHATXATUTAKO HERRIAK

etengabeko ezbeharrak bidaltzen baitituzte beren nahiak beteak izan arte.
Herri honen kideen artean, "*mediums*" direlakoak daude, generalki emakumezkoarenak, eta laguntza erregutzeko eta lasaitzeko balio zuten. Pentsatzen dute, izpirituak beren gorputzaren barruan sartzen zaiela eta beren ahoetatik hitz egiten dutela.
Albert Jenks misiolariak bere Igorroteen buruzko liburuan hobiratze bat kontatzen du:
"*1903 ko Martzoaren 19 an, Som-kad*-ek (abera-

Adina: 800 urte.
Momiak 1200-1500 urtekotzat datatu dira,baina XX.tik aurrera aurkituak izan ziren.
Garai hartan, bildumagileek haiekin salerosi ez ezik lapurtu ere egin zuten, Momia irribarretsuarekin gertatu zen bezala.
Horrela esaten diote hortzeria osoa kontserbatzen zuen eta.

IGORROTEAK

tza eta jakintsua) eta Bontoc-eko gizonik zaharrenak “*Anito*” bat entzun zuten, honek Som-kadi esan zion “*etorri Som-kad, mendietan hobe egoten da”.* Bi egun pasa ondoren, Som-kad hil zen, eta oilasko bat sakrifikatua izan zen bere arbasoen anitoei gonbidatzeko. Bere gorpua garbitua eta jantzia izan zen , hil ohial baten bidez. Bere buruan zapi bat, anito baten formarekin jarri zioten. Aulki zakarra, bizkarralde oso luze batekin egin zuten, eta hildakoa aulkian finkatu zuten, gero ahoan landare batzuk sartu zizkioten. Lau egun hildakoa aulkian eserita, etxeko atearen ondoan zegoen, herri osoa hildakoaren aurrean bildu zen gauza asko esateko: orain hilda zaude eta denok zu ikustera gatoz eta hobiratze ona egingo dizute. Ez itzuli berri-

ro geure ahaideei deitzeko.
Hau gertatzen den bitartean, gizon batzuk mendietara idi erdibasatiaren bila joan ziren, ehizatu zuten, burua mozten zioten eta Som-kad-en aurrean jarri zuten elkarri begiratzeko. Idia, txakur bat, zortzi txerri eta 20 oilasko prestatu zituzten. Herri osoak hildakoaren aurrean jan egin zuen eta egun batzuez sutzar bat egin zuen.

Gorpuaren kontserbazioa

Herri honen berezitasunetariko bat da bere hildakoak kontserbatzen dituela. Baina gorpuak kontserbatzeko modua beste zibilizaziori begiratuz, zeharo desberdina dela esan daiteke, Egiptoko zibilizazio bezala. Izan ere, erraiak ez dituzte kentzen eta gorpuari prozesu kimikorik ez diote egiten, izan ere, gorputza arimaren santutegitzat hartzen dute eta edozein organo kentzea profanazioa da. Esan daiteke gorpua lehortzen dela - urdazpiko bezala- momifikatu egin beharrean. Lehortze hau pertsona hil baino lehen erabiltzen da. Hiltzeko zorian dagoen pertsonak edari oso gaziak hartzen ditu, prozesua arintzeko. Gero, hilda dagoenean, atari zabalean geratzen da, modu honetan bere gorpuako fluidoak ateratzen zaizkio eta bil daitezke. Ahotik hostoak sartzen dizkiote, gero oinordekoak tabakoko kea hildakoaren ahoan

IGORROTEAK

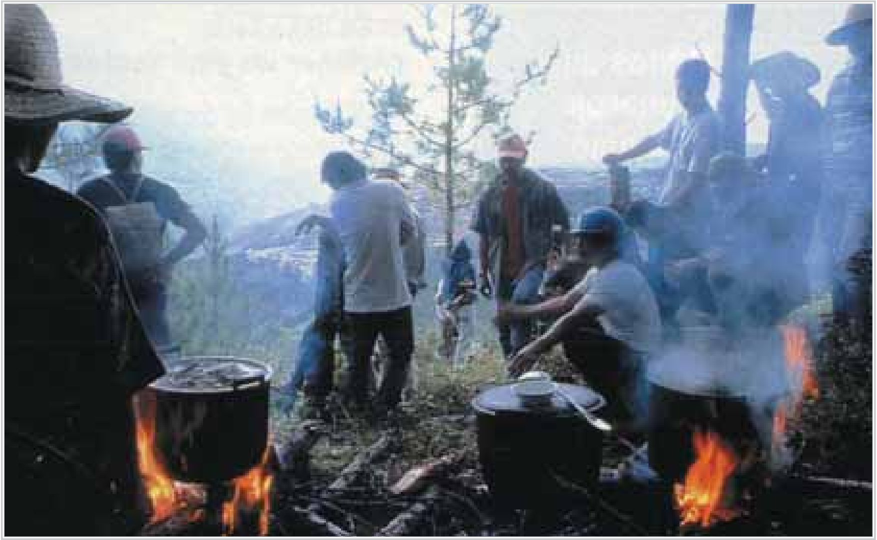

bota ohi du. Gero hilobi-aulkian jesarrita egoten denean, gorpua belarrez igurtzen da. Batzuetan sutzar bat egiten da gorpua ketutzeko, ekintza honek aste edo hilabete batzuk iraun ditzake. Bakarrik lehorturik daudenean zerraldoetan lurperatzen dira. Zerraldo hauek batzuetan obalatuak dira, amanda-itxurakoa eta beste batzuetan paralelepipedo itxurakoa dira. Hau gorpua kontserbatzeko modu bakarra da, izan ere, Filipinak oso euritsuak eta hezeak dira.

Herri honetako lehenego Filipinetako momiak, pasa den mendean aurkituak izan ziren eta gehienek bildumagile pribatuen arteko irabazi-handiko merkataritzaren parte hartzera pasatu zuten.

AGTAK

Filipinetako Irletan bizi diren beltzen 29 taldeetatik, hamarrek Agta herria eratzen dute (9500 pertsona inguruan). Luzon-go Irlako ekialdeko aldeko oihan tropikala dentsoetatik hedaturik bizi dira (milaka km karratuak).
Alde hau oso berotsua eta hezea da, urte osoan zehar izugarrizko euriak egoten dira.

XIX. Mendean, lur baxuetako aldeetako %80 antzinako euri-basoez estalita zegoen, aitzitik, orain dela hamar urte gutxi gora behera, 1990 urtean, kopurua %9-tara murriztu zen, egurrezko ustiapenaren ondorioz eta Luzongo-ko beste aldetatik nekazarientzako lurraldeetako luberritzearen ondorioz. Gaur egun, Agta herria bizi den baso gehienetan errepideetatik zeharkatuta daude, basoaren ustiapenarako.

Milioika urtetan zehar, Agtak bizitza nahiko egonkorra eta ingurunera moldaturik bizi dira, euri basoak, baina gaur egun, kolonoak, Agtak bizi diren lekuetara joaten diren heinean eta basoa murrizten den heinean (mozketa masiboagatik), eta gobernuko soldaduek beren ehizarako lurraldeetan gerrillari eraso egiten diote, beren kulturak eta bizirauepenak presio handiak pairatzen dituzte. Beren zinegetiko-baliabideak eta arrain-hazkuntzarenak agortzen ari dira, eta jende mordoaren ondorioz

AGTAK

gaixotasun asko hartzera behartu zaie. Populazio asko beren agorpena sahiesteko, erreserba ofizial txikietara eramanak izan dira.

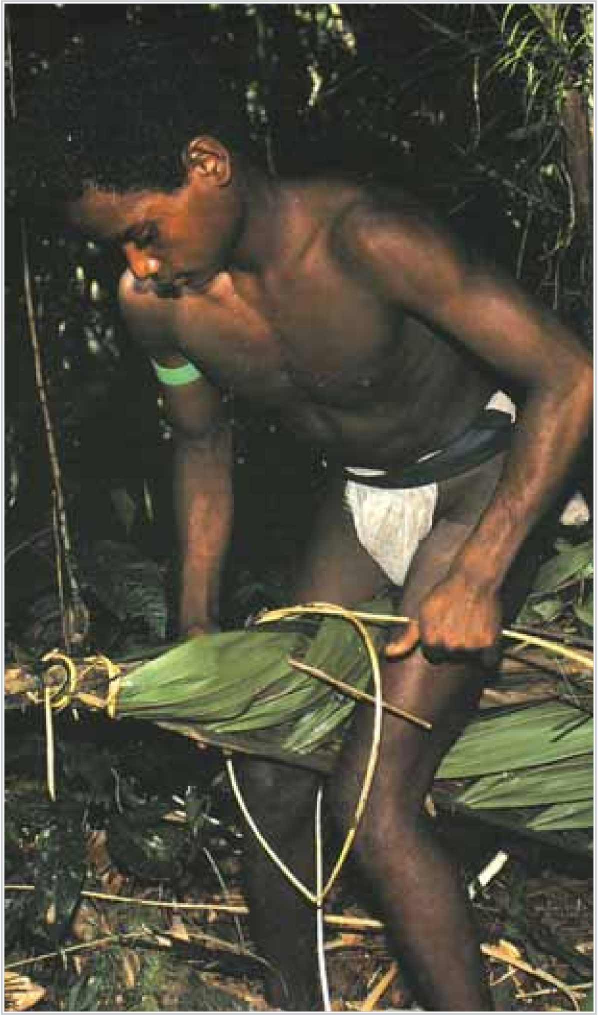

Gizarteko antolamendua

Agten gizarteko antolamendua ia-ia bakarrik ahidetasunean datza, eta gurasoek biek arbasoak jarraitzen dute. Senar-emaztea gehienak monogamoak dira, eta talde desberdinetako pertsonen artean (ez ahaideturik) gertatzen dira, baina batzuetan senar-emaztea poligamoak agertzen dira: gizon aberatzen artean gertatzen da eta bi emazte dauzkate.

Agtak, herrixka txikietan, oso hedaturik, bizi dira, basoko alde irekietan batez ere, baina baita Ozeano Bareko hondartzetan, sasiko lekuetan edo kokondoetako basoetan ere.

Beren herrixkak oso txikiak dira eta normalean 6 familia nuklear dituzte, aste gutxi barru alde batetik bestera mugituko direla.

Beren etxeak estalpe arruntak dira, non pertsonek lurzoruaren edo zerrien gainean lo egiten

AGTAK

baitute, edo etxola txikiak piloteen gainetik eginak, banbuzko edo palmondoko egurrezko zoruarekin, lurzoruaren gainean gutxi gora-behera kokaturik eta egurrezko teilatuarekin. Generalki etxeek ez dute hormarik, oso txikiak dira eta barruan bakarrik familia bat bizi da.

Agtek ez dute nagusirik edo buruzagi formalarik familia nuklearretik at.

Gurasoek gizarteko bizitza kontrolatzen dute eta emakumeek eta gizonek erabakiak hartzeko, baldintza berdinetan daude. Bakoitzak nahi duena egiten du, baina taldearen arauen kontra badago, hasieran esamesak eta gero ostrazismoa paraitu behar izango ditu. Inork ez diote kasurik egiten edo hitz egiten. Irtenbide honek balio ez badu, familiak urratzailearen urrutira joango dira.

Iraupenaren ekonomia

1960 ko hamarkada arte, beren ekintza ekonomiko garrantzitsuena ehiza zen. Gizonek basurdeak, tximinoak eta oreinak geziez eta uztaiz eta batzuetan eskopeta latzez ehizatzeko ia-ia denbora osoa ematen zuten. Batzuetan emakumeek ere animalia handiak ehizatzen zituzten

Bere ekonomia haragi basatiaren trukean beste elikadura-produktutatik zetzan, produktu hauek Agta nekazarienak ez ziren. Baina 1970 ko hamarkadan ehiza gutxitu zenean herri honek, handituz zihoan nekazaritzen populaziorako berezitasun gabeko peoi bezala lanari ekin zion.

Egun, herri honen ekintzarik garrantzitsuena, basoetako produktuen bilketa da komertzializaziorako. Lehen erabiltzen zuten animalia basatien haragiaren komertzioa, 1980ko hamarkadan bestearen ordez geratu zen. 1992 urtean, Agtek ekintza hau orkideoen, egurraren, senda-belarren eta ibaietako krustazeoen trukean aldatu dute, batera, baso-gidari bezala egurketarientzat edo kamioien edo egurketarien makinen gau-zandari bezala gero eta gehiago lan egiten zuten, paradoxikoki, haiek beraiek dira beren berezko oihana ustiatzen ari zaienak.

Agten erlijioa

Herri hau animista da, Kristautasunak bere sinesmenak aladatu zituen. Beste herri tribalek ez bezala, ez zuten hartzen serios beren erlijioa. Dena den, izpirituen mundu bati eusten diote, non naturaz gaindiko izaki asko baitaude. Ahaide helduak hiltzen zaizkienean, hil berrien arimaren beldur dira, izan ere gauez, hildako familiaren etxera etxeratzen direla, pentsatzen dute (gaixotasunak eta heriotza sortuz).

Agtek, batzuetan basoko gauzak har-

tzen dituztenean edo hortu bat lanberritzerakoan opari txikiak eskaintzen dizkieten izpirituei.

Bai emakumeak bai gizonak izpirituen medium-ak izan daitezke eta gaixotasunak iragar eta maneia ditzakete, horretarako landareetatik sendagaiak egiten dituzte baita izpiritu lagunekiko otoitz arruntak erabili ere. Kasu zailetan, izpiritismoen emanaldiak zuzen ditzakete, horretarako pazientearentzat otoitzak intonatu ohi dituzte, trantzean, ahaideen izpirituek beren buruak hartu arte.

Mehatxatutako herri bat

Demografi-ikerlanetan erakusten dute Agta populazioak beherapen larria daukatela. Bere heriotza- tasa jaiotza-tasa baina handiagoa da, eta bizi-itxaropena 26 urtekoa da. Umen hilkortasuna altua da. Heriotza-tasa handia tuberkulosiaren, pneumoniaren eta gastrointestinal-gaixotasunen ondorioa da.

Nutrizio txarra kronikoa, malaria, hesteparasitoak, alkoholismoa eta bizitzako egoera osasunagaitzak ere pairatzen dituzte.

Hilketa ohizkoa da, gizonen artean batez ere.

Hurrengo urteetan, Filipinetako baso tropikalaren desagerpenak, herri honen aparteko kultura zaharra, ekarriko du.

IATMULEAK

Ginea Berriko Irlan, Sepik Ibaiaren arroak jatorrizko lurraldea eta birjina izaten jarraitzen du. Bere ertzean, herri oso primitiboa bizi da: Iatmul Herria. Bere kideek herrixkak, aparteko herri batzuez eraturik, egiten dituzte. Bere oinarrizko dieta arrainetan eta "sagú" delakoan datza.

Sepik Errekako ibilbidearen erdian, uholde banak meandro berriak egiten eta meandro zahar batzuk izten ditu, landa asko, zuhaitzak, eta zuhaixkak errotik ateraz. Ibaiaren hondoko tarte zaharrak denboraren poderioz lupetza bihurtzen dira, hasieran padura bihurtzen dira eta gero lehorrean. Sorkuntzaren eta hondamenaren etengabeko ziklo hau Sepiko arro samarrarena da. Urtaro hezeen eta idorren alternantziarekin, eskualde honek landaren, animalien eta gizakien moldagarritasun osoa behar ditu. Azken hauek naturaren armonia perfektuan bizi dira, naturaren zatia izanez.

Iatmulek "*papua*" hizkuntza bat hitz egiten dute, ia-ia Ozeania-ko alde guztietan hitz egiten den-Austroindonesiako hizkuntzaren familia linguistikorik zaharrena- horregatik Ginea Berriko biztanlerik zaharrenen artean daudela pentsatzen da. Sepik Errekako ibilbidearen erdian, mila km-tik hedatzen dela, finkaturik daude. Beren eskualdean urmailan fluktuazio asko dagoenez (8 metroko altuera izatera hel daitezke) eta ohiko bizitaren parte bat direnez,

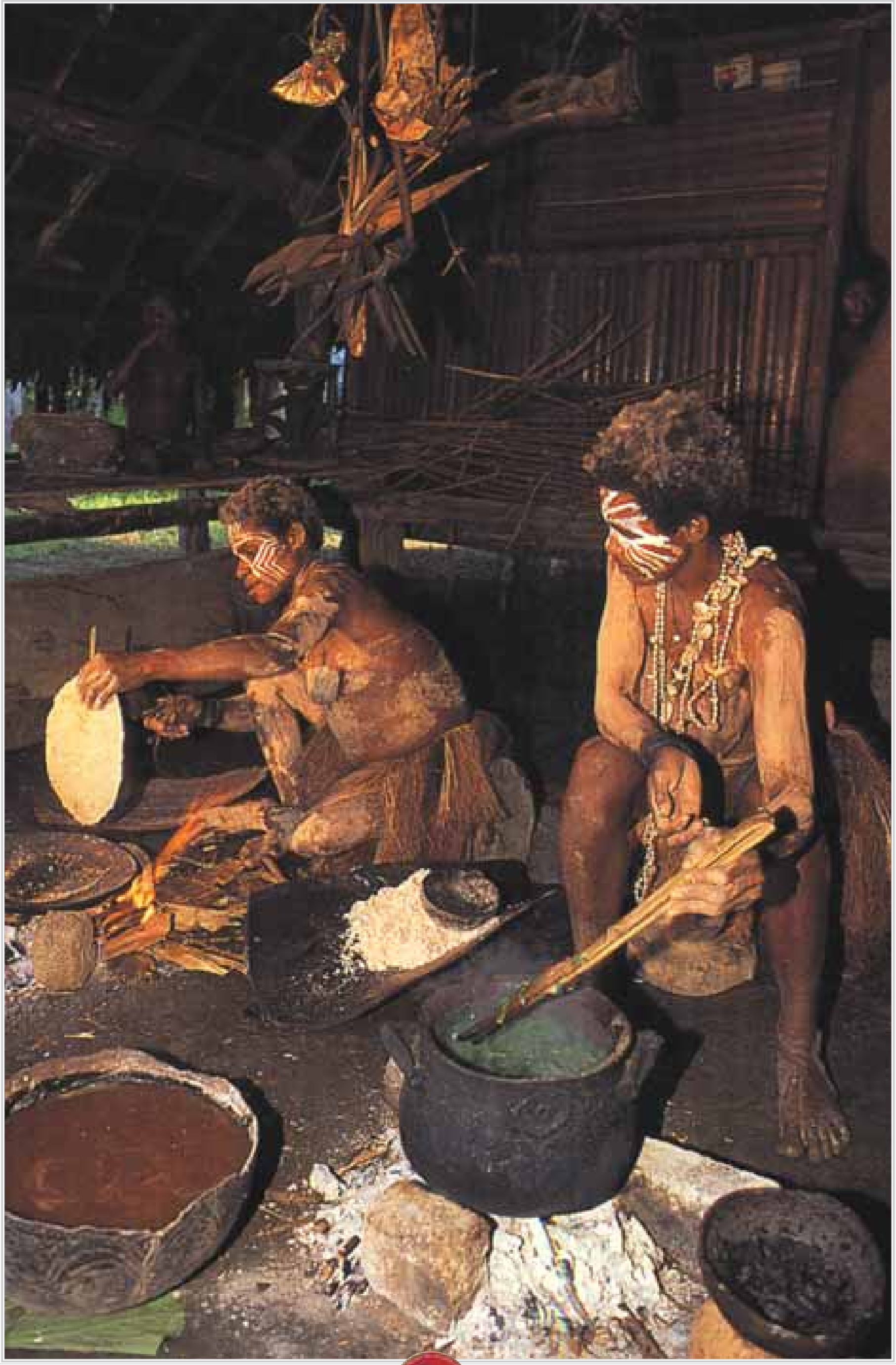

IATMULEAK

haiek kanoak erabiltzen dituzte bai mugitzeko baita gauzak garraiatzeko ere.
Herri honek, lurrezko natur-goraguneetan ibaien ondoan bere herriskan eraikitzen ditu. Beren etxe sendoak, piloteen gainean altxatuak, kokondoen eta *“sagú”*en artean ezkutaturik daude. Beren oinarrizko dieta arrainetan eta ”sagù”an datza. Nahiz eta lurzorua oso emankorra izan, tuberkuluak bigarren mailako ekintza bezala lantzen dira, izan ere sarritan, urtaro idorra oso motza da halako landareak heldutzeko.
Iatmul asentamenduek herriskak, menpekotasunik gabeko herriz eratuak, osatzen dituzte. Herri hauek etxeetako bi aldeetan edo “*moeties*” direlakoetan (gizarte-unitateak) zatitzen dira, Kontako bikoteen printzipioaren arabera: erreka-basoa, gizona-emakumea. Klanek ere erdien printzipio honi menpean jarrita daude, eta etxeeko kokapenak Klanaren osaketaren arabera egiten dira.
Nahiz eta herriak desegin ahal izan, eskualde honetan unitate iraunkorra handiena, herrixka da, eta errito-helburua bizitza amankomunerako eta defentzarako.
Asentatze bakoitzean izugarrizko etxe bat edo bi gizonentzako daude: komunitateen eraikuntzak 12 metroko luzera ailega daitezke eta sabai altuak dituzte (bi uretara), aurrekalde apandua, eta piloteak oso tailaturik. Etxe hauek Iatmuleen bizitza politika eta ekonomikoaren erdigunea dira (gizonen aginpidea dela).
Lehenaldian, Iatmule gerlariek etxe

hauetara auzoko tribuetako buruak eramaten zituzten, trofeotzat hartzen zituzten eta etengabeko heriotzaren eta bizitzaren ikurrak ziren.
Gaur egun, gizonezko hastapenaren erritoen eszenatokia dira, eta batera Klanetako ordezkarien arteko biltzarren agertokia.

Gizartea gizonaren menpean dago

Nahiz eta Iatmuleen gizartea gizonen menpean egon, emakumeek beren familiatarako eguneroko janaria bilatu behar dituzte. Horretarako, goizero kanoaz arrantza egitera joaten dira, baita merkatuetara ere, non “sagú”a eta arrainak, barazkien, fruituen eta sukalderako lohizko tresnen truke egiten baitituzte.

IATMULEAK

Egunero "*sagú*"zko opil bat edo bi familiako kide bakoitzarako prestatzen dituzte eta soberan daudenak, kide bakoitzak zabaiaren zintzilikatuta daukan saski txirikorda batean gordetzen da.
Iatmule emakumeek beren kooperazio sistemak ere baduzkate, hauek eguneroko bizitzan bere gizarte-lotura indartzen dute, krisialdietan batez ere.

Nahiz eta noizean behin gizonak basurdeak, krokodiloak edo animalia txikiak, martsupialio bezala, ehiztatzera irten, ez daukate talderekiko erantzukizunarik jaten emateko ordua.
Lehenengo garaietan, beren indarrak borroketarako ziren, gerra-ekintzek eta erritualek beren bizitza soziala, politikoa, erlijiosa eta emoziozkoa menperatzen dituzte.
Gaur egun, lanaren bila hirietara joaten ez diren gizonek, eta herrixketan bizitzera geratu direla, erritual batzuk praktikatzen jarraitzen dituzte, gainera erritual hauek beren bizitzaren barruan zati oso garrantzitsua dela esan daiteke.

Eskultura ospetsuak

Iatmule gizonek Mundu osoan ospetsuak dira beren eskulturagatik eta margozkiagatik. Erlijiozko ideiak oso garatuak dituen Mundu baten kultuzko objetuak, eta materiazko ikurrak dira. Mundu honetan, Iatmuleen harremana beren ingurumearekin izugarrizko inportantzia du (ingurunea etengabeko aldaketa dago, zer esanik ez!).
Beharbada, aspektu honen marrazki ospetsuena Iatmul mitoan datza: hemen Krokodilo Handia ur-goraldiaren azaletik altxatu zen eta Lurra sortu zuen, baina hurrengo unean uholdean desagertu zen, bai Lurran bai Uretan bizitzaren Jauna izanez, beldurra emanez eta miretsita izanez.

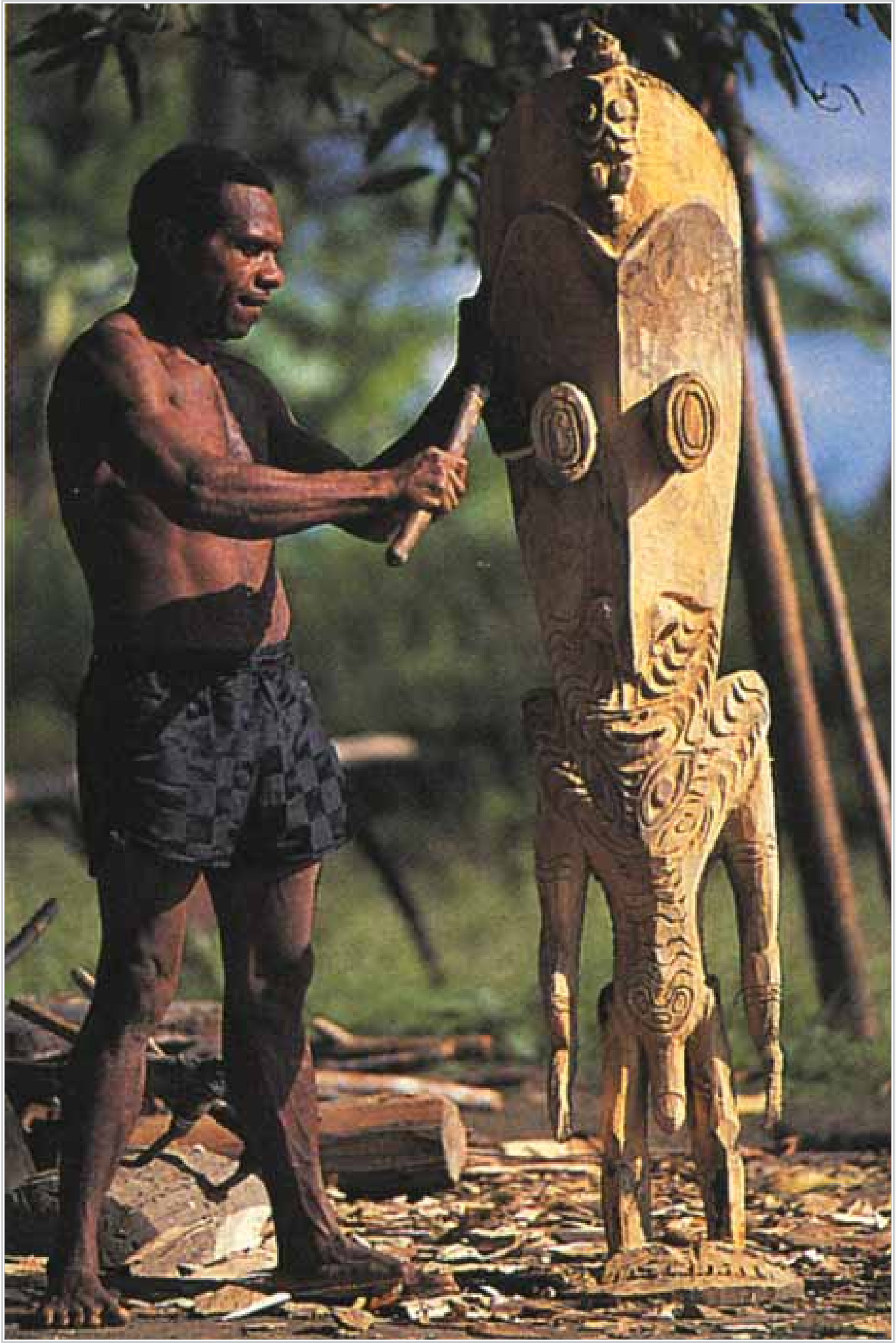

KENYAK

Kenyak Indonesiako herri baketzailea izan dira (40000 pertsonen bat), Kallimatan-go ekialdeko ibaietan bizi direla. Borneoko Irlan, herrixketan taldekaturik. Hantxe arroza landu ohi dute. Arrantza egiten eta bildu ohi dute.

Kenya gizartean ez dago gobernatzailerik ezen besteen gainean autoritatea erortzen baita. Aitzitik, autoritatea Nagusi Handiei ematen zaie, hauek ibaietako segmentu konkretuetan gobernatu ohi dute.

Europako kolonizazioak baino lehen, Nagusi Handiaren estatusa ez zen kargu formalarik, bere autoritatearen indarrean, leinuan eta beste ibaiko haranetan nagusitu ziren familiarekiko aliantzetan

zetzan.
Kolonizazioaren ondorioenetariko bat Nagusi Handiaren estatusaren formalizazioa izan zen, zeinek bere autoritatea herriska batzuetan egiten du. Aristokratena, herri xehearena eta eskla-

KENYAK

boenak, herria da.

Lehenaldian, Kenyek buruak ehiztatzen zituztenean, aristokratak eta herri xumea lau mailatan zatitzen ziren: Aristokraten bi eta herri xumearen bi eta esklaboak, azken hauek gerlako gatibuak ziren eta aristokraren menpean zeuden.

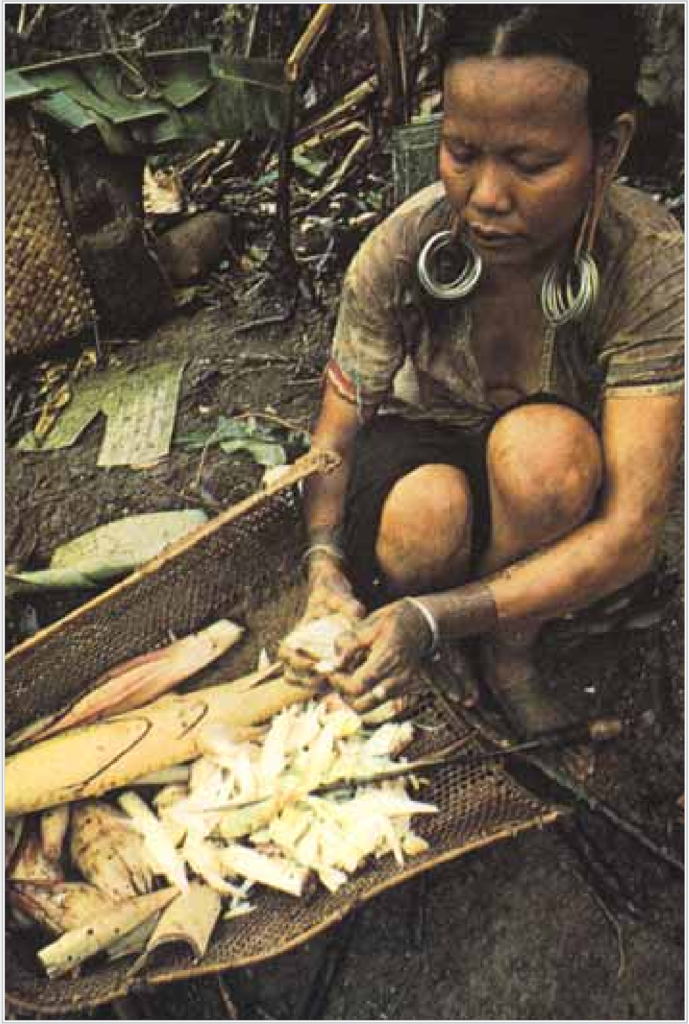

Gaur egun esklaboak ez dira desberdintzen herri xumetik, eta lau mailak bi maila bihurtzen dira: aristokratena eta herri xumearena. Lehenengoek buruzagitzaren barruan kokapen berezia dute eta haientzako nekazaritza erritual bereziak egiten dira. Estatusak gorputzaren apaindura eta jantzkera adierazten ditu. Goi-mailako Kenyek herri xumeko pertsonek baino tatuaje konplexuagoak erakusten dituzte, eta haiek bakarrik haur-kotxeak

oso dotoreak erabil ditzakete.

Bizitza herrixka batean

Herrixketan, non Kenyak bizi baitira, herri-etxe batzuk daude, haietariko bakoitzak 10-15 bitarteko ganbara (herri-galeri batera zuzentzen direla) ditu.

Herri-etxeak ibaitik modu paraleloan kokaturik daude, lekuetan non ibaertz malkartsuak baitira. Herri-etxe batean erdiko ganbara etxeko Nagusiarengandik okupatuta da, honetako albo banatan beheko maila duten aristokratak daude eta gero herri xumeko pertsonak. Teilatuaren altuerak maila adierazten du. Aristokraten edozein herri-etxeren teilatuak, herri xumearenak baino altuagoak dira. Asiako Hegoekialde osoan gauza bera gertatzen da.

Labore-lurrak herrixkarena da, honek kolektiboki ekin ohi du: bai erritualetan bai nekazaritzan. Nekazaritza-zikloaren etapa bakoitza errito baten bidez markatua izan da.

Kenyen artean ekoizpenaren eta kontsumoaren unitatea, familia da. Bere tamaina aldakorra da, familia aristokratikoak, handiagoak izan ohi diren bitartean eta 10 kide osaturik egon ohi dituzte, herri

KENYAK

xumeenak 7 baino gehiago ez dituzte. Familiako unitatearen barruan, bikote ezkonduta bakoitzak beren arroz-soroak egin behar dituzte. Zelaien ekoizpenaren helburua, gordeleku komun batera joatea da, gauza bera gertatzen da arrantzaren, ehizaren eta biltzearen produktuekin eta familiako kideek unitate bezala kozinatzen eta jaten dute. Bai gizonek bai emakumeek modu berdinean arroz-soroak laborantza ohi dituzte. Familia nuklearrak lana gehiena egiten du, baina luberrirako, landaketarako eta uztarako, txandakako lanaren taldeak egiten ohi dira. Herrixkako Nagusiaren zelaiak lan egiteko taldeak ere egiten dira. Familiako unitate guztiek *"Zelai Ofizialetan"* lan egin behar dute, bestela isuna oraindu behar izango dute. Bere gizarte-egituraren, erritualen eta ekonimiaren arabera, Kenyek beste Asiako Hego-ekialdeko irlako gizarte tradizionalekin amankomunean zerikusia eduki badute, izan ere ohituragatik gobernatzen

KENYAK

dira (Adat). Denek, "*Adat*" ekin ados ari direnean, Munduan harmonia eta oreka egoten da. Ekintza okerrak, bai adulterioa, bai lapurketa bai erritual-delitua desorekara eta gaixotasunetara eramaten du.

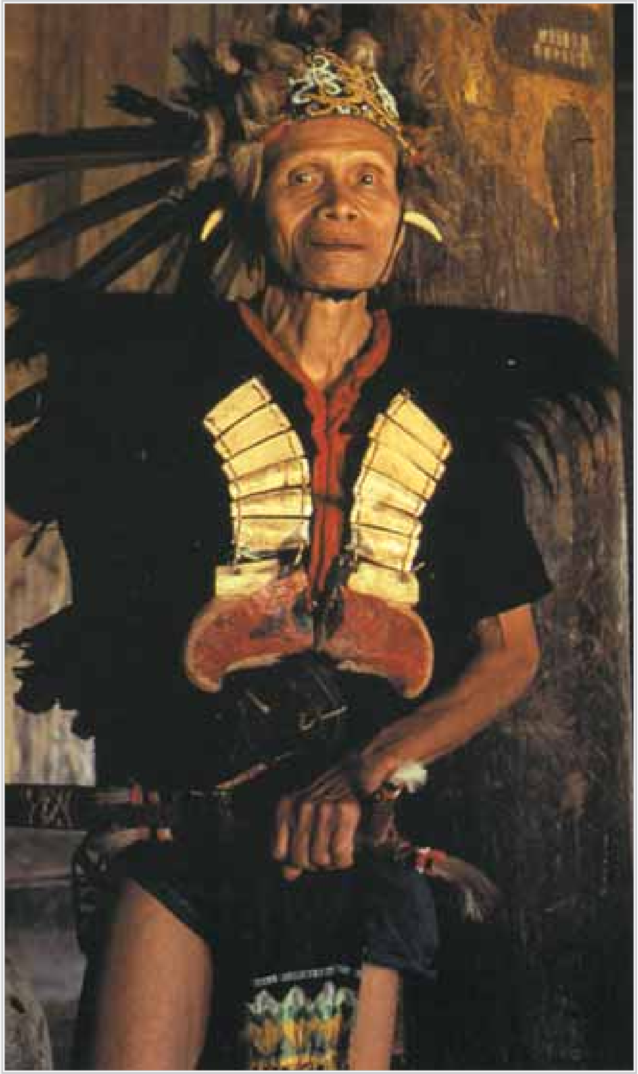

Ekintza okerra banakoa denean isuna jartzen zaio, eta isunaren kantitatea, herrixkan bilera baten bidez, erabaki ohi da.

Ezkontza eta ahaidetasuna

Ezkontza, idealki, maila bereko indibiduen artean gertatzen da, eta ahaidetasuna bi aldekoki aintzakotzat hartzen da, emakumezkoaren eta gizonezkoaren leinuaren bidez. Ezkondu ondoren bizilekuri buruzko arau finkaturik ez dago. Ezkondu baino lehen, bikotea eta gurasoak biltzen dira eta bikotea non bizi izango diren erabakitzen

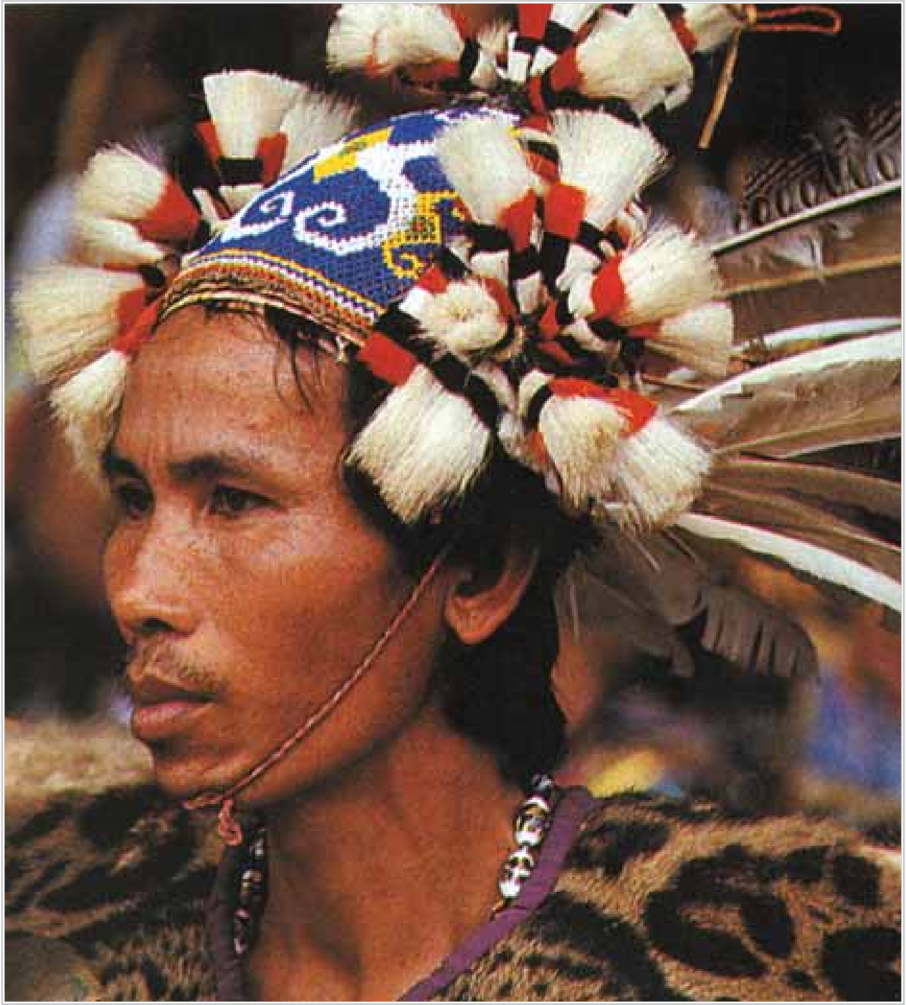

dute. Erabakia faktore batzuen arabera izango da: gurasoen adina edo familia bakoitzako errekurtsoak. Kenyen izenak finkatzeko sistema, patrilineala da, izan ere, ume batek bere izena du baita aitarena ere, baina umeari izena ematen diotenean gurasoen izena modifikatzen dute umearen harremana erakusteko. Bilobak jaio direnean, gurasoek beren lehengo izenak berreskuratzen dituzte, "*Pre*" aurrizkia gehituz, honek bere estatusa, aiton-amona bezala erakusten du. Praktika hau *"tektonimia"* deitzen da eta oso komuna da Kenyen, Balindarren, Kayanen eta Asiako Hegoekialdeko beste gizarte askoren artean. Pertsonak errukariak dira umerik ez dutenak, eta beheko mailakoa dira.

JANOMAMIAK

Janomamiak, Amazonas-ko beheko lurraldeetako herri gutxienetariko bat dira, zeinek isolamendu erlatibo batean egotea lortu baitute. Guretzat, beren hileta-erritoak oso bitxiak dira. Klaneko kide bat hiltzen denean, errautsia da eta bere hezurrak birrinduak dira. Hautsa bananazko zopa batean sartzen dute eta hildakoaren gertuko ahaideek jaten dute. Janomamiek pentsatzen dute komunitatearen ekintza honek hildakoari bere arima liberatzen diola.

Orain dela 510 urte, europarren etorrera gertatu baino lehen, Hego Amerikan ia-ia 50 milioi pertsona bizi ziren. Bi Munduek kontaktua hartu zutenean Kultura-tanka katastrofikoa izan zen. Makina bat hegoamerikar hil ziren. Suntsipena inbasio biologikoarekin hasi zen: Atzerritarren gaixotasunak ez zuten mugarik herri indigenaren inmunologiko-defentsekin. Gizarte elkarrekintza konkistatzaileekin oso luzea izan zenez egoera larriagoa izan zen.

Modu fidagarriz esan daiteke lehenen-

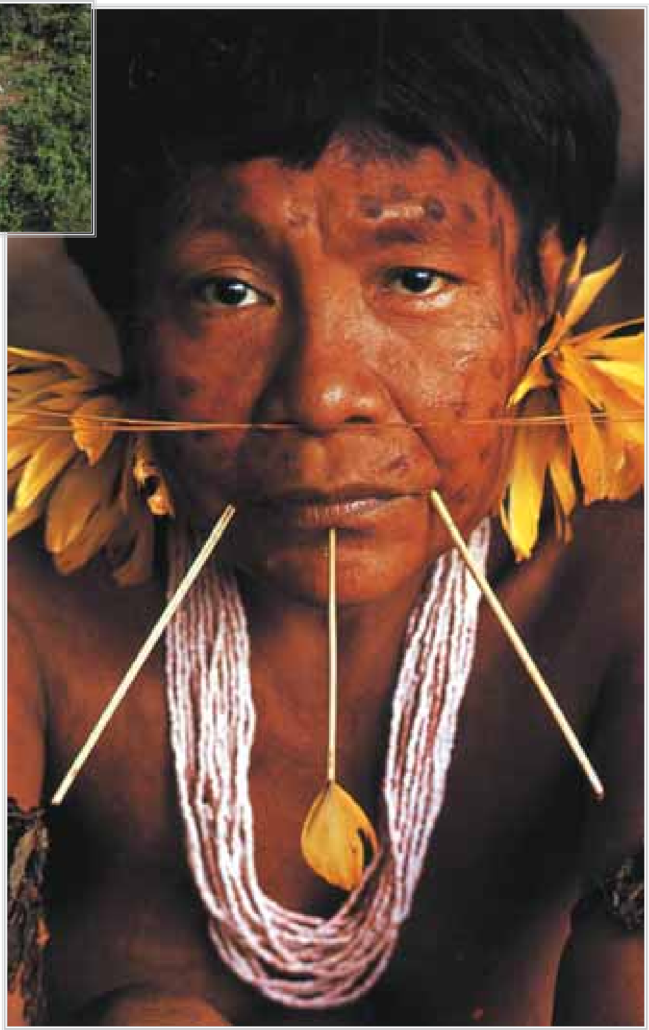

go kontaktuko 100 urtetan Hego Amerikako populazioaren %10 arte gutxitu egin zela, Kolonaurreko garaia konparatu ondoren.

Europarrak nagusitu ziren lekuetan, populazio indigena europarren eraginpean egoten zen. Berezko ohituren arabera populazio bana menperatzaileen aurrean modu desberdinean erreakzionatu zen. Alde menditsuetako zibilizazioek egitura politika eta sozial konplexua zituzten, gainera Erdi-Aroko Europaren antzekoa zen. Horrela beren bizimodua gobernatzaile berrien erara moldatu zuten, beren identitate kulturala bertan behera utzi gabe. Amazoniako beheko landetako kulturak, ordea, makina bat gizarte txikitan zatitu egin ziren, neurri handi batean berdintasunezkoak, biltzez eta baratzezaintzaz bizi zirela. Kanpotarraren menpekotasunera onartzeko gai ez zirenez, batzuk alde urrunetara joatea erabaki zuten, eta beste batzuk hil ziren.

Amazonas-ko beheko lurretako herri gutxienetariko bat da, zeinek isolamendu erlatibo batean egotea lortu baitu. Ianomami Herria Brasil eta Venezuelaren artean bizi da, mugako eremu maldartsu batean.

Tradizionalki, Janomamiak errekasto

JANOMAMIAK

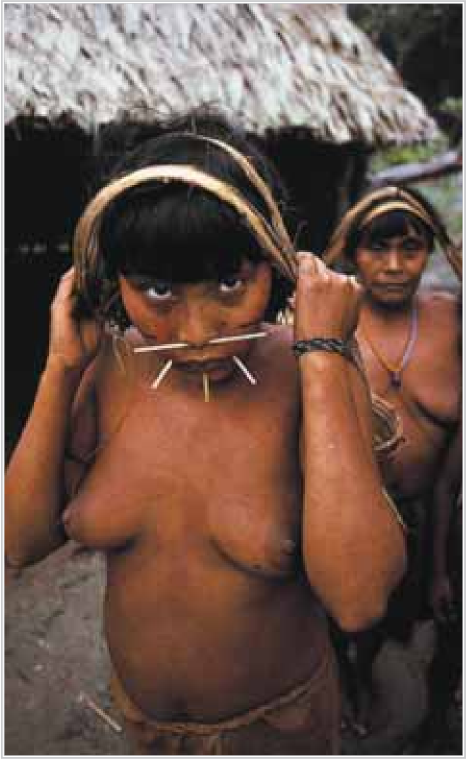

bazterretan bizi ziren, errekasto hauek Orinoco, Beltza eta Branco Ibaietara beren urak bidaltzen dituzten. XX.mendean komunitate batzuk leku hurbilatara joan ziren, ibai emaritsuetara, eta 1950 urtetik talde hauek beste gizarte batzuekin harreman normalak izan dituzte eta ondo dokumentatua.

Komunitate txikiak eta autosufizienteak

Janomamiak komunitate txiki eta autosufizienteetan bizi dira, hauek 40 eta 200 bitarteko pertsona dute. Familien etxeak biribil bat eginez eraikitzen dira, batak besteen ondoan, eta goiko aldean palmondozko teilatua dute, teilatua zakarki lurzorura jaisten da. Familiako kideek erdiko etxearen inguruan lan egiten, lo egiten dute eta harremanak hartzen dituzte. Ahaidetasunaren talde bakoitza zaharren kontseilu batean errepresentatua egoten da, gizonarik trebeenak ordezkaritza hau egiten du. Galdekisun politikoak, batzordean,

adostasunez erabakitzen dira. Gizon bati taldearen barruan ospea eta begirunea ematen zaiona, besteen eritzian eragiteko gaitasuna eta eztabaidak konpontzeko gaitasuna, da. Honi gaineratu behar diogu, taldearen morala mantzentzeko gaitasuna eta beste komunitateen liskarren ondorioak neurtzeko gaitasuna. Gizon hauek nagusitzat hartzen dute baina nagusitasun hau beste talderekin, negoziazioetan konpartitua izan ohi da. Larrialdietan beren herriskako gerlariei motibatu behar zaizkie beste komunitate Ianomamiren kontra burrukatzeko. Nahiz eta nagusiek bere estatusa eduki, nagusi hauen aginpidea ez da iraunkorra eta aginpidearen ordez ez dute pribilegio materialarik.

Janomamiek, nekazaritza xumearekin, ehizarekin eta biltzearekin irauten dute.

JANOMAMIAK

Tradizionalki, bananondoak landu ohi zituzten, baina azken urte hauetan yuka da ohizko laborantza, honi gaineratu behar da artoa, batata, eta azukre-kanabera. Emakumeek katu-arrainak, karramarroak, beldarrak eta intsektu handiak biltzen dituzte, proteina iturri nagusiak dira, batera intxaurrak, basoko fruitak eta onddoak biltzen dituzte. Gizonek, bere aldetik, hortuak lanberritzen eta landatu ohi dituzte. Ehizan espezializaturik daude, horretarako arku luzea eta gezi oso luzeak ere erabiltzen dituzte, geziek banbuzko, egurrezko edo hezurrezko punta batzuk dituzte.

Kultura material Janomamia urri eta funtzionala da. Bere sukalderako tresnak saskiak, kalabazak, urkila-formako makilak eta hosto berdeak dira.

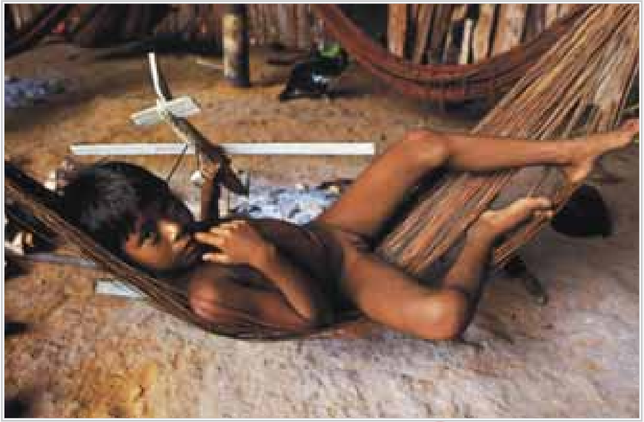

Usadio gerrezalea

Bai gizonengan bai emekumeengan kemena eta segurtasuna berez bertute miresgarriak dira, eta umeei oso goiz beldurra ez edukitzen irakasten diete. Norbaitek probokazioa jasatzen duene-

an, hortxetik ezin da joaten tutik esan gabe, aitzitik, ahalik eta lasterren hitzezko erresistentzia aurka egin behar du. Honekin liskarra ez da bukatzen, Janomamiak eskukadaz eta tiroz bukatuko dira. Dena den, espresio basatiek arau zehatzak errespetatu behar dituzte, eta keinadak eta beren erakusketak funtsezko estrategia da.

Familiako edo herrixkako kide bal hiltzen denean, bilera harrigarria hildakoari negar egiteko sortzen da. Bilera honetara beste herrixketako lagunak eta ahaideak gonbidatzen da. Egokiera hauetan Janomami gizonek duo luzeak egiten dituzte, kantikaren antzeko bat, abesten duten bitartean, berriak esaten, ezkon-

JANOMAMIAK

tzak negoziatzen, elkarrekiko leialtasuna ziurtatzen, eta merkantziak eskatzen dituzte. Hileta-zeremoniak bi zatitan egiten dira: heriotza gertatzen den bezain laster, gorpua erreta izan da eta gero, ospakizunean, hezurrak birrintzen dira hauts bihurtu arte, gero bananazko zopa batean sartzen dira bere ahaideek jateko. Janomamiek pentsa-

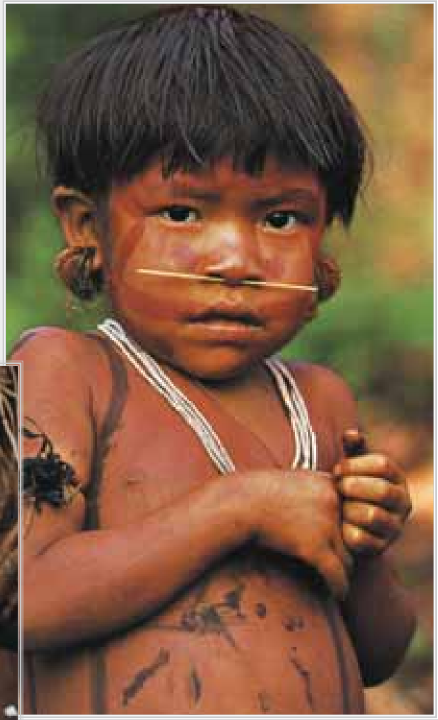

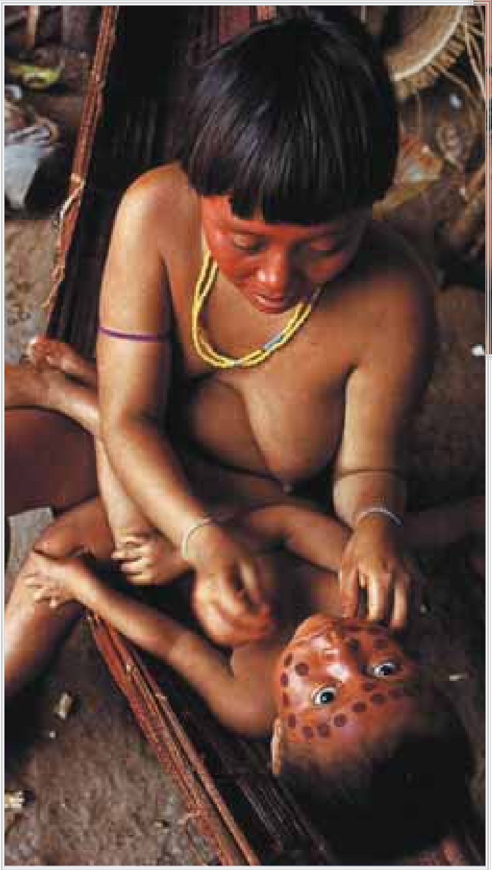

tzen dute komunitatearen ekintza honek hildakoaren arima askatzen duela.

Etorkizun zalantzagarria

Gaur egun, Venezuelan 10000 Janomami baino gutxiago bizi dira. 1980 urteko hasieran. Brasilean beste 8000 edo 9000 egon bazeuden, baina haietariko %15 a, gazteak batez ere, urrezko-sukarragatik hil dira. Herrialden hauen nazio-interesak hain kontrajarriak dira

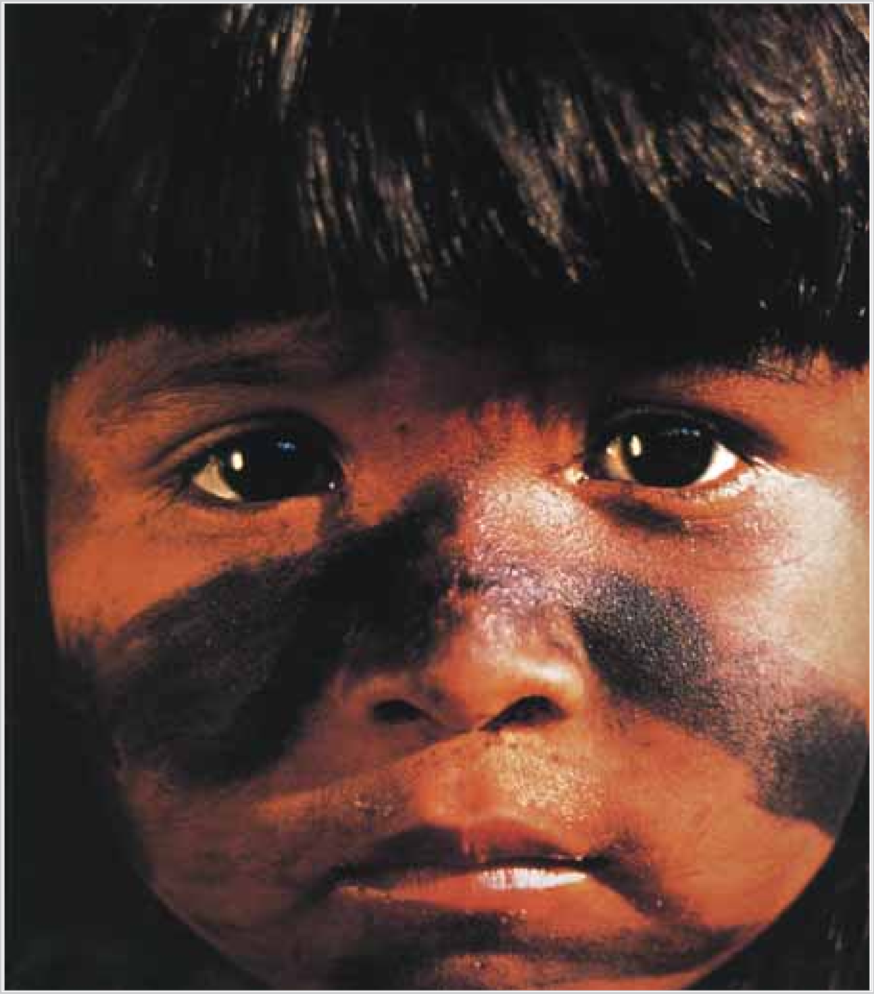

ezen nahiz eta autoritate batzuen ahaleginak egon indien eskubideak babesteko, injustiziak asko izaten baitira eta hondamena gertu baita. Geratzen diren azken herri tradizionalak, Janomami bezala, gizaki suntsitzaile berdinek hiltzen dituzte, zeinei iragan historikoa ikasten dutenean, deitoratu ohi baitute.

BAUPEAK

Baupes-eko eskualdea, Kolonbian eta Brasilean, Mundu osoaren zanpatu gabeko oihaneko alde isolatuenetariko batek, 40 talde indiar ditu. Euri tropikalezko lurra, basoak eta muinoak, noizean behin oihanartea moztuta dago: harkaitzak, tontor zelaizko mendiak, eta mendi-mazela malkartsuak. Alde harritsu hauetan, ur-lasterrek eta ur-jausiek ibai-nabigazioa saihesten dute; kanoek bakarrik zehar ditzakete. Ur-laster hauetan, non arrantza erraza eta ugaria baita, Indiarrek beren etxeak egin nahi dituzte.

Nahiz eta zenbat indiarrak bizi diren Baupes-en kalkulatzea oso zaila izan, segurki 10000 baino gehiago izango dira. Beren ezaugarrien artean alde batetik aniztasuna dago eta beste aldetik homogeneotasuna.Talde txiki askotan zatiturik daude.Talde banak bere hizkuntza hitz egiten du, baina haien arteko hizkuntzak oso antzekoak dira, izan ere Ekialdeko Tukanen hizkuntzaren familiakoa dira.
Modu honetan nahiz eta talde bakoitzak ekologiaren moldaketa espezifiko batzuk, artisau-espezializateak, kulturako trazuak eduki eta haien arteko erritualeko elementuak oso antze-

koak direnez, pentsatzen da alde honek kultura homogenea duela eta hau dela kausa hauei guztiei Baupe indiarrak esaten zaie.
Baupe Indiaren talderik garrantzitsuenetarikoen artean Barak, Barasanak, Kubeoak, Desanak, Makunak Tatuioak, eta Tukanoak daude. Azken hauek talderik handiena dira, 2500 pertsoneren bat eta beren hizkuntza aldeko hizkuntza-amaren antzekoa da.
Talde txiki batzuk, Barasanak eta Kaparanak bezala, 200 baino gutxiago dira, gainera badaude hizkuntza batzuk lau edo bost mintzailerekin, aitzitik beste hizkuntz batzuk amatatu dira.

Hizkuntzak, taldekoa, taldekoa izatea esan nahi du

Baupe indiarren aniztasun linguistikoa beren hizkuntzen desberdintasunarekin doa. Hizkuntza talde baten izatekoa da, zeinek guztien arbasoak partekatzen baititu eta ezkontzen eragiketa baldintzapean jartzen baitu. Salbuespen gutxirekin, hitz berbera hitz egiten duten pertsonak ahaidetzat hartutak dira, eta haien artean ezin dira ezkontzen. Horregatik Baupe Indiarrek emaztea

BAUPEAK

bilatzeko, hizkuntz desberdin bat hitz egiten duten taldeen barruan bilatu ohi dituzte. Senar-emaztearen seme-alabak aitaren tribuen identitatea hartuko dute eta bere hizkuntza hartuko dute, batera amaren hizkuntza ulertuko dute. Honek bistako elebitasuna indioen artean sortzen du.

Heldu gehienek bi hizkuntza gutxienez ulertzen dituzte, batzuek hamar hizkuntza arte esagutzea lortzen dute (bidaiagatik). Oso normala izaten da bi edo hiru indiarrek hitz egiten ikustea, baina haietariko banak bere hizkuntzaz beraz eta zailtasunarik gabe besteen hizkuntza ulertzeko.

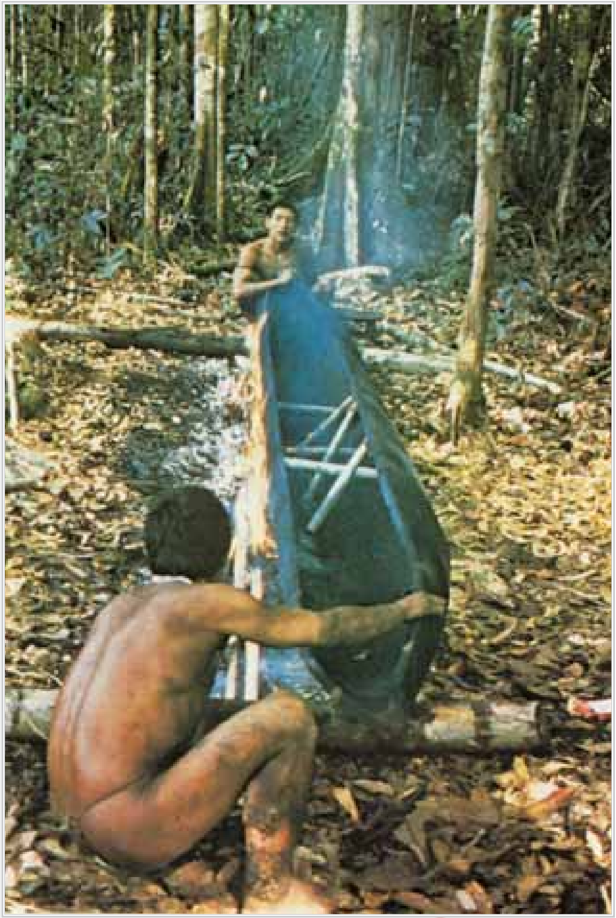

Herri-etxea

Baupe Indiarren etxea harrigarria da. 30 metroko luzera eta 12 metroko altuera izatera ailegatu daiteke. Bere teilatuak (bi uretara), albo bakoitzatik ia-ia lurzorua ikutzen du. Aurreko hormak azal leundutako xaflak ditu, marrazkiekin kolore biziez margoturik, marrazki hauek anakondak dira, baita indioen irudipenak, droga haluzinagarriaren menpean daudenean, ere. (*“yage”*-delakoa).

Etxea Unibertsoaren irudikapen sinbolikoa

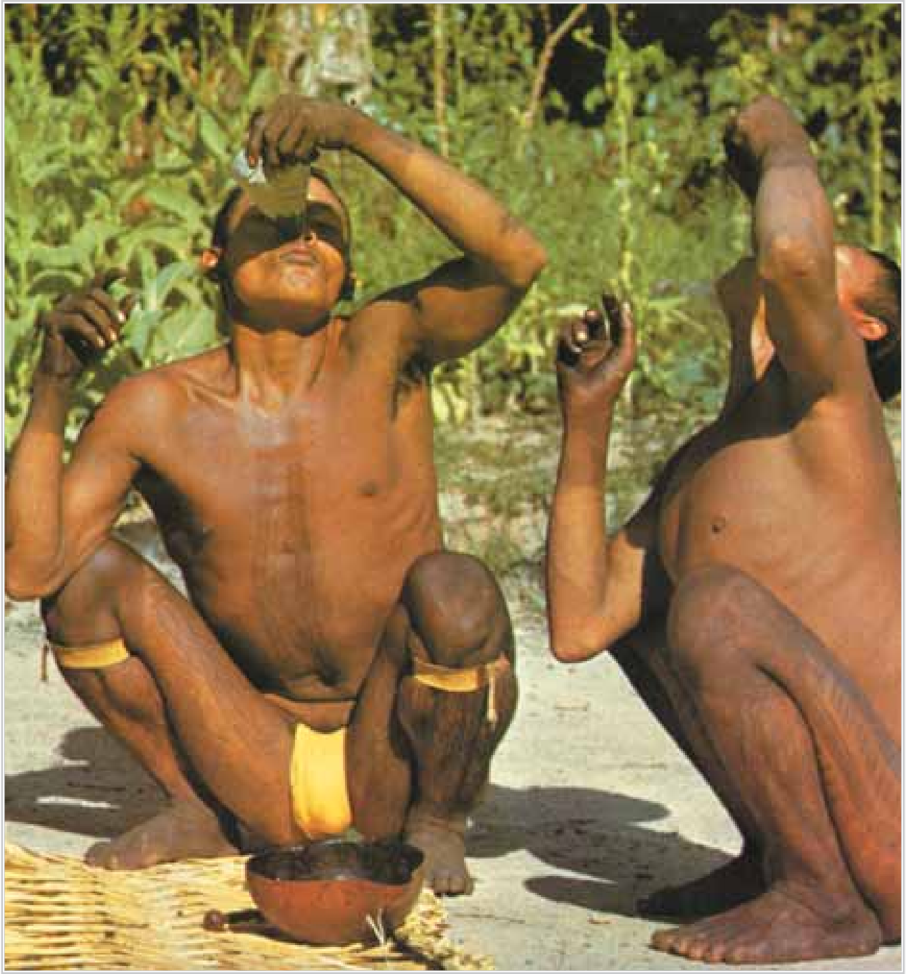

da: teilatua zerua da, aurreko atea Ekialdea da, nondik Eguzkia ateratzen baita, eta atzeko atea Mendebaldea da edo Sartaldeko Eguzkia. Ate nagusia gizonentzat erreserbatua dago eta barruan, aurreko aldea eta erdikoa da erritualen ospakizunak egiteko. Bazterretan, atzerantz konpartimentu desberdinek eta banaturik familiei ostatu ematen diete.

Jeneralki, etxe bakoitzean neba-arreben talde bat bizi dira, bakoitzak bere emaztearekin eta seme-alabekin. Emakumeak ezkontzen direnean beren etxeak uzten dituzte eta beren senarrekin bizitzera joaten dira. Baupeak normalean ibaien ondoan kokatzen dira. Etxeak eta herriak ibaietan zehar eraiki-

BAUPEAK

rik daude (oso garrantzitsuak dira komunikaziotarako). Jeneralki, indiarrak kanoaz joaten dira, eta beren trebetasunagatik ospetsuak dira, ibai azkar eta arriskugarri hauetan harkaitzak saihesteko ordua.

Gizonak arrantzale adituak dira, metodo asko erabiltzen dituzte: arkuak eta gezietatik tranpak arte. Nahiz eta haietarako ehizari inportantzia handia eman, arraina proteinazko iturri garrantzitsua dela pentsatzen dute.

Tradizionalki tranpaz, arkuz, geziez, eta zerbatanaz (pozoiturik zeuden dardoekin) ehizatzen zuten. Gaur egun ia-ia indiar guztiek eskopetaz, (misiolariek edo kobrea ateratzen duenek eman dizkietela) ehizatzen dute. Ehizatzeko metodo zaharrak bertan behera utzi zituzten, urrutiko lekuetan izan ezik.

Nekazaritza elikadura-iturri nagusia . Aldi idorrean, gizonek basoa ebakitzen eta erretzen dute, aitzitik, emakumeek uzta mota asko landatu ohi dituzte, manioka mingotsa da ugariena. Gizonek tabakoa, koka-landareak eta *"yage"* delakoa bakarrik landatu ohi dituzte.

Errito-zeremoniak

Baupeentzat, errito-zeremoniak alde batetik erlijio-espresioaren era da eta bestetik abagunea da bere gizarteko bizitza hedatzeko.

Etxe bakoitzetako kideek bere auzokoak dantza egitera edo garagardoa edatera gonbidatzen dituzte. Garagardo hau edo "*Chicha*" delakoa legamiatutako maniokatik ateratzen da. Dantza hauetan, gizonek lumezko jantziak, lepokoak, jaguarren hortzezko gerrikoak, ehotutako azalezko bularrekoak, eta zeremoniako beste luxurekin janzten dituzte. Denbora mitikoetan, ekialdetik etorri ziren lehengo biztanleei ordezkatzen dira (kanoa- anakondaz). Dantzak 36 ordu baino gehiago luzatzen dira, garagardoa bukatu arte, gizonek beren jatorri mitikoak abesten dituzte beren kantaketan. Abesten duten bitartean eskukada txiki "*yage*" banatzen dute, zeremonia egiten eta gidatzen duten apaizei pixkanaka-pixkanaka ematen joan ohi diete. Droga honen menpean, gizonak izpiritu bihurtzen dira, orduan Beste Mundu intenporala eta mitikoa konplituki ikus eta uler dezakete baita eguneroko bizitzaren errealitate ezkutatua ere.

Dantzak kategoria batzuetan zatitzen dira. Batzuetan gonbidatuek arrain edo haragi ketu handiko kopuruak ekartzen dituzte, dantzetan beren ostalariei eskaintzeko.

Jeneralki gizonek, emazteak lortu dituzten etxeetan erritual-oparia eskaintzen dituzte. Beste batzutan,

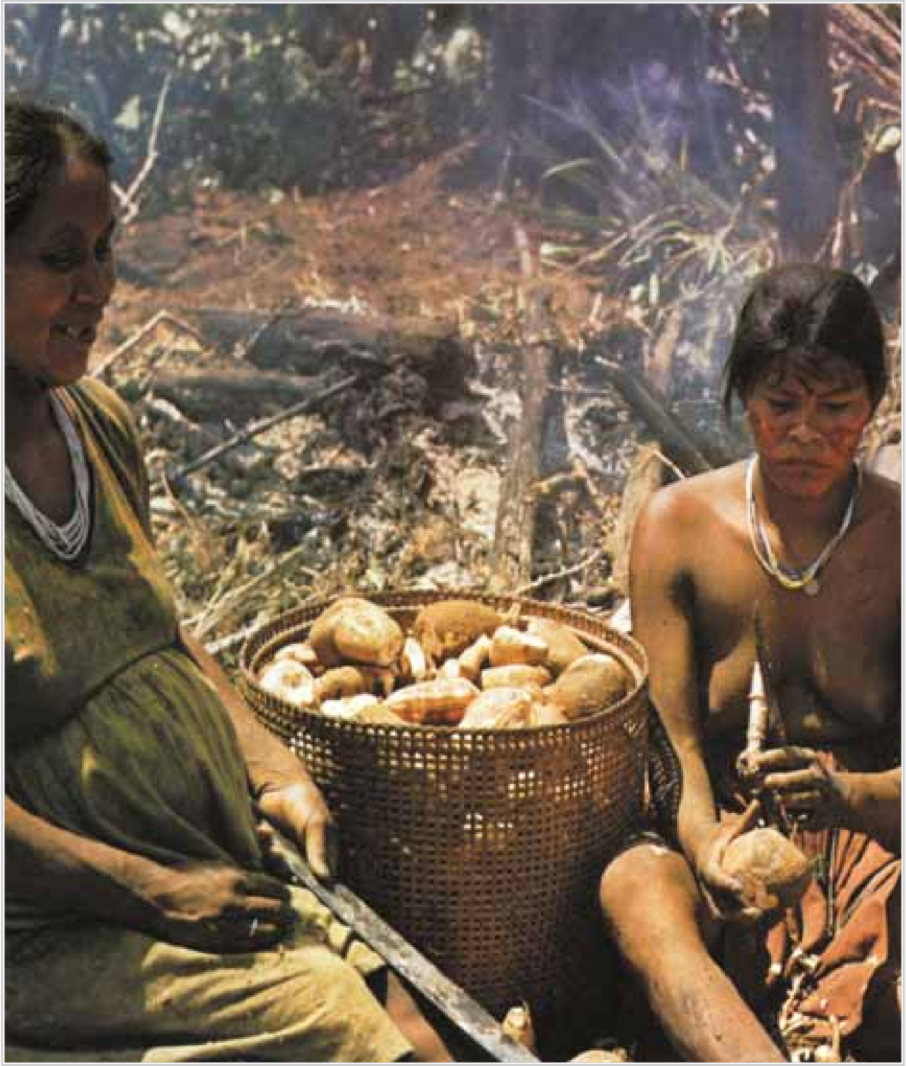

beren etxera xirulak eta tronpeta sakratuak eraman dituzte baina emakumeek ezin dituzte ikusi, eta ikustekotan heriotza zigorra emango liekete.

Instrumentu sakratu hauek edo *"jurupary"* direlakoek, heriotza biziduna ordezkatzen dute, arbasoen izpirituari. Denbora mitikoetan eginak ziren, su batean lehenengo arbasoen gorpua errea izan zenean. Beren sinesmenaren arabera, bere hausterreetatik palmondo bat atera zen, palmondo hau moztua izan zen (zati batzuetan), musika-tresnak egiteko.

HULAK

Hula Herria, Tagari Errekako Arroetan, Papusia-ko Hegoaldian (Ginea Berria), bizi den herri indiar bat da. Bere populazioa 35000 pertsonen bat da eta nagusiki 35 batata mota landatu ohi dituela.

Haiek ere, lekak, azukre-kanabera, bananak, eta beste tuberkulu, ñame edo taro bezala, landatzen dituzte. Bere elikadura proteinikoa etxeko txerriengandik etortzen da, baina txerrikien ingestioa nahiko irregularra da. Hulek beren elikadura beste produktu batzuekin gehitzen dituzte: intxaurrak, perretxikoak eta basoko fruituak. Ehiza ere egiten dute, tranpaz edo jaurtigaiez, martsupialio txikiak, eta hegazki mota asko lotzen dituzte. Azken hauek oso garrantzitsuak dira bere haragiagatik ez ezik beren lumagatik ere. Hulentzat, hegaztia basoko gauzarik silbestreena eta garbiena da, izan ere Hulek hegaztiak mendetako Munduaren antitesitzat hartzen dituzte, morroitasunaren menpean dagoen Mundua.

Natuarekin lotuta dagoen kuntura

Hulen kulturaren forma eta gizartearen organizazioa, derrigorrez, bere ingurunekin lotuta eta moldatzeko erara dago.

Mendiko jendea da, lautada bolkaniko batean ezarri dena. Ia-ia beren etxe eta hortu guztiak 1500 eta 1700 metroko altuera kokaturik daude: makurdura gutxiko lurraldeetan. Harkaitz batzuek lautadaren monotonia mozten dute, baina oso gutxitan 600 m baino gehiago hartzen dute arrokaren erdiko altueraren gainetik. Urtaroko ziklo erregularrarik, baina uda beste urtaroak baino idorragoa izan ohi da. Euria ugari, asteetan zehar luza daitekeela, honek, lan-

daredi oparoaren hazkuntzari mesede egiten dio, baina orduan ezinbesteko tuberkuluak lurraren azpian usteltzen dira. Aitzitik euria urri izatekotan kalte egiten dio landarediari eta orduan uzta kaskarrak biltzen dira. Konbinazio biak, sarritan gertatzen dira eta efekturik suntsitzaileenak lehortzeak eta izozteekin konbinazioetatik etortzen dira. Horregatik Hulek kontrako ingurunera moldatu behar dira. Alde batetik beren lurraldeak erdiko eta goiko kalitateen artean daude, zeinek klima-egoera onuragarrietan uzta bikainak ematen baitituzte (ahalegin txikiarekin). Beste aldetik, haien gainetik urritasuna dute, klima gora-beheraren ondorio

HULAK

bezala. Saihestezina zen baldintza hauek beren gizartearen organizazioa eta beren erakundeen izaera determinatzea.

Hulen herrialdeak, gauza askogatik, inportantzia handia du: hortuak oso zaindutak, batatazko partzelak, lubetaz babesturik, lehen euri-oihanaren zatia eratzen dutela, alde lurgorriz utzitak, natura-ziklo leheratuak, oihaneko egoerara bueltatzeko.

Aire-argazkietan zanga artifizialen labirinto bat ikusten da: 2 edo 4 metroko sakonera du, beren lurraldea norabide guztietatik gurutzatzen duela, eta helburu desberdinak dituztela: lurralde itsasoratzea, bestela lurralde hauek hezeegi egongo lirateke tuberkuluak emateko edo alde landuak markatzeko. Zanga hauek kanabera trinkoz saihetsetik babesten dute.

Zanga eta babes-pantaila natural hauen erabilpena oso garrantzitsua da,izan ere, Hulak ez dira herrisketan bizi, aitzitik, beren etxeak laborantzetan sakabanaturik daude ustekabeko erasoz menperatuak ez izateko.

Desberdintzea sexuen arabera

Ginea Berriko goiko aldeetan ohitura bezala., gizonak beren emakume eta seme-alabeengandik banaturik bizi dira, izan ere hilekoen kutsaduraren beldur dira. Dena den, Hulek irla osoan

sexu-segregazioaren sistema ohi ez bezalako tontorretara eramaten dute. Gizonak inoiz ez dira emakumeen etxeetan sartzen, eta biltzen, prestatzen eta beren janaria egiten dute beren emakumeen edo alaben laguntzarik gabe. Gainera, gazte ezkongaiak urte batzuk emakumeekin egotea gabe igaro ohi dira, praktika magikoak eginez bere osasunerako eta fisiko-hazkuntzarako. Denboraldi hau beren orrazkera, gizontasunaren, eta sexu-ahalmenaren ikurra, egiteko erabiltzen dute. Indiako gizartean gizonaren kastitatea, bertute oso preziatua da. 20 edo 30 urte dutenean ezkondu ohi dira.

Huluen unitate politikoak

Hulen oinarrizko unitate politikoak lurraldeetako taldeak dira, egitura konplexuaz, izan ere haietako bat izateak ez du esan nahi estatus osoa dutela, aitzitik, gradu eta intensitatearekin zerbait duela. Honela indibiduo bana talde batzuetakoa izan daiteke, bere interesak edo begikotasunen arabera. Ahaidetasunaren loturek aukera-sorta handia eman dezakete talde desberdinetan afiliatzeko., nahiz eta basikoko gizonaren portaera izan, bere gizartearen estasusa definitzen dena. Gizon onak bere ahaideei armaz defendatzeko prest egon behar da. Bere gerraekintzak ez dira izango lurraren eskasa-

HULAK

gatik, nahiz eta etsaien hortuak arpilatzeko ohitura izan, oso gutxitan menperatutako lurrak kontserbatzen saiatu da. Aitzitik, demografi hazkundea murrizteko era primitiboa, gerla da, biztanle dentsitateak herrialdearen ekonomi ahalbideetara adostatzen duelako. Talde ugariak mantentzeko gaitasun hau, klima aldaketaren arabera da. Biztanle dentsitatea ere izurriten arabera da, haietariko batzuk kanpo munduko kontaktuak sortzen ditu, natura katastrofeak, garestizeak, zeinek umeei eta zaharrei min handia ematen baitiete, eta ezberdin gizartearen behin eta berriro gizonezko kastitatean edo ezkontideen arteko sexu-harremanen murrizketa.

Hau bezalako gizarte batean, oso bitxia da emakume senargabeak aurkitzea, non familia ugari asko baitago, eta emazte antzuei uko egiten batiete, izan ere sexu biek seme-alaba asko eduki nahi dute. Gizon ezkonduen erdiak bi emazte edo gehiago dituzte. Gizon garrantzitsuak izatekoatan hamabi arte ailega daitezke.

Nahiz eta baieztatzea oso zaila izan, ematen du demografi-gora-beherek, nekazaritza-etekinen aldaketeekin zerikusia eduki badauzkatela. Janariak urri direnean, gudek eta denbora migrazioek ondoko haranetara biztanle dentsitatea murrizten dute, baina uzta onak etortzen direnean, berriro familia ugariak orokortzen dira.

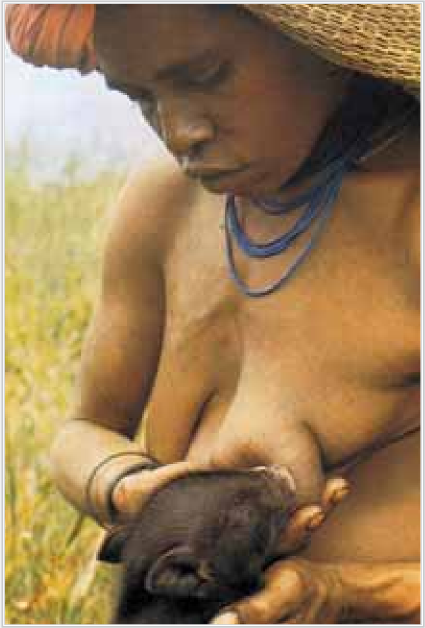

Seinale asko dago mendeurren askotatik Hulen agerpena adierazteko. Ez da jakiten ezer laborantza-teknikaren eboluzioari buruz, baina beren nekazaritza-tradizioetatik atera daiteke, azken mende hauetan aldaketa garrantzitsu bakarra da, taroan zetzan ekonomiaren trantsizioak beste batera aldatu zuen batatan oinarritua.

Klima-aldaketa gogorrek ezin dute utzi ingurunera moldaketa zehatzik. Gizartearen egituraren malgutasuna, hain zuzen ere, arazo honi aurre egiteko era da, izan ere, indibiduoak askatasunaren tarte handia du bere ekonomionuraren arabera obratzeko.

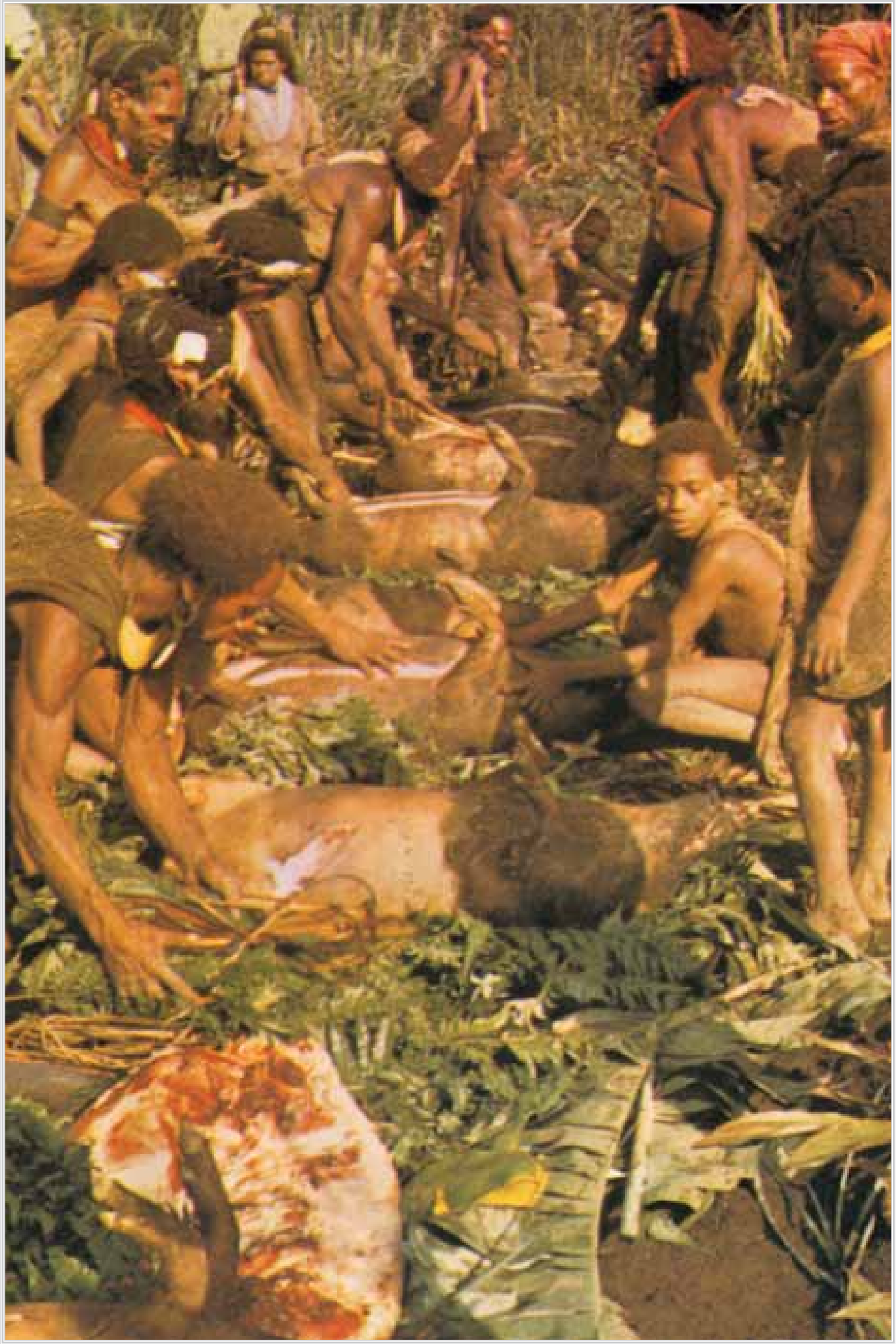

MELPAK

Ginea Berriko erdiko mendietan, Wahgi haranean, herri primitibo bat bizi da: Melpa Herria.

1930 urte arte, Ginea Berriko alde menditsua biztanlarik gabe zegoela pentsatzen zen. Bi urre bilatzaileek, Leahy anaiek, 1933 an autoritateen ordezkari batekin Wahgi Harana aurkitu zuten eta mendietara, legea, komertzioa, eta erlijio europearrak eramaten zituzten. Lehengo esploratzaileak harrituta geratu ziren herrialdearen ondasunagatik eta populazioaren kopuruagatik, jende harroak eta sendoak. Haran osoa larrez beteta dago, hauek 2200 metroko altuerara arte igotzen dira, non inguruko altueen alde arboladiekin nahasten baitira. Nahiz eta azken

40 urte hauek gizartearen aldaketak egon, laborantza-modeloak eta populazioa ez dute aldaketarik pairatzen. Leahy anaia baten ustez, “*…Etengabeko hortu lauangeluarren multzoa da, izugarrizko xakezko taularen antzekoa. Etxeek planta obalatua dute eta teilatua belarrez eginda dago. Etxe hauek 4 edo 5 eraiki-*

MELPAK

nen taldeka daude, paisaje osoa tapatuz….”.
Komunitate banako gizonek hortu hauek aitzurtu eta hesiz babesten dituzte, azkenean hustubideko zanga sakonekin inguratzen dituzte. Emakumeek ere lurrak desegiten dituzte, basoko ertzeetan, eta batzuetan basoan sartzen dira alderdi nahiko zabalak mozteko.

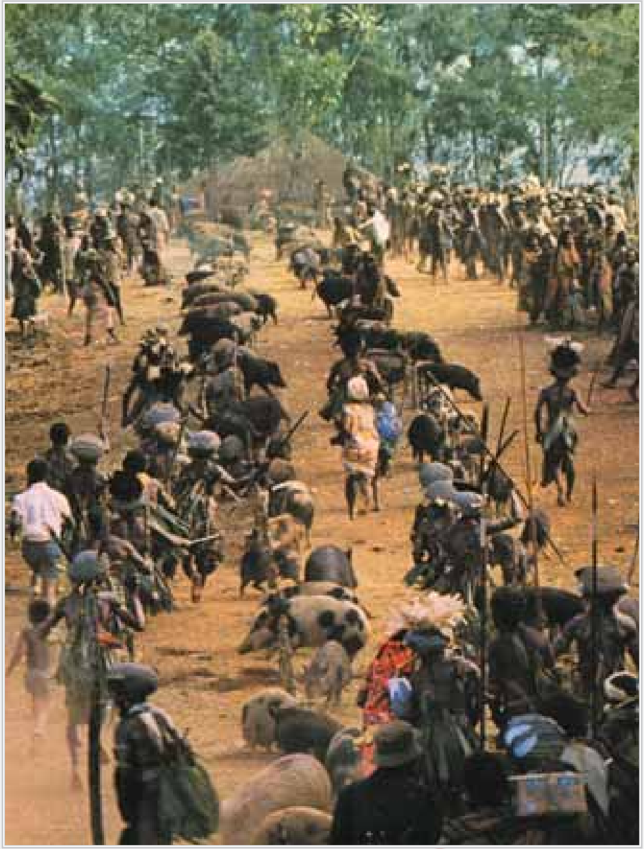

Ohiko uzta batata da: taroak, ñamea, azukre-kanbera eta bananak ere lantzen dituzte, gainera europearrek sartzen zituzten beste produktu batzuk ere landu ohi dituzte: artoa eta manioka. Ginea Berriko beste eskualde ez bezala, hemen dauden herrixkak egiten zuten zeremoniako garai laburretarako. Melpak asentamendu txikietan, 1500 metroko altuera kokaturik, bizi dira. Gizon batek eta bere hurreko familiak, edo hurreko ahaideen talde txiki batek osatzen dute. Dena den, asentamendu hauen gizonak elkarrekin eta emekumeengandik urrun bizi dira, hilekoaren efektu kutsatzaileen eta ahulgarrien beldur dira. Nukleo bakoitzean badaude etxolak, hileko-egunak emakumeek pasatzeko, emakume hauek beste hilabetearen egunak beren seme-alabekin eta txerriekin bizi dira. Animalia hauek ate berezi batetik sartzen eta irteten dira, egunsentian etxetik

uzten dute, mendian egun osoa sustraiak ateratzen ematen dute, eta gaua erortzean etxeratzen dira beren batataerrazioa hartzeko.

Neskek amarekin lo egiten dute ezkondu arte eta senarraren etxera joan arte. Mutilek, 10 urteren bat dutenean, gizonen etxean lo egiten hasi dira. Lehengo

MELPAK

bisitariak gehien harritu zituen gauzatariko bat, bertakoen grina gauza politagatik, izan zen, baina ez zen bakarrik bere apaingarri pertsonalagatik, baita pasaiaren hobekuntzagatik eta izugarrizko lurrazal zeremoniatsuagatik ere. "*Parke"* hauek beren tontorrean gizonen etxe bat eduki ohi dute, beren erritoak ospatzeko, eta batzuetan hilerriaren ondoan edo kultorako leku baten ondoan daude, non harri sakratuak lurperatzen baitira.

Esparru baten barruan, hezolaz, arbola eta zuhaixka sakratuak landatzen dira, gizonen etxeko atearekin lerrokaturik. Pieza magikoaren helburua, aberastasuna erakartzea da. Melpek pentsatzen dute, beren zaharren izpirituak zuhaitzen barruan bizi direla. Arbola haietariko bat moztea beren arbasorekiko iraina da, zeinek ezenbestekoki, erruduna hiltasunarekin zigortuko baitute.

Lurrazal zeremoniotsuetan gerra-kontseiluak ospatzen dira, izan ere hilerria, leku aproposena bilerak egiteko zen, gaur egun trukeen erdiko puntua da:"*Moka"* delakoa. "*Gizon Handiek"* bere zainketa egiten dute, hauek "Moka"-ren sistema organizatzen dute, aspaldian gerra-ekintzak egiten zituzten.

Australiako autoritateek oso azkar tribuen erasoekin bukatu zituzten, baina oraindik Melpa tribuak eta klanen arteko etsaitasun zaharrak eta aliantzak jarraitzen dira. Nahiz eta gerraren koordinazioa "*Gizon Handiek*" egin, zuzendari hauek ekintza bortitza egiteko gai ez ezik,organizatzaile onak, hizlari bikainak eta gizartearen harremanetako manipulatzaile adituak ere ziren."*Gizon Handiek*" bere estatusa lortzen dute beste lehiakideekin lehiatuz, hauek gainditzen saiatu dira: bere izaeragatik, gizartearen trebetasunagatik…. Baina egia esan, batzuk , beste "*Gizon Handi*"ren semeak dira, ia-ia beti oinordekoak. Oraindik *"Gizon Handi"*-en gizartearen hierarkiaren aztarnak daude, nagusiak eta gazteak, pertsona arruntak eta beherako planoan Melpa txiroak, zeinek bere txirotasunak ez baitie ordaintzen uzten ezkontzako doterik eta ezkongabea izatera zigortua dago eta taldeko buruzagien menpean lan egitera.

Borroken abolizioarekin oskol mota batzuren trukea eta txerriki-truke zeremoniotsua handitu zen, beti "*Gizona Handi"*-en ikuskapenaren menpean. Truke hauek, Klanen arteko gerra-konponketa zaharretatik etortzen dira, etsai txikitzat hartutak, liskar armatuaren lehiaketa faktorea gordetzen dute eta "*Moka*" esaten zaie.Tribu-liskarren aurkako eragozpenek, oskolen ugaritasunari gehiturik (zuriengandik sartutak), "*Moka*" ren sistemaren hedapena bultzatu zuten., dena den azken urteotan autoritateen eta misiolarien erasoak ohitura honen kontra gehitu

dira. Gobernuak uzta komertzialak sartu ditu: kafea eta barazkiak, eta badaude, modu honen dirua irabasi nahi duten gizon askok edo zurien landatzeetan lan eginez. Udaleko batzordeak ere osatzen dira, "Gizon Handi"-ek batzorde hauek gobernatzeko denbora asko eman behar dute. Melpak, Mendebaldeko erakunde gizar-ekonomikoetan integratzen joan dira, irlako beste talde baino eragonkortasin handiagoarekin. Azkenean, "Moka"ren sistema, moneta merkatu-ekonomiagatik aldatuko da.

PUNANAK

Borneoko erdialdeko oihanetan ehiztari lotsatien eta nomada biltzaile herria bizi da. Hauek aurpegi zurbila dute, ezen eguzkiaren argia beren larruan nabaritzea gaitzitzen baitzaie.

Bere oihanetik bakarrik ateratzen dira eskualdetako biztanle sedentarioekin salerosteko.Dena den, jende asko sedentario izatera pasatu dira eta lehenengo ohiturak bertan behera utzi dituzte. Baso-jendeei "*Punan*" izena ematen zaie, baina adituak ez daude ados, nomada guztiei izen hau ematen badieten edo badagoen talde baten antzekoa *"Penan*" izendatua. Borneoko beste baso-nomada (Bukitanak, eta Otak) leinu beratik etor daiteke edo modu baten antzekoa eboluziona dezakete, nolabait, antzeko inguru batean bizi izateagatik. Nahiz eta fisikoki guztiek Borneoko beste Daiark herriekin kidetasun garbia erakutsi, Punanen artean kultura eta hizkuntz-desberdintasunak ikus daitezke.

Oso zaila da Punanen demografi-garrantzia kalkulatzea, izan ere sarritan, haietariko batzuk espedizioei ekin ohi diete, eta eskualde nahiko isolatuetan bizi dira. Dena den ikerlan berrienek adierazten dute Kalimantanen 4000 milaren bat daudela, eta Sarawak eta Brunei artean 5000 milaren bat. Talde bakoitzak bere inguruan dagoen errekaren izena hartzen du orduan jentilizioa tribuaren izenari lotzen diote: badaude taldeak Punan-Batuak, Punan-Tubuak, Punan-Aputak....Posible izan daiteke talde batzuek bere izena aldatzea beste erreka berritara joaterakoan. Oso zaila da Punanen sailketa egitea beren etengabeko aldaketagatik, honela, taldeak batak besteekin nahasten dira edo aitzitik, hedatzen dira, unearen arabera. Gainera talde gehienek merkataritza-harremanak dauzkaten herri

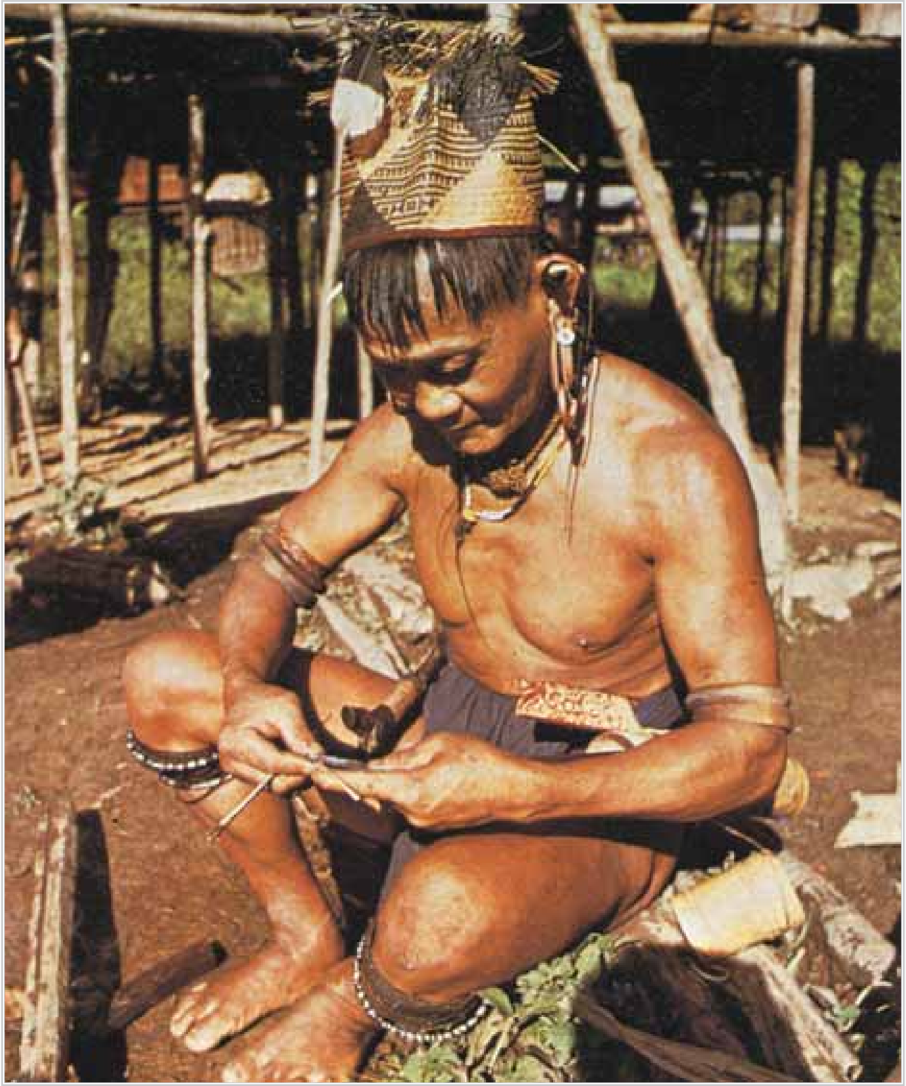

sedentariekin kultura-trazuak hartu dituzte. Beste zailtasun bat benetako Punan nomaden kopuruaren beherakada posiblea da, tendentzia hau egunez egun are azentutagoa da.

Duela hamarkada batzuk, Punanek aterpe iraunkor gehiago eraikitzen dituzte eta lehorreko arrozaren laborantzara pasatzen ari dira, bai beren auzokoen eraginagatik bai bizi nomadaren zailtasunagatik. Beste aldetik, aspaldian jende sedentarioek Punanen artean -beren auzokoak zirela- esklabuak egin zituzten; honela talde aurreratuen ohiturak, hiz-

PUNANAK

kuntzak eta teknikak hartzen hasi ziren, nekazaritza-gizarteetan integratu arte.

Punan guztiek ezaugarri fisiko berdinak adierazten dituzte, modu honetan ikus daiteke benetako nomaden aurpegia oso zurbila dela. Jende hauek ikasi zituzten lehenengoek beti esaten zuten Punanei ez zitzaiela batere gustatzen eguzkiaren argia, eta beren azala zurbila, ia-ia horixka eta oso fina euri-oihanetako alde ospeletan egoteagatik.

Ehiztari batek berez dituen nolakotasunak ikus daiteke, adibidez bere gorputzaren etengabeko tentsioan. Nahiz eta basoetan oso trebeak izan eta seguritatea erakutsi, oihanetik ateratzen dira "Etxe Kolektibo"-etako jendeekin salerosteko (Kaianak, Kenyahak, Malohak eta Ibanak, 300 metroko luzerako etxeetan bizi direla), gizaki lotsatiak, herabeak eta baldarrak ematen dute.

Punanak ehizaz, eta basoko fruituen bilketaz bizi dira, baina eskualde bakoitzeko baso-baliabideak murrizturik daudenez, haiek talde txikietan taldekatzen dira, eta sarritan kokapena aldatzen dute. Aldra hauek 15 tik 75 ra pertsonen bitartekoak dira (gehienezko bezala)., 30 edo 40 indibiduoren batezbestekoarekin. Ez dute lurrarik, eta ez dute eskubide esklusiborik alde mugatuen gainean. Aldra batzuk beti lur berdinetik ibiltzen dira, beren eskualdeetako "Etxe Kolektibo" batzuekin merkataritza-harremanak mantenduz; baina ehizarien eta biltzaileen beste talde batzuen agerpena ere onartzen zuten, hauek beren intrusioa soberako mugara ez duten bitartean eramaten. Batzuek ere arrantza egiten dute baina baso-pasioak ez ditu uzten ibai-nabigazioa menperatzen, eta kasu askoten ez dute kanoarik.

Arruntena da, Punan aldrak, kanpamentu nagusia egitea non baso-produktuak gordetzen baitu, gero salerosteko. Leku hau aproposa da beren zaharrak eta gaixoak biltzeko.Gero egonleku nagusi honen ondotik ibiltzen da, kanpamentuak eginez, baina inguruko ondasunak agortu ondoren, kanpamentuak bertan behera uzten ditu beste alde batera joateko.Horregatik aski izaten zaie etxe arruntak edukitzea, makilazko multzo batekin, adarrak, palmondozko hoztoz , eginak.

Batzuetan aterpe hauek ez dute hormarik, baina noizean behin hostoz edo azalez estaltzen dira airea eta euria saihesteko.

Ezkondu-harremanak

Behin behineko etxolan familia "*nuklear*" bat bizi da, honek esan nahi du bikote bat bere seme-alabekin. Punan

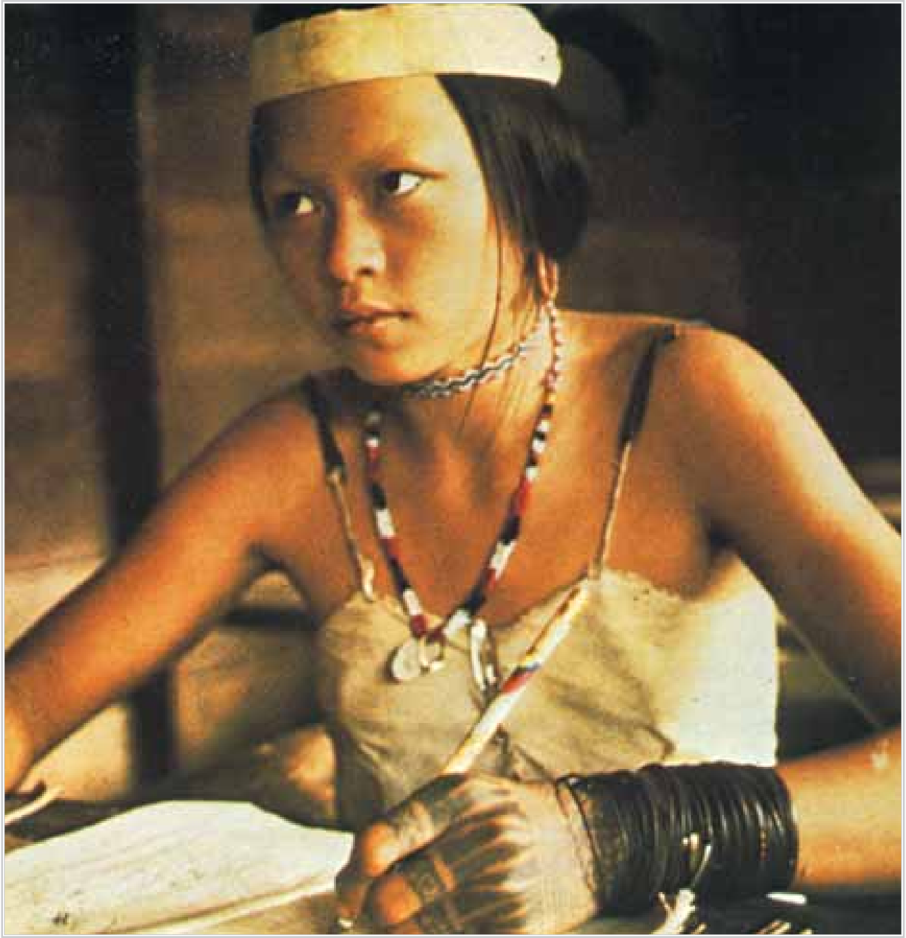

gizartean ez dago ahaideko talde handirik, nahiz eta aldrak ahaide hurbilak osatu. Odolkideen harremanek aitaamen bidea dute, baina ordea, gizartearen ekintzak oso informalak dira, taldea oso txikia delako, etengabeko lekualdaketak egiten dituztelako eta beren ekonomia oso ahula da eta. Nahiago duten ezkontza, taldearen adostua dago, baina galarazpen batzuk aintzakotzat hartu behar dituzte. Ezinezkoa da familia nuklear beraren barruan ezkontza egitea, eta kasu batzuetan ere debekatuta dago ezpal berekoen artean egitea, ezkontideen arteko adinaren desberdintasuna oso handia ez bada, bikotearen aukera aske egin daiteke.

Talde desberdinetako pertsonen arteko kasuan, senarrak 12 hilabeteren bat, emaztearen ahaideekin eman ohi du, baina epe hau egoeraren arabera alda daiteke.

PUNANAK

Orokorrean, Punanak monogamoak dira, bai ezkontzak bai dibortzioak egiteko formaltasun gutxirekin egiten dituzte.
Ez dago zeremoniarik bizitza helduan sartzeko, baina gizona sexu-harremanak edukitzen hasi denean -normalki ezkondu baino lehen, zakilaren tontorrean iltze bat, horizontalki, sartzen diote. Nahiz eta ebaketa mingaria izan, zauria sendatu ondoren ez dago desesorotasunarik. Garai hartan, zuloan egurrezko, hezurrezko edo metalezko iltze bat sar dezakete, helburua da, koitoan zehar emakumeari hobe adore emateko. Kaianek, Kenyahek, Ibanek eta Etxe-kolektiboen beste herri batzuek ere instrumento hau erabiltzen dute. Ez dago erakunderik Punan talde guztiak lotzeko edo barne hartzeko. Zahar batek haietariko bana zuzentzen du, pertsona honek ez du potere erabakitzailerik ezta hertsatzailerik ere. Ez dira oinordetzako karguak, baina dena den karguak gizonetzat aldatzeko joera handia dago. Orokorrean liskarrak konpontzeko ohiturekin eta iritzi-publikarekin aski da, gizon helduek, azken erabakia, aldrako buruzagi zaharrengan aholkaturik, hartzen dute.

Errito-Bizitza

Punanen Munduan gizakiak eta izpirituen multzoa bizi dira, haietariko batzuk kaltegarriak dira, eta pentsatzen da gaixotasunak ekartzen dituztela. Erritualaren aditu bakarrak "*Dayung*" direlakoak edo Xamanak

dira, hauek minak kentzeko familiako izpirituak erabiltzen dituzte. Punanen errito-bizitza bere gizartearen organizazioa bezain arrunta da.
Alde batetik, hegaztiak eta beste animalia batzuk begiratuz, iragarpen egiten dira. Beste aldetik, praktikak asmatzeko orokorrean egiten dira eta bukatzeko oniromantziaraz edo ametsen-interpretazioaz baliatzen dute. Hau guztia egiten dute Izpirituen Munduko asmoak jakiteko. Dena den, ez dago zeremonia handirik, heriotzaren kasuan adibidez, gorpua oihanean lurperatzen da edo etxola batean sartzen da eta gero kanpamentua ahalik eta lasterren uzten da.
Ekonomikoki Punanak autosufizienteak ez dira, horregatik beren inguruko herri sedentarioekin merkataritza-harremanak ezartzen dituzte. Beren erosketa nagusiak dira: tabakoa, gatza, metalezko tresnak, bitxiak, ontziak, bihiak eta oihalak, gero haiek beste produktu batzuekin ordaintzen dizkiete: errexina aromatikoak, baso-kautxua, kalaoaren lumak, eta oihaneko beste produktu. *"Etxe-Kolektibo"*etako kazikeek beren irabazi-merkataritza-harremanak Punan aldra zehatzekin jeloskorki babesten dituzte. Seguraski harreman hauengatik noraezezko bizitza, borondatez bertan behera utzi dute eta nekazaritza sedentario bihurtzen hasi dira.

ASMATAK

Asmatak, Ginea Berriko Mendebaldekoan bizi direla, orain arte "Buruen ehiztariak" izan dira. Erasoa egiteko prestatzen ziren bakoitzean, gerlariek beren arkuak eta geziak hartzen zituzten, batera beren buruetan kuskusaren larru zerrendak jartzen zituzten eta kanoak okrez eta kare birrinduaz margotu ohi zituzten.

Ibaitik isilka, irristatu ondoren, egunsentian herriska (hartuta ustekabean),erasotu ohi zuten. Gero gorpuak hartzen eta erreka batera eraman eraman zituzten, *"errekako zurrunbiloetan izpirituak bizi ziren"*. Ertzean zulo bat zulatzen zuten (gorputza baten tamainakoa) eta gero gorpu guztiak zulotik botatzen zituzten, izpirituei oihukatuz "*….Orain ez duzue motiborik gu erasotzeko, gure hildakoen heriotzagatik mendeku hartu dugu. Utziguzue pakean bizi…".*

Asmatek, banbuzko ganibeten bidez beren biktimen burua, gorputzadarrak eta zakilak mozten zituzten gero etxera gorpu bereizituak eramateko; emekumeek gizonei "*Yeu*"-ra edo erritoetako etxera laguntzen diete. Hau abagune bitxia zen emakumeak leku hartan joateko. Hantxe buruak kozinatu ohi zituzten eta larrua kentzen zieten. Harrizko aizkoraren muturrarekin lokia zulatzen zieten eta garunak atera zituzten jateko. Gero masailezurra banatu zuten, gerlariek apainduratzat eta garaikurtzat hartzen zutela, eta beren lepoetan zintzilikatzen zuten. Asmaten bizitzako aspektu guztietan garezurrak inportantzia handia zuen. Gazteek hastapenaren erritoetan haietariko bat , finkatunez, bi edo hiru

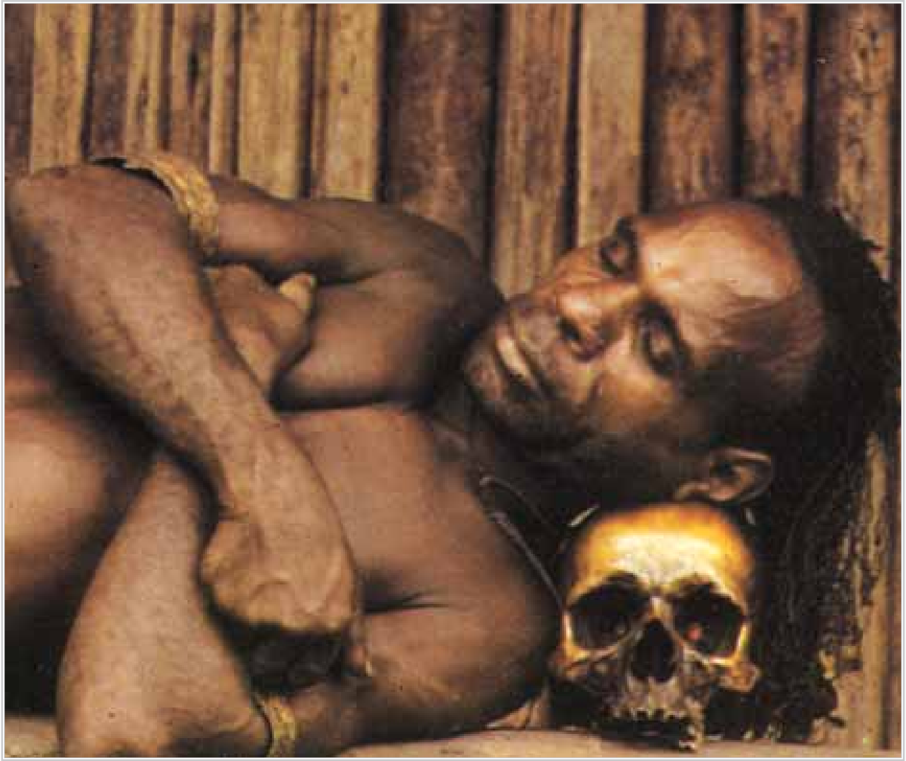

egunetan zehar begiratu behar dute. Ohitura dioenez, garezurra garbitzen da, eta okrez, karez eta errautsez margotzen da. Sudurra erretxinarekin betetzen da, eta marrazki bat egiten da sudurraren azalera guztia estalduz, kasuarioaren lumaz apainduz.
Garrezurra modu holako apaindua, iniziatuaren zangoen artean edo izterrondoen artean kokatzen da behin eta berriro begiratzeko (2 edo 3 egunetan zehar). Nahiz eta tribu gerrazale bezala beldurra eman, beren ohituretariko batzuek beren noblezia adierazten dute, ahaidearen erritoei dagokienez batez ere. Helduen adopzioa, "Tasor juwi" errituala urtetan zehar eboluzionatu du inguruko herrixken arteko tentsioak eztitzeko.

"Yeu"- a

Asmat herriaren eraikinik garrantzitsuena Yeu-a da. Badaude batzuk, guztiek errekaren aurrean. Baina Yeu-a handiena da, ezkonduen eta ezkongabeen etxea da, non lehenengoek ia-ia denbora osoa ematen baitute. Yeu nagusian zeremonia, jai eta dantza guztiak ospatzen dira eta maskarak eta danborrak gordetzen dira. Beste etxeak errekatik urrun daude eta beti ez daude errekarantz begiratuz., Yeutik une guztietan gizonak nor hurbiltzen

ASMATAK

den herriara ikus daitezke, eta kanpoko eraso bat egitekotan haiek babes dezakete. Beste aldetik ikus dezakete emakumeek arrantza egiten baduten edo hitz egiten denbora galtzen duten.

Yeu-n bi etxe dago, bata errekako goiko uretan, eta beste beheko uretan, gainera beste bar erdian, komunitate guztiena dela. Emakumeek esparru honetan bakarrik parada berezietan sar daitezke edo etxe zeremoniatsu berri bat inauguratzean.

Lau edo bost urtero Yeu berri bat estreinatzen da, izan ere egurrezko armazoiak klima tropikalari gehiago ezin dio eusten. Eraikuntza bukatu ondoren, gizon guztiak, danborra jotzen dutenak izan ezik, alde egiten dute eta emakumeek, hantxe, egun osoa dantzatzen dute. Errenkadan kokaturik goiko uretarantz joan, etxearen aurreko aldetik pasatuz, eta itxultzerakoan, beheko uretarantz, etxeko fatxadaren aurrean danza eginez. Dantzarien erdigunean zuhaitzaren azalezko zilindroaren antzeko bat (2 metroko luzera eta 60 cm diametroa) jartzen da.

Dantzatu ondoren, emakumeak lekua uzten dute eta gizonak, handitasunez, etxeratzen dira, egitura zilindriko horretan, zelaian aurki ditzaketen labezomorroen eta kakalardoen larba guztiak

utziz. Yeu komunitatea oso harro egongo da ontzia larbaz beteta uztekotan, gero larba horiek hosto handi batean gainean utziko dituzte, hosto hori horretarako prestatua egon da. Zeremonia osoa emakumezkoaren emankortasunaren ikurra da.

Yeu etxea mutilentzarako ikastolatzat hartzen dute, hantxe bere herriko ohiturak ikasten dituzte. Ehiztari eta gerlari ospetsuek beren balentriak kontatzen dituzte eta dauzkaten garezurrak zenbatu ohi dituzte. Arbasoen garezurrak, begiruneaeren eta benerazioaren objetuak, beti garbi daude, eta burukotzat erabiltzen dira, honela, Asmatak desagertutako ahaidearen balendria oinordetzan hartuko du.

Ezkontza eta familia

Gerra-ekintzak erlijioarekin oso loturik egon arren, ezkontza eta jaiotasuna ekintza zeharo laikoak dira. Geroko-ama, emakume zaharrengatik lagunduta, bere etxean erditzen da. Bitartean, aitak bere lagunenkiko tratua axolagabetasun heroi-

ASMATAK

koz uzten du.
Gurazoek, familia bakoitzaren abagune ekonomikoak aintzakotzat hartuz, ezkontzak prestatzen dituzte.
Emaztegaiaren amak, tristura planta eginez, bere galtzapena deitoratu ohi du, eta senargaia, bere askatasunaren jeloskorra, ihesaren planta egiten du baina azkenean hartuta da. Emazgaia, nahigabetua, kuskusezko lumez eta larruz apaindurik bere osabaren sorbalden gainean etortzen da. Neskaren lagunek arduratsu-itxurak egiten dituzte, eta jezarritak, zango gurutzaturik edukiz, neskaren osabari neskaren izena isilka-misilka esaten diote. Osabaren botoek, geroko senar-emaztearentzat zoriontasuna emateko, zeremoniako koadroa betetzen dute.
Asmatek aitzitik, heriotzaren aurrean izugarrizko zorigaitza kanporatzen dute. Gizon bat hiltzen denean, bere emazteak, etxearen aurrean, lohian, bihurkatzen dira, alde batetik estuasunaren errito-adierazpen bezala, eta beste aldetik, hildakoaren izpirituak beren aztarnak ez aurkitzeko.Gizonak gorpua bizkarrean eramanez, etxeratik ateratzen dira; gorpua banbuzko zerriekin estaltzen dute. Gero errekako beste ertzera batera eramaten dute lurperatzeko.
Asmatak, itsasertzaren ondoan, gutxi mugatua, bizi dira; agertzen diren kos-

talde ziringatsuak marea jaisten denean, zehazki ezin da jakin itsasoaren lerroa non itsasoa hondartza bihurtzen baita. Goiko marean urak padurak bete ditu, baita Asmaten etxeetako makilak ere. Beren herriak, itsasoaren albotik ia-ia lortezinak eta beste aldetik mendietatik babesturik, kanpotar erasoz erlatiboki aske daude.
Beren kultura osoa eta industria, inguratzen zaien baso handietako eguraren menpean daude. Egurra, oinarriaren materiala da beren etxeak, kanoak eta ehizarako armak egiteko, gainera sua egiteko erragaia da. Bere elikadura, *“sagu”*delakoaren fekulan, eta arrantzan (beheko mareetan hartuta) datza. Gizonek muskerrak, basurdeak, eta kasuarioak (ostrukaren antzekoak dira baina txikiagoak) ehizatzen dituzte. Asmatentzat, gizona eta zuhaitza sinbolikoki berdinak dira. Sustraiak bere oinak dira, enborra bere gorputza, adarrak bere besoak eta fruitua burua da. Honengandik ondorioztatzen da, fruituak jaten dituen animalia guztiak beren herriaren ikurra dira.
Aspaldian, inbasio bat egiteko prestatzen

ASMATAK

zirenean, Asmat gerlariek, kalaozko, azeri-hegalarizko eta kakatuazko apaindurak erabiltzen zituzten. Marisorginak esangura berezia ere du. Koito egiten duten bitartean, emeak arraren burua jaten du, modu honetan Asmatek buruak ehizatzeko ohitura justifikatzen dute.

*"Sagu"*delakoaren arbola, bizitzaren emailea, emakumearen ikurra da. Honela, arbolaren erditik "sagu"delakoa ateratzen da eta emakumeengandik umea ateratzen da. Zeremonia garrantzitsu bat ospatzen den bakoitzean identitate hau areagotzen da, adibidez "arbola-ama"ren jaia. Izugarrizko "Sagu"delakoaren arbola aukeratzen da, posible izatekotan, bere bizitzaren osotasunean dagoela. Beherago dauden adarrak enborratik ateratzen dira, eta emakumearen gonako hostoekin janzten dute. Gizaki banak gizonezko eta emakumezko elementuak dituenez, emakumearen gona gizoneko ikurrekin apaintzen da. Arbola jantzi ondoren *"Zuhaitz-ama"* izango da.

Zuhaitz hauen mozketaren erritoak, erasoaldi batean, modu batzuetan gizonaren heriotza gogoratzen du. Yeu komunitearen gerlaririk nagusienak, non arbola baitago, jaira gonbidatuak izan dira, gizakien ehizan gertatu zitzaizkien balendriak kontatzera.

Buruen-ehiza prestatzen duten gerlariek halako istorioak ere kontatzen dituzte (dewen). Zeremonia magikoa da aldez aurretik etsaia ikaratzeko.

Dewen ondoren Komunitatearen kiderik nagusienei gonbidatzen diete arbolaren oinean aizkora baten bidez mozketa batzuk egiteko. Jabeek, *"sagu"*delakoa hazten den familiako zelula, mozten bukatu ohi dute. Arbola mozteagatik, familiako talde hori jaiaren laguntzaile bihurtzen da.

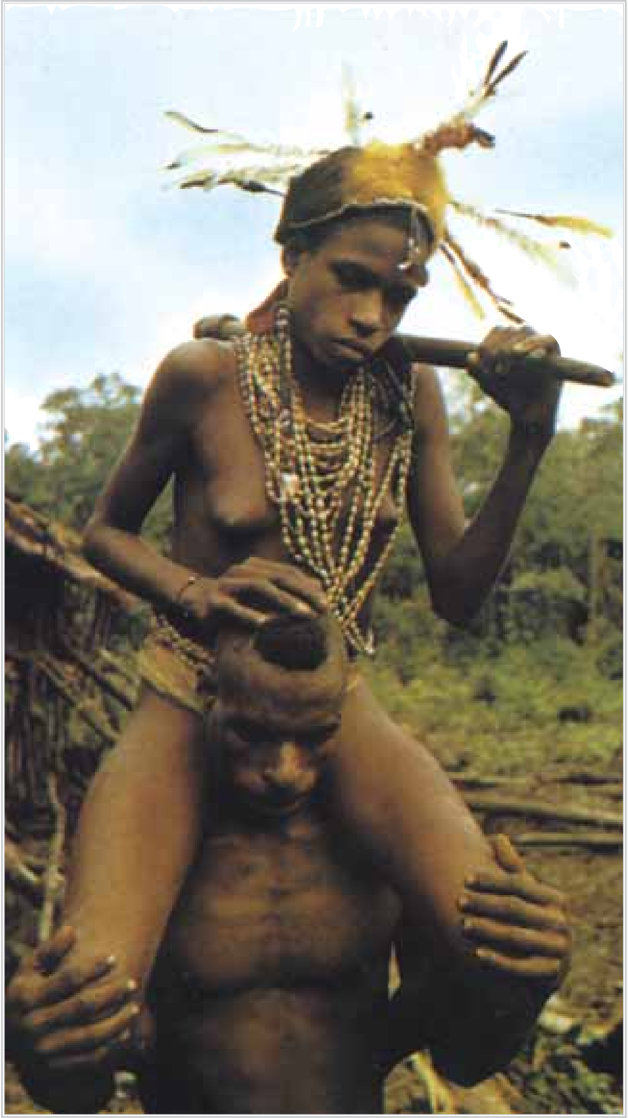

Arbola lurrera erortzen den bezain laster etsai presoa izango balitz bezala erasotzen dute. Gero garbitzen eta azala kentzen diote, hosto handiak ere kentzen dizkiote, dena den adaburuaren hostoak kontserbatzen dituzte erretiluaren antzeko bat egiteko. Adaburuaren kukulua (zurtoin zuri batzuk dituela) aurkitu duten hostoaren gainean jartzen da eta herrira eramateko eta jateko. Gero laguntzaileek enborraren gainean Yeu etxearen kopia txiki bat zizelatzen dute. Hurrengo 6 asteetan, eroritako arbolaren enborran kakalardo Capricornus-en larbak inkubatzen dira, "*zuhaitz-ama*"-tik aukeratutako hostoa hartzen da eta beste erretilu bat egiten da, eta tolestatzen da ontzi angeluzuzen lortu arte (An-a). 6 aste pasatu ondoren arbolaren erasoa errepikatzen da. Oihukatuz enborra luzeka mozten dute, barruko larbak argi eta garbi utziz. Algara handiz Yeu-ra eramaten dute, gerlari hildako bat izango balitz bezala, eta An-an uzten dute. Asmat-aren kulturan An-a sexu-ikurra da eta bagina errepresentatzen du. Berriro arbolak emakumea aipatzen du eta barruan eramaten dituen larbek esperma aipatzen dute.

TASADAY HERRIA

Filipinetako oihan tropikaletako ezkutuagoan, Lurrako herri primitiboenetariko bat bizi da: Tasaday Herria. 1971 urtean aurkitua izan zen. Hasieran, bere kideak Harri-Aroan bezala bizi zirela pentsatzen zen., ehizaz eta biltzez elikatuz, eta kobetan bizi eginez. Dena den, geroko ikerketek frogatu zuten, benetan nekazari-talde batetik banatu egin zirela eta euri-basoetan sartu zirela nekazaritza bertan behera utziz eta bizitza erdi-nomada eta biltzailea hartuz.

Talde bat indigena eta gutxienena dira. 100 pertsonen bat osaturik. Ehizaz eta biltzez bizi dira. Mindanao-ko Hegoaldean, Hegoaldeko Korobato-ko probintziako mendietako kobetan (1200 metroko altuera itsas-mailaren gainetik).

Bere hizkuntzaren analisi linguistikoak (Manobo hizkuntzaren antzeko dialektoa) adierazten du, orain dela gutxi

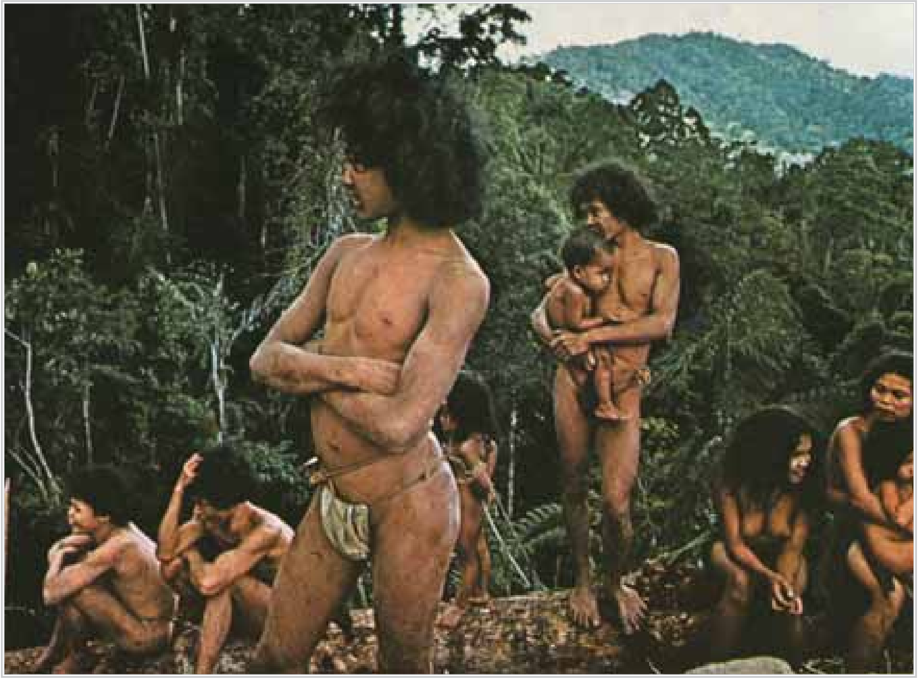

MEHATXATUTAKO HERRIAK

(XIX mendean gutxi gora-behera), Korobato-ko probintziatik, Manobo nekazaritza-taldetik banatu zirela, eta euri-basoetara sartu zirela orain bizi diren gertu lekura arte. Nekazaritza utziz, eta bizitza erdi-nomada eta biltzailea hartuz.

TASADAY HERRIA

Litekeena da, Blit herrixkarekin harremanak edukitzea: bai komertzialak bai beste mota bat. Garai hartan herriska hori Hegomendebalderantz egoten zen, eta bakarrik hiru ordu behar zuten hara joateko.
Oso gutxi jakiten da beren ohiturei eta bizimoduari buruz. Haientzat nekazaritza ez da beharrezkoa, ez dute ezer lantzen, ez dute egiten zeramikarik, ezta ehunarik,edo metalezko lanik ere. Ez dute egiten etxerik, izan ere koba-

zuloetan bizi dira. Gurasoek izugarrizko harremanak seme-alabekin dituzte, azkarki fruituak bilatzen eta animaliak ehiztatzen irakasten diete.
Antropologoek, ehiztatzen dituzten animaliekin truke egiten dituztela, aurkitu dute eta sarritan haiek beraiek ketu ohi dituztela. (hurbil dauden herrixka populatuetan).
Beren elikadura haragijalea, basoko fruituekin eta landareekin osa-

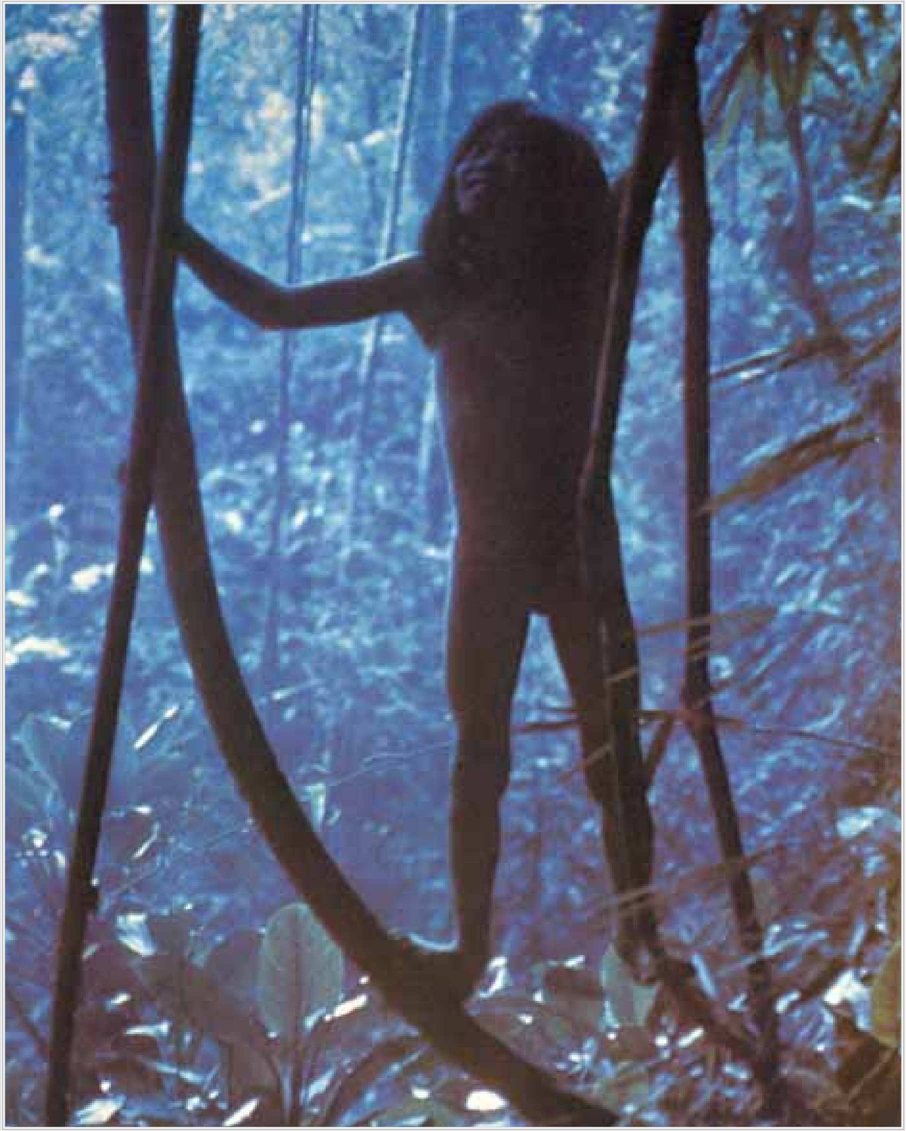

tzen da.
Douglas Yen etnobotanikoak, 80 ko hamarkadan herri autoktono hau eta gutxienena ikasi zuen, zalantzan jarri zuen bere dieta osasuntsua izango zela, eta epe motzean ikerketa berrien behartasuna iradoki zuela, baina orain arte ez inork ez du egin.
Tasaday Herria Munduko herri autoktono eta gutxienenarik ezezagunetariko bat da. Bere lurrak eta eskubideak babestu behar da.

KALINGAK

Luzon-go goiko lurraldeetan, Filipinetako Irlarik Iparraldekoena, oraindik beren idetitate etnikoa kontserbatzen duten tribu batzuk bizi dira. Haien artean Kalinga herria nabarmendu ohi da, herri honek bere ohiko bizimodua gorde egin du, segurki bere gerlarien basatasunagatik izango da.

Duela hamarkada batzuk arte, oso bitxia zen beheko lurraldeetako biztanleak edo inguruko tribuak Kalingen lurraldera joatea. Haietariko batzuek herrixken arteko liskar periodikoetan parte hartzen zituzten. Eta gizakien buruak mozteko ospea izaten jarraitzen zuten.

Kalingen habitata muino altuetan, mendi-mazela aldapatsuetan, eta arroil sakonetan, ur-lasterretatik zeharkaturik zegoen.

Beren herrisketatik txerri asko, hegaztieskortak aske noraezean ibiltzen dira, aitzitik, inguruko muinoetan, larre asko daude bufalo-taldeentzat. Hauek bakarrik hazten dira beren haragia aprobetxatzeko, esnearen eta esnekien abagune nutritiboak mesprezatuz.

Kalinga askok beren nekazaritza eta abeltzaintzako ekintzak, edozein ogibideren praktikarekin osatzen dute: eltzegintza, errementaritza, ehungintza eta beste batzuk.

Herrixka batzuetako tresnak oso baliotsuak dira ez da bakarrik haien artean (beren behartasunak asetzeko), baita inguruko jendeen arteko behartasunak asetzeko ere: aizkorak, ganibetak, nekazaritza-tresnak, lantzak. Gainera kotoizko ehunak egiten dituzten Kalinga emakumeak beren oinarrizko tailerretan oso

preziatuak dira, arbolaren azal-zuntzak ere lan egiten dute, oso erabilgarriak dira tapakien eta jakatxoen manufakturetan.

Kalingen janzkera ohiko eta mendebaldeko elementuen arteko nahasketa da. Emakume gehienek oihalezko gonak, haiek beraiek egiten dituztela, janzten dituzte, baina ia-ia beti soina bilusia eramaten dute. Azken urteotan kotoizko blusak hedatzen ari dira, kolore- ikusgarrien marrazkiekin estanpatuak. Gizonek gerripekoak erabili ohi zituzten baina orain mendebaldeko arropak nahiago dituzte.

Iparraldeko muino aldapatsuetan nukleo bizidun txikiek etxeen kopuru txikia dute, 6 eta 30 bitarteko kopurua. Hegoaldeko

haran handietan populazioa 250 etxe arte eta mila pertsonen bat egon daiteke. Nahiz eta leku bakoitza bere berezitasun arkitektonikoak eduki, orokorrean eraikuntzek oinarrizko eredua jarraitzen dute. Etxe guztiak lurzorutik banatuak geratzen dira pal-do-multzoa erabiliz. Ate bakarra dute, eta hara heltzeko harrizko mailak edo eskueskailera erabiltzen da. Etxe gehienek gela karratua edo angeluzuzena dute hormekin izteko, banbu txirikordazko eginak edo taulazkoak landuz (eskuz).

Gazteentzako askatasunaren marjina

Bi sexuen adoleszenteek askatasunaren marjina handia dute. Neskek herrixkaren alargunen etxeetan lo egiten dute eta mutilek etxe hutsetan. Naiz batak naiz besteak oso arraroa da gurasoen etxea gaua pasatzea. Ohitura hauek sexu bien kontaktuak erraztu ohi dituzte, izan ere sozialki onartuta dago gazte bat bere lagunarekin (neskarekin) gaua pasatzea, edo bikotearen ezkontza ospakisunarik gabe egitea. Dena den, batzuetan beste kasu bat gerta daiteke: gurasoek hitzarmen formala egitea, normalean umeak txikiak direnean egiten dute gurasoek, ondorengo batekin edo senar-emazte lagunekin. Ezkontzako hitzarmen honek oparien truke eskatzen du, eta gainera senargaiaren gurasoek ordainketa batzuk ere egin behar izango

KALINGAK

dituzte. Hitzarmen hauen haustura sarritan ez da gertatzen, izan ere, bi familien arteko liskarrak, etengabe gerta litezke. Ezkontzaren jaiak, batzuetan oso lehiakorrak dira, haietan ahaideek beren etsaiak baino baliabide ekonomiko gehiago dituztela, adierazten saiatu ohi dute. Ezkontzaren eguna ailegatzean, ezkonberrien gurasoek familiako oinordetzaren zati bat ematen diete. Dotelegatu horiek ganaduak, tresnak, arrozsoroak eta artikulu beste mota batzuk izan daitezke. Artilulu hauek bikoteari beren etxea egiten utziko diote.

Gizoneko poligamia

Kalinga ohituraren arabera, senarrek beste emakumerekin loturak egin ditzakete. Normalean hau egiteko, amorantearen gurasoek senarrari baimena eman behar diote. Batzuetan, gizonarik aberatsenek beren etxeen inguruan amorantearen etxea kokatzen dute, edo bere etxearen ondoan dagoen herrixka batean bizi daiteke amorantea. Legezkontrako seme-alabei aitaren oinordetzaren zati bat ematea oso normala da; baina bere legadu ez da bezain garrantzitsua bere legezko seme- alabak edukiko duten bezalakoa. Emakumea zahartzen hasi denean edo seme-alabarik ez duenak amorantea ondo onartzen du, batzuetan amoranteak etxeko lanetan eta nekazaritza eta abeltzaintzako lanetan parte hartzen du.

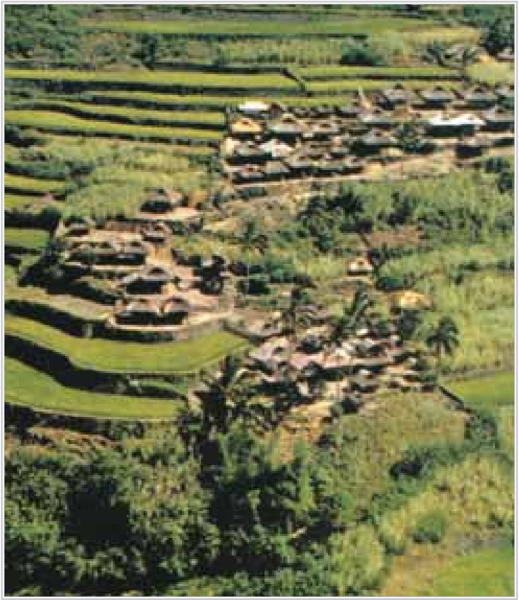

Kalinga emakumearen papera

Kalinga emakumeak ez dira sexulagunak edo ekonomiarako lagunak izan ezik, izpirituen mundua eta gizakien arteko mediumak ere izan daitezke. Medium bezala, emakumeak erritual-ekintza batzuk egiten ditu, ia-ia beti gaixotasunak edo beste gaitz batzuk sendatzeko. Gaitzaren jatorria diagnostikatu ohi du, eta Jainkoekin edo Izpiritu gaiztoekin laguntzen da, horretarako txerribodak eta hegaztien sakrifizioak eskaintzen dizkie. Emakumea ez da mediuma aukeragatik, edo nahi

duelako, izan ere une zehatzean nabaritzen du deia gaixotasunak sendatzeko. Kalingek Goiko Jainko Sortzailearengan sinesten dute, nahiz eta berarekin zuzenki tratatu , aski da ahozko aipamenak botatzea, ez da beharrezkoa ofrenda edo sakrifiziorik egitea.

Gizartearen lotura, aitaldeko taldea

Gizartearen batasunarik garrantzitsuena aitaldeko taldea da: aitaldeko eta amaldeko osabak, anai-arrebak, lehengusu propioak, eta haiek guztietako ondorengoak birbilobak arte. Pertsona hauen ezkontideak talde ahaidetuarekin geratzen dira. Talde honen kideek liskarra guztietan elkarri lagundu behar izango diete, haien heriotzagatik mendeku hartu behar dute, egindako gaitzak aintzakotzat hartu behar dituzte eta familiaren kontrako injuztiziak…..Ahaideek beti zeremoniarik ospetsuenetan parte hartzen dute: errito sendagarrietan edo hiletetan. Abagune hauetan taldeko kibe batzuei betebehar batzuk tokatzen zaizkie: janaria edo edaria emateko, horretarako familia osoaren artean diru-bilketa egiten dute.
Kalingek ez dute oinordetzako nagusirik, edo selektiborik. Gizon guztiek besteen begirunea eta begikotasuna irabaz ditzakete, estualdiak konponduz. Beste modu bat autoritateko kokapena lortzeko, ekintza oldakorrak eta erasotzaileak egitea, honela etsaien beldurra lortuko du eta ez da izango beharrezkoa beste larderia larriago erabiltzea. Herrixken artean pakea gordetzeko, tregoa adostasunaren arduradunak diren gizonen autoritatearen eta ospearen arabera izango da. Eskualde banatan

KALINGAK

badago gizon bat, zeinek paktuak kontuan hartzen baitu eta beste aldeko etsaien kontrako liskarrak itoarazten baititu. Bere eginkizuna kideen arteko sendetasun artifizialean datza., izan ere, beren lurraldeetako paktuaren segurtasuna arduratzen dute. Konbentzionalismo honengatik uler eta onar daiteke alde bateko arduradunak beste bati zigortzea kalteak sortzeagatik (paktua egin ondoren). Hilketa bat denean, arduradunak, erruduna edo erredunaren familiako edonor hil dezake, baina sarritan, kalte-ordainketa eskatzera joaten da eta kitto, gero ordainketa hildakoaren ahaideei emango die. Baina liskarra oso odoltsuak saihesteko metodo bakarra da, bere lana egiterakoan krudelkeriaren baliabidea hartzea. Nahiz eta paktuen sistemak inguruko eskualdeen arteko harremanak baketu, Kalingen laguntzak ez du ezer ikusirik arrazoi bakezaleekin, komenientzia ekonomikoagatik baino. Nahiz eta mendebaldeko eragina egon, tribuaren ospea bere gerlarien indarrean datza. Gizonaren gizartearen estasusa igotzeko hilketa erabiltzen da. Pentsamolde hau gerlarien tatuajeetan ikus daiteke eta nola hartzen dituzten gizahiltzailearen eritziak (begirunez) bai herrixkaren batzordeetan bai eguneroko hizketan. Paradoxikoki, pertsona batzuk hil egin behar da beharrezko eragina lortzeko, Eskualde bateko zaindari edo pakezale bezala lan egiteko. Egoera hau bitxia izan daiteke, herri batean, mendearen erdian zehar, AEBko kolonia izan zela, honi gaineratu behar da, gero Ipar Amerikako sistema politikoa kalkatu egin zuela.

JALEAK

Ginea Berriko alde menditsuetan bizi den herri primitibo honen ustez, zeinek gizajaletasuna praktikatzen baitu, mendekatzeko ekintzarik handiena, etsaien gorputza jatea da.

Ginea Berriko alde menditsuetan bizi diren Jale herrientzat (Baliem haraneko Ekialdean), gerla beren bizimoduan dago. Bere herrixka berberako kideen aurka, haran berberako herrixken kontra edo beste eskualdetako jenderekin aurka eraspenik gabe, borroka egiten dute. Etsaitasunak bizitza osoa iraun dezake, tregoazko denboraldiak tartekatuz, edo egun batetan soluzioa bila dezake.

JALEAK

Antropofagia praktikatuz, haientzat, mendekatzeko ekintzarik handiena etsaien gorputza jatean datza. Antropologoek , kanibalismoaren fenomenoa azaltzen saiatuz, aurkitu dute, gizarteetan non mutilak beren amen menpean baitaude oso, eta non aiten paperik ez baitago, indarkeriaren maila oso altua dela. Beste ikerketa etnologiko batzuek adierazten dute, familiako talde txikiak badaude eta batasun politiko bezala

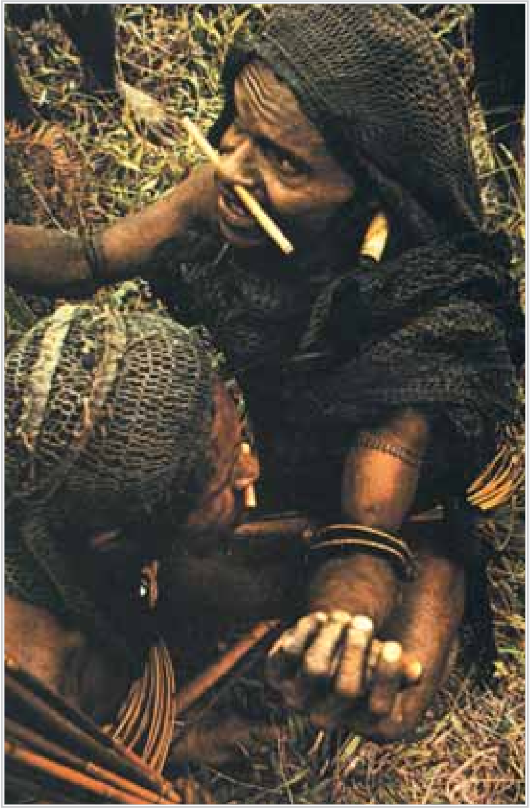

funtzionatzen badute, gerla, gizartearen beraren barruan, liskarrak konpontzeko oso erabilgarria dela. Bi deliberamendu Jaleei aplika dakizkie.

Kooperazio politikari dagokionez esan daiteke, beste herrisketako erasoak agertu arte ez dagoela. Horregatik faktor hauek oso nagusiak dira herri honen gerla-modua azaltzeko. Jaleek ez dute egiten gerlarik lurralde gehiago lortzeko edo sinesmen politikoekin bukatzeko, normalean hainbat irain mendekatzeko dira, adibidez, adulteriogatik edo lapurretagatik. Liskarraren iraupena bi taldeen arteko lehenengo elkartzearen emaitzaren eta herrixka etsaien arteko distantziaren arabera izango da. Portaera batailetan gerrillaren taktikan

datza. Berehalako inbasioa izaten denean, umeak eta emakumeak herrixkatik joaten dira, ahaideen edo lagunen herrixketara. Azken baliabide bezala, gerlariak *“Gizonen etxean”* babesten dira, leku hau magikoa denez, tabu batek erre egiten ez du uzten. Dena den, guda maila honetara ailegatzen bada, irabazleek herrixkaren beste zatia arpilatzen dute, gero erre egiteko. Gainera gerlaren egoera mantentzen da bi herrixkek elkar zeremonia bat egin arte: txerriboda eta erritual-janaria egin arte. Dena den, bi herrixken arteko negoziaketek urte batzuk iraun ditzakete, baina argi dagoena da, dantzen ospakizunek eta txerrien trukeak pakearen tratatua baieztatzen dutela. Haran berberako tribuen arteko liskarrak badira, arau bezala, kanibalismorik ez dute onartzen, izan ere Jaleek pentsatzen dute *“ezagutzen dituzten pertsonak jatea debekatuta dagoela”.* Dena den, mendikateatik banaturik dauden herrixken arteko batailak, antropofagia liskarraren zatia da.

Herriska txikiak

Jale herrixkek tamaina aldakorra dute, 12-100 etxolen arteko kopurua da. Herrixka harresi zirkular batez, enborrez eginda, inguratua dago. Herrixka guzti hauek bi edo auzo gehiago dute, haietan gizonentzako etxe bat dago eta bere inguruan familiako etxolak daude. Familiako etxolan ezkon-

JALEAK

duta dagoen emakumearentzat da, baita bere neska ezkongabeentzat eta iniziaturik ez dauden semeentzat ere. Senar-emazte poligamoetan, emazte guztiek etxola bera parteka dezakete, baina normalean bakoitzak berea du. Gizonentzako etxea "Etxe Sakratua" da, hemen iniziaturik dauden gizon guztiak bizi dira. Errito guztiak hemen gertatzen dira, eta tabutzat hartzen dute emekumeek eta iniziaturik ez dauden mutilak.

Gizarteen harremanetan, hastapena eta ezkontza prozesu osagarri bi dira. Neska bat ezkontzen denean, bere etxea uzten du beren senarraren ahaideen etxera joateko. Beste aldetik mutilaren hastapenak esan nahi du, gizonentzako etxean sar daitekeela, eta bere leinuaren kidea dela.

Urrats hauek guztiak, sinbolikoki, txerrien trukeari esker, adierazten dira. Alde honetako etxeko animalia bakarrak txerriak eta txakurrak dira. Honela, ezkontzeko zorian dagoen gizonak, bere emaztegaiaren ahaideen aurrean txerri bat eraman behar du bere ezkontza ospatzeko, eta iniziatuta dagoen mutilaren ahaideek amaren ahaideei txerri bat eskainiko diete leinura gehitzeko.

Pubertaroan sexu-harremanak edukitzea debekatuta dago. Ia-ia neska guztiak oso goiz ezkontzen dira. Sexu-harremanak ezkonduta dagoen emakumearekin, zigortuta dago. Ezkontza baino lehen sexu-harremanak edukitzea oso zaila da. Gainera emakumea haurdun dagoenean, gizonak ez du lo egiten familiako etxolan eta tabu bateaan sartzen da: umea jaiotetik lau urte pasa arte ez da berriro bere emaztearengana hurbilduko.

MBOTGOTEAK

Mbotgoteak, Hegoaldeko irlan, herrixka batzuetan eta hiru herritan banatzen dira.
Herri banak bere gizonentzako etxea du. Familiako etxeek teilatu oso makurrak dituzte. Hauek egiteko, palmondozko hostoak erabiltzen eta egurrezko armazoiaren gainean kokatzen dituzte; gero indarra emateko, iratzeen sustraiak eta palmondozko adarrak jartzen dizkiete, zikloitean batez ere.

Mbotgoteak, Hegoaldeko irlan, herrixka batzuetan eta hiru herritan banatzen dira.

Herri banak bere gizonentzako etxea du Familiako etxeek teilatu oso makurrak dituzte. Hauek egiteko, palmondozko hostoak erabiltzen eta egurrezko armazoiaren gainean kokatzen dituzte; gero indarra emateko, iratzeen sustraiak eta palmondozko adarrak jartzen dizkiete, zikloitean batez ere.

Etxolek itxura nahiko berezia dute: aurrekaldea eta atzekaldea borobilak dira, eta azken hau txerrientzat da. Animalia hauek, herri honen bizitzaren barruan,

MBOTGOTEAK

oso bereziak dira, alde batetik jateko eta beste aldetik bere gizartearen hierarkiaren seinalea emateko.
Mbotgoteentzat, landare-jakien iturri berezia "*Taro*" delakoa da. Hau fekulazko tuberkulua da, ñamearen ondoan eta beste batzuen ondoan landatzen da. Txerri basatiek eta etxetiarrek bere ortuak arpilatzen saihesteko, hesi hauskaitzez inguratzen dituzte.
"*Taro*"a, atari zabalean, sutzar baten gainean errea jaten da. Haragia ordea, egosia izan ohi da edo "*laprat*" modukoa prestatua, plater hau "Taro"zko pasta batean eta ñamean datza, gero honi haragia eta barazki batzuk, (espinaken antzekoak) botatzen dizkiote.
Makulako irla Koral itsasotik inguratuta

dagoenez, herri honek ere, sakonera txikiko uretan, arrantza egiten dute: aingirak eta ganbak. Batzuetan txerri basatiak, usoak, eta saguzarrak ehiztatzen dituzte.
Gizonen janzkera oso arrunta da: zakilaren inguruan bananazko hostoaren zati batekin, eta azalezko gerriko batekin lotuta. Emakumeek belarrezko gonak eramaten dituzte, aurreko aldea motza eta aitzitik, atzekoa luzea da. Nahiz eta herri honetako aspektua nahiko bakuna izan, bere gizartearen hierarkiko sistema, paradoxikoki, oso konplexua da, eta bere eraginak hiletetan errito oso konplexuak sortu ditu. Horrela, beren arbasoen izpirituenganako sinesmenak ez du jasan aldaketarik (nahiz eta europearrekin harremanak eduki). Mbotgoteentzak, arbaso hauengan konfidantzari esker, bizitza kontserbatzen da, eta emankortasuna eta izpirituen arteko kooperazioa, hileta bakoitzean dagoen erritoen eta zeremonien bidez lortzen da. Bere handitasuna eta seriotasuna, bizia zegoenean, Nimangi hierarkiaren barruan zuen estatusaren arabera , izango dira.

Gizartea oso hierarkizatua

Nimangi gizartean, edozein gizonek errito batzuen bidez postuak igo ditzake, honekin gizarte-garrantzia eta ospea lortuko ditu. Ez dago benetako nagusirik,

Nimangi gizartearen zaharren eskuetan autoritatea dago, izan ere, goi-mailako daukatenak, haiek dira. Baina hau lortzeko, indibiduoak etxeko basurde nahikoak eduki behar dituzte. Txerri hauei goiko ebakortzak errotik atera dizkiete, behekoak makurtuak hazi ahal izateko. Letaginen luzerak animaliari balioa ematen dio, gainera emazteak erosteko balio dute.
Beste aldetik estatus ona lortzeko, gizonik garrantzitsuen laguntza eta baimena behar ditu, horretarako haien interesak bete behar ditu.
Nimangi gizartean emakumeek ere gizarteestatusa alde dezakete. Horretarako beren labore-lurren ondoan dauden basoko argietan, aldi baterako aterpeak egiten dituzte, izan ere zeremoniek egun batzuk diraute. Sarritan familiako emakume batzuek batera gizartearen maila berdina lortzen dute. Zeremonia hauen batean, emakume hauei eskuineko ebakortza kentzen diete. Errito mingarria denez, hamar egunen bat lehenago, emakume hauek ez dute lan egiten eta elikagai bigunak bakarrik jaten dituzte, hortzoiak biguntzeko. Ateratzeko ordua heltzean, lurzoruan ahoz gora etzan ohi dira, haginen artean egurrezko zati bat helduz. Gero klaneko gizon bat haien gainetik kokatzen da eta aterako izango den ebakortzaren gainean makila bat jartzen dio, gero harri batekin makilaren beste mutur batean astintzen du. Kolpe batzuk eman ondoren, ebakortza nahiko ahula dago atzamarrekin kentzeko. Odoljarioa mozteko, ebakortzaren zuloaren

MBOTGOTEAK

barruan zenbait landaren sustrai berotuak (txingarretan), kokatzen dira.
Goi-mailako Nimangiek ospe handia emateaz gain, emakumeei hil ondoren hileta konplexuagoak edukitzen uzten diete. Zenbat eta konplexuagoa da hileta gero eta ohore handiagoak ematen dizkiote hildakoaren izpirituari.

Hileta-errito konplexua

Mbotgoteentzat hileta-zeremoniak oso garrantzitsuak dira, hain dira garrantzitsuak ezen batzuetan, tribuko garrantzizko gizona bada urte osoa behar baitute ospatzeko. Bere bizitzan zuen mailak, prestakuntza ona eman zion beste mundurarako. Hil zenean zeremonia hasi zen: Bere gorpua garbitu ondoren, buztinez estalita izan zen.Gero suspentsorea eta azalezko gerriko berria jarri zizkioten, eta zerrietan eta estalkietan familiako etxola batera eramanda izan zen. Gero, etzanda, burua hormaren kontra eta oinak gelaren erdirantz kokaturik izan zen. Hau egin zuten bitartean, beste talde batek, hildakoaren inguruan ubidetxo bat zulatu zuten (15 cm-ko sakonera). Gizonak, gorpuaren inguruan zirkuluerdiz, eseri ziren, hasperen eginez gelditu gabe, baina mukiak kendu gabe, izan ere hau egitekotan, beren erritoetan adeigabetasun larria izango zen. Tropikoetan, gorpuak egun gutxietan puzten dira, eta umore fisiologikoak irteten hasten dira, orduan ubidetxoak bere funtzioa betetzeari ekiten zion. Gorpua hartu ondoren, hostoez estalita eta zerraldo batean kokaturik izan zen. Modu honetan hilabete osoa egon zen. Emeek janariak prestatzen zituzten, umeek jolasten zuten, eta guztiek gorpuaren gerizpean lo egiten zuten. Bizitzak ohikoa ematen zuen, baina ahotsaren tonua baxuagoa zen. Prestakuntzek behar zuten denbora osoan zehar, hara hurbiltzea debekatua zuten, han egoteko, eta zeremonian parte hartzeko eskubidea ordaindu ez zutenak, (txerri horztunekin). Bakarrik hiletaren eguna hara hurbil zitezkeen.
Guztien etxolan behar zuen denbora pasa ondoren, gorpua lur-eremura zeremonia egiteko eraman zuten. Horretarako egin zuten prozesioa, Zahar batengandik buru ibilita zeinek arku bat sei sokaz eraman baitzuen. Lau gizonek buztin gorriz margoturik, zerraldo bizkarrean eraman zuten. Segizioa, aldi batzuk, zeremonietako danborren ondotik igaro ziren, azkenean gorpua banbuzko kainabera altuekin egin zuten etxolan utzi zuten. Lurzorutik bederatzi metrora, paldorik altuena koroatuz, ahaide baten garezurrak eszena ikusten zuen. Kalean, usoz eta saguzarrez taila txikiak kokatzen zituzten, izan ere, Mbotgoteek pentsatzen dute halako tailek hildakoaren izpirituari, itsasoaren ur azpitik lekua atsedenaldi hartzeko lagunduko diotela.

Betiko paradixua, herri honetarako, hondoetan ez dagoela mendirik igotzeko, edo baratzerik landatzeko pentsatzen dute, baina ordea, hainbeste txerri badaude ezen etengabe dantza egin daitekeen Zeremonian parte hartzen duten kideek tailen aurrean gau osoa dantzatzen dute, horrela hildakoarekiko eta herriskako izpirituenkiko begirunea erakusten dute. Haiek pentsatzen dute, hileta on bat egitea izpirituek atsegin dutela, haiek hiletaren truke txerri asko ematen dizkiete. Iluntzean, gosea agertzen da eta gonbidatuek, hileta irauten duen egunetarako txerri batzuk hiltzen dituzte, jateko. Denboraldi honetan egurrezko taila bat egiten dute <Chambaramb>a, honek hiltzeko unean, hildakoaren aberastasuna eta bere gizartearen maila irudikatzen ditu. Eta hiletaetxolan kokatzen dute. Hileta-erritoaren azken fasea, gizonen (iratzez estalirik), prozesio luze batean datza, <Chambaramb> aren aurrean bukatzen dela. Hementxe partaide banari ñame bat (lorez apainduta) jaso ohi dio. Orduan berriro txerri asko hiltzen dituzte, partaideek eta ikustatzaile guztiek banketean parte hartzeko eta horrela erritoaren amaierara heltzeko.
Une hau ailegatzean, Mbotgoteak beren ohiko lanetara itzul daitezke, orain izpirituen babesa eta borontate ona kontatzeko seguru edukiz. Batzuetan, koprazko plantazioetarako lan egitera joaten dira, dirua lortzeko; modu honetan aizkorak eta aihotzak eros ditzaten. Dena den, herri honen kide gutxi dira zibilizazioagatik interesa sentitzen dutenak, eta nahiz eta Kristauteriari buruzko gaiak entzun, erlijio honetaz paso egiten dute.

JARAWAK

Andaman Irletako Artxipelagoa, Indiko Ozeanoaren bihotzean, Bengalako Golkoaren oso hurbila, Jarawa herriaren etxea da, haiei ere Asiako pigmeoak esaten zaie, izan ere bere tamaina txikia da. Herri honek, Harri-Arotik bere bizimodu aldagabea gordetzen du baita bere intimitatea ere.

Jarawen populazioek 300 gizabanako osatzen dituzte, arrantzaz, ehizaz eta fruituen bilketaz bizi dira, izan ere nekazaritzari buruz ez dakite ezer, eta ez dakite nola egin behar duten sua, hau dela kausa beti beren sutzarrak pizturik daude eta kanpamenduak aldatzerakoan sutzarreko ilintiak eramaten dituzte.
Beren gorputzak, metro eta erdi tamaina duela, ez du ilerik. Bizi diren lekuaren klima onagatik ez dute behar ia-ia arroparik, horregatik erdi-larru gorritan ibiltzen dira. Bai gizonek bai emakumeek gerrikoaren antzeko bat jartzen dute kokoaren intxaurraren zuntzez eginda, honekin begiztak eta lokarriak egiten dituzte. Emakumeen orrazkerak diademaren antzeko bat eramaten dute, honek basoko baiak daramatza.
Antropologo batzuen ustez, Andaman Irleetan (Kalkutatik 1300 km ra) bizi diren Pigmeo beltzen herri primitibo honen jatorriak, Asiako hegoekialde osotik hedatu zen Pigmeoen populazioarengandik dator, dena den gaur egun hipotesirik onartuena da, haiek itsasoz Sumatra-tik hara etortzea.
Jarawak atzerritarrekin aurkakoak dira oso, izan ere, mendeetan zehar Txinako eta Malaysiako piratak haien atzetik ibiltzen ziren esklaboz hornitzeko. Tribu honen emakumeek eta gizonek izugarrizko gehiegikeriak jasaten zituztenez, azken hauek langile sexualetzat hartutak, izugarrizko gorrotoa atzerritarrei erakusten diete eta haien etsaitzat hartzen zituzten, zer esanik ez!. Honela, bazter hauetan hondoratzen zen edonor, hiltzeko arriskua zegoen, eta bere hezurrak kiskaltzeko prest zeuden, atzerritarraren izpiritu txarrak hondatzeko. Jarawei bakarrik bortxakeria ematen diete eta horixe! haiek gauza bera itzultzen dute.
Kolonizazio britaniarrak, 1858 urtean hasi zela, gauzak beren lekuan utzi zituen, Jarawen inguruan zegoen kondairaren zati bat kentzea lortu zuen, kondairaren arabera, herri hau odoltsua eta gizajalea zen. Hain zuzen, Mundutik isolaturik korronte arriskuagatik eta Montzoien izugarrizko euriagatik (Andaman Irletara ezin zen joaten maiatzatik azarora arte) Jarawak mende batzuetan zehar gizajaletzat hartutak ziren. Dena den kolonizazioak ezin zuen lortu bukatzea beren etsaitasunarekin. Aitzitik, atzeritarrekiko gorrotoa aurrerago joan zen, honi gaineratu behar diogu beren lurretan britaniarrek presondegi bat kokatu zutela eta zibilizazioaren txarrena beren irleetara ailegatu zela, bere gaitzekin: gaixotasunak, alkohola, eta deforestazioa. Gainera, Bigarren Mundu Gerran japoniarrek bonbardatu zieten, eta Indiako kolono berriak masiboki irleetara ailegatu ziren: Gehienak Bengalako ekialdeko errefuxiatuak (malaysiarrak, eta birmaniarrak) ziren, etengabe Andammaneko Artxipelagora joaten ziren. Oihana, beren etxe handia zela, pixkanaka-pixkanaka desagertzen hasi zen.1950 urte arte, Indiako gobernuak bizi ziren Jarawa lurraldea erreserba bihurtu zuen, South Andamaneko ekialdeko kostaldeetatik eta Middle Andamanetik hedatzen diren 265 km2. Baina ez zuen ezertarako balio. Dena den, Jarawek gaur-egungo munduaren erasoen kontra borroka egin behar dute.
Antropologoek ez dute beren hizkuntza ezagutzen, 1975 urtetik Indiako administrazioak Jarawen talde batzuekin harreman lagunkoiak hartu ditu, baina funtsean, tribu guztiek oso mesfidatiak izaten jarratzen dute. Ematen du, azken urte hauetan, areriotasuna gehitu dela, non gertakariak biderkatu bitira, Birmaniako kontrabandistekin, batez ere (etsairik txarrenak). Gizon hauek, Kalashnikovs errifleak eramanez, Jarawa lurraldean sartzen dira, itsas dortoken bila (oso baliogarriak dira bai beren haragiagatik bai beren oskolagatik) gainera erreserbatik zuhaitzak moztera joaten dira (egur baliosuagatik). Haiek badakite Jarawen geziak beren errifleen kontra ez direla kaltegarria.
Orain arte beren hizkuntzaren sekretua inor ez zen aurkitzeko gai, izan ere inor ez da haien artean bizi izaten. Antropologo batzuek (Radcliffe Brown eta Lidio Capriani eta Indian Antropological Survey-ko Indiako antropologoek bezala), irla hauetan bizi diren beste tribu beltzen ohiturak eta erabilpenak ikasi zituzten (Ongeak eta Andaman Handiak bezala), azken hauek zeharo analfabetoak dira.
Jakiten diren Jarawei buruzko gauzak gutxi dira: ehizaz, arrantzaz eta fruituen biltzez bizi izaten jarraitzen dutela.
Ongeek beraiek, Indiako administrazio espedizioetara joan direnean elkarri ez zioten ulertzen.

AURKIBIDEA

HERRI INDIGENEN ESKUBIDEEN GARAIPENA 2
Herri indigenen alde adierazpenak 5
Eztabaidagai Indigenetarako Nazio Batuetako Foro Iraunkor baten Eraikuntza 6

DESAGERTZEKO ZORIAN DAUDEN ETNIAK 8
Herri indigenenei finkatzen zaizkien ororen elementuak 8
Afrikako kontinentea 12

IPAR AMERIKA:
Inuita......14
Atapaskoa......14
Slabea......14
Siouxa......14
Stonia......15
Navajoa......15
Hopia......15
Apatxea......15
Indioak-herria......16
Tiwa......16
Cheyenne Delakoa......16
Komantxea......16
Kiowa......17
Seminola......17
ERTAMERIKA:
Lakandona......17
Tarahumara......17
Otomia......18
Totonakoa......18
Maia......18
Kuna......18
HEGO AMERIKA
Ketxua......19
Otobaloa......19
Jibaroa......19
Urua......19
Tarabukenoa......20
Nihamwoa......20
Janomamia......20
Kapaioa......20
Kamaiura......21
Txukarramea......21
Mekorontirea......21
Maka......21
AFRIKA
Bereberea......22
Dogona......22
Tuarega......22
Ashantia......22
Ioruba......23
Ougila......23
Fulbea......23
Nuba......23
Dinka......24
Afarra...... 24
Girama...... 24
Pokota...... 24
Masaia......25
Turkana......25
Karamojonga......25
Twa......25
Banbutia......26
Himba......26
Boskimanoa......26
Ndebelea......26
Zulia......27
EUROPA
Samia......27
ASIA
Tuwinea......27
Ainua......27
Amia......28
Barame Hugaroa......28
Igorota......28
Kalinga......28
Akha......29
Meoa......29
Iaoa......29
Padaung......29
Ibana......30

Punana....30
Jalia....30
Asmata....30
Gagila....31
Ponapea....31
Dania....31
Jaliba....31
Hulia....32
Melpa....32
Trobianda....32
Aborigena.... 32
Maoria....33
Una....33
Zoea....33
Awa....33

KARIMOJONGOAK **34-41**
7 tribu 38

IGORROTEAK **42-49**
Harreman handia berenn arbasoekin 44
Gorpuraren kontserbazioa 47

AGTAK **50-55**
Gizarteko antolomendua 52
Iraupenaren ekonomia 54
Agten erlijioa 54
Mehatxatxutako herri bat 55

IATMULEAK **56-61**
Gizartea gizonaren menpean dago 59
Eskultura ospetsuak 60

KENYAK **62-69**
Bizitza herrixka batean 65
Ezkontza eta ahaidetasuna 68

JANOMAMIAK **70-77**
Komunitate txikia eta autosufizienteak 72
Usadio gerrazalea 74
Etorkizun zalantzagarria 76

BAUPEAK **78-83**
Hizkuntzak, taldekoa izatea esan nahi du 79
Herri-etxea 80
Errito-zeremoniak 82

HULAK **84-89**
Naturarekin lotuta dagoen kultura 84
Desberdintzea sexuen arabera 86
Hulen unitate politikoak 87

MELPAK **90-95**

PUNANAK **96-101**
Ezkondu-harremanak 98
Errito-bizitza 100

ASMATAK **102-109**
“Yeu-a” 116 103
Ezkontza eta familia 105

TASADAY HERRIA **110-113**

KALINGAK **114-118**
Gazteentzako askatasunaren marjina 116
Gizoneko poligamia 116
Kalinga emakumearen papera 116
Gizartearen lotura, aitaldeko taldea 117

JALEAK **119-122**
Herrixka txikiak 121

MBOTGETEOAK **123-127**
Gizartea oso hierakintzatua 124
Hileta-erritokonplexua 126

JARAWAK **128-129**

AURKIBIDEA **130-133**

Fernando Pedro Pérez, 60ko hamarkadaren hasieran Bilboko auzo batean jaioa -Zorrotzan-, txikitatik naturaren deiadarra sentitzen hasi zen..
Oso goiz bere zaletasun, grina bihurtuta, eta gero, bere bizitza ulertzeko modu bakarra, Zierbenako portu txikian hasi zen -Bilboko Abran-. Orduko Zorrotzako apaiza urpekari aurrendari gasteiztarraren eskutik -Fidel Korta- egin zuen, Fernandok.
Goizeko bederatzietan lehenengo meza ospatu ondoren, udako egun guztiak, eguzkiak bere izpiak ikusten uzten zituenean, Fidelek bere ardurapekoarekin- Fernando-, eta bere Seat 600 hartuz, itsasorantz abiatzen zen. Hantxe, Fernandok itsasoaren sekretuak aurkitzeari ekin zion: baxurako arrantzaleek zekartzaten arrainak ezagutuz eta portuko aldapa berberetan saretik arrainak nola kentzen zituzten ikusiz, krabarrokaren arantzen arriskuak jakiteari hasi zion, arraien mimetismoa, arrain launak, labridoen kolore ederrak, esaterako, dontzeila eta karraspio atlantikoa, itsas aingiraren jatuntasuna…
Geroago, urpean igeri egiten zuen -birikaz- ,urpeko mundu liluragarria ezagutuz.
Hazten zen neurrian, itsasoaren grina gehitu zen, eta berarentzat, itsasoari eta munduko animaliei buruzko argitalpen guztiak oparirik onenak ziren.
Goiz, Fernando eta bere lagunak alde hezeetako igelak eta tritonak begiratzera zihoazen baita sugandilak eta muskerrak harrapatzera ere. Bestetik, Kadagua ibaiak egiten zuen urmael batean -Zorrotzako bokaletik gertu- arranoei begiratzen zieten.
Pixkanaka-pixkanaka, izaki bizidunak gero eta interesgarriagoak iruditzen zitzaizkion
EHUren Informazio-Zientziaren ikasketak bukatu ondoren ,Kasetaritzaren bi adarretan eta Publizitatean litzentziatu zen, -, baita Zuzenbide-ikasketan ere -UNEDen bidez-
1.990. urtean, Fernandok, biologo-talde batekin, -Galtzorian dauden Espezieen Defentsarako Elkartea-, sortu zuen -ADEVE-.
Elkarte honen bidez, Fauna eta Flora-ikasketa asko egin ditu, gainera Zoologia eta Naturaren buruzko ehun liburu argitaratu ditu. Duela gutxi, Eusko Ikaskuntzarekin hitzarmen sinatu zuen eta Fernandok,argitalpen guztiak Internet-etik hedatzea ez ezik, naturaren kultura ezagutaraztea ere du helburua. Izan ere, Fernandok bizitza osoa natura-ikasteari ekin dio buru-belarri.

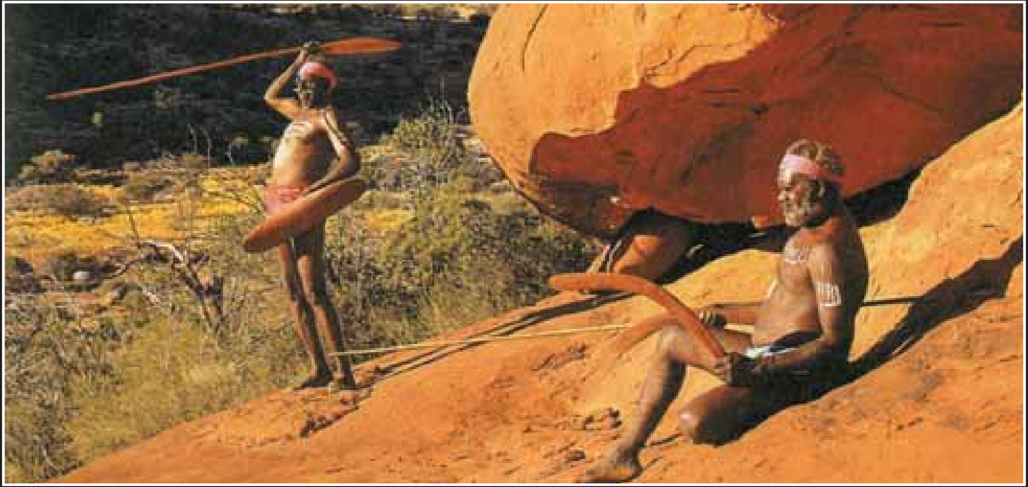

Liburu honek adierazi nahi ditu, alde batetik zeintzuk diren Munduko etniarik mehatxatuenak ez ezik, irakurle guztien sentsibilizazioa ere, eta bestetik, iritzi-korrontea sortu nahi du, kolonizazio kulturala geldiarazteko.

A.D.E.V.E.